

Petar Bunjak

PREGLED POLJSKO-SRPSKIH KNJIŽEVNIH VEZA
(DO II SVETSKOG RATA)

SADRŽAJ

[Reč unapred](#)
[Uz elektronsku verziju](#)

[HRONOLOGIJA](#)

[I. Od najranije prošlosti do kraja XVII veka](#)
[II. XVIII vek](#)
[III. Od početka XIX veka do 1830.](#)
[IV. Od poljskog Novembarskog ustanka \(1830-1831\) do 1862.](#)
[V. Od 1863. do 1894.](#)
[VI. Od 1895. do 1918.](#)
[VII. Od 1919. do 1941.](#)

[POMENIK](#)

[Ruža Vinaver](#)
[Krešimir Georgijević](#)
[Jovanka Dimitrijević \(rođ. Lontkjević\)](#)
[Ljubomir Durković-Jakšić](#)
[Đorđe Živanović](#)
[Milorad Janković](#)
[Žarko Kalinić](#)
[Lazar Knežević](#)
[Radovan Košutić](#)
[Nikola Manojlović - Rajko](#)
[Stojan \(Kosta\) Novaković](#)
[Milorad Pavlović - Křpa](#)
[Konstantin Perić](#)
[Đorđe Popović - Daničar](#)
[PREVODI IZ POLJSKE KNJIŽEVNOSTI](#)
objavljeni na srpskom jeziku
od 1826. do 1941.

[Napomena](#)
[Bibliografija \(hronološki\)](#)

REČ UNAPRED

Pregled poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata) nastao je iz želje da se na jedno mesto sakupi i sažeto izloži što više relevantnih podataka o poljsko-srpskim dodirima u oblasti književnosti i književnog života, te da se oni smeste u širi kontekst kulturne i političke istorije kao faktora koji ih uslovljava. Tačka gledišta je pri tome *srpski teren*, pa je otud najviše reči o našim ljudima koji su na ovaj ili onaj način bili vezani za Poljsku i Poljake, ali i o Poljacima koji su boravili u srpskim zemljama ili dolazili u neposredan dodir sa Srbima i njihovom kulturom. Što se tiče termina "veze" iz naslova knjige, njegova je upotreba nešto šira od uobičajene - rasprostire se naime i na odnose u širem smislu, tj. komunikaciju uopšte, kao i na kontaktne, genetske i tipološke veze u užem smislu.

Knjigu čine dva dela, od kojih je jedan svojevrsan *dajdžest* naučnih saznanja iz šire oblasti poljsko-srpskih odnosa, a drugi - bibliografski svod srpskog prevodilaštva iz poljske književnosti. Prvi je namenjen širokoj publici, tj. svima koji požele da steknu osnovnu sliku o tome šta su u prošlosti Srbi znali o Poljacima, šta su cenili u njihovoj kulturi i književnosti i šta su od toga prihvatili kao trajno duhovno dobro. Odlučujući se na publikovanje drugog, bibliografskog dela, autor je, međutim, imao u vidu slavističku javnost, a naročito studente polonistike, kojima tokom školovanja ova vrsta informacija nikako neće biti suvišna, utoliko pre što će im, sasvim izvesno, pasti u deo da istraže sve ono što nisu stigli, mogli ili umeli da učine njihovi prethodnici.

Tekst koji je sada pred čitaocem imao je donekle neobičnu sudbinu. Prvi odeljak, *Hronologija*, pisan je najpre kao sažeta enciklopedijska odrednica o poljsko-srpskim odnosima sa stanovišta kulture i književnosti, a zatim je sa istom namenom više no dvostruko proširen obimom i materijalom. Rukopis je naposletku proširen još jednom, za potrebe ovoga izdanja. Pristupajući priređivanju knjige, autor se odlučio da uz hronološki pregled doda i *Pomenik* - pregršt azbučnim redom raspoređenih kratkih tekstova o ličnostima koje su bile najistaknutiji graditelji poljsko-srpskih mostova u prošlosti, a koje su rođene i stasale do ulaska Kraljevine Jugoslavije u II svetski rat. Ovi se tekstovi sažeto bave samim tim ličnostima i njihovim posebnim doprinosom poljsko-srpskim vezama, dopunjavajući i u ponečemu precizirajući činjenički skelet prezentovan u *Hronologiji*.

Podaci od kojih su sazdani tekstovi *Hronologije* i *Pomenika* potiču iz brojnih i raznovrsnih izvora. Da se tekst ne bi opterećivao njegovom karakteru neprimerenim citatnim aparatom, posle svakog poglavlja (odnosno, odrednice) daje se popis literature, i to uglavnom prema redosledu izlaganja; to, dakle, nije (samo) *uputna bibliografija*, već prvenstveno *spisak korišćenih izvora*.

Najzad, oba odeljka su, radi jednostavnijeg 'ukrštanja' imena, propraćena *Indeksom*.

Sve je to, međutim, neka vrsta prethodne ilustracije ili komentara uz ono što zapravo čini informativno jezgro knjige - odeljak *Prevodi iz poljske književnosti objavljeni na srpskom jeziku od 1826. do 1941*. Ovde se dopunjenom bibliografskom korpusu koji je autor prikupio za svoj rad *Recepcija poljske književnosti kod Srba (od osme decenije XIX veka do 1941)* dodaju prevodi iz poljske književnosti publikovani pre 1870. godine.

Uglavnom jednostrana slika poljsko-srpskih prožimanja koja se ovom prilikom nudi čitaocu - jednostrana zato što najvećim delom prati samo jedan smer transfera: *poljska kultura >> srpska kultura* - tek čeka svoju dopunu. Imajući u vidu činjenicu da je srpsko-poljska problematika dosta dugo prisutna u poljskoj slavistici (od fundamentalnih bibliografskih istraživanja do studija o recepciji srpske književnosti, narodne i umetničke), ta bi se dopuna mogla očekivati pre svega u smislu sistematizacije bogate i većim delom proučene građe.

Okolnosti u kojima se pojavljuje *Pregled poljsko-srpskih književnih veza* umnogome relativizuju, pa i kompromituju samu ideju istorijskog sagledavanja kulturnih i političkih prožimanja dvaju naroda, i to ne samo zbog razilaženja Poljaka i Srba na tome polju u poslednjoj deceniji, naročito zaoštrenog u vreme današnje balkanske drame, već i zbog zida kulturne izolacije kojim naš narod, opstane li, može biti okružen do duboko u naredno stoleće. Ipak - premda bez iluzija o tome da je

prošlost ikada uistinu bila pouka sadašnjosti ili budućnosti - *Pregled* je svedočanstvo pre svega o viševjekovnom kontinuitetu otvorenosti srpske sredine za plodonosne doticaje sa drugim, srodnim i nesrodnim kulturama.

*

Iako to ova knjiga ne odaje na prvi pogled, u njenom temelju su opsežna bibliografska i arhivska istraživanja, obavljena u Narodnoj biblioteci Srbije, Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković", Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu, Biblioteci SANU, Biblioteci Katedre za srpsku književnost Filološkog fakulteta u Beogradu, Arhivu Srbije, Istorijskom arhivu Beograda i Arhivu na Novom groblju u Beogradu. Institucijama i ljudima koji ih čine pripada blagodarnost na predusretljivosti i razumevanju.

Od velikog značaja bili su i podaci usmeno dobijeni od jednoga broja informanata. Među njima, autor na prvom mestu s pijetetom spominje ime Učitelja, pok. profesora Đorđa Živanovića, koji je - osim u velikome broju naučnih radova - svoje enciklopedijsko znanje učenicima prenosio i u izuzetno zanimljivim razgovorima. Za niz podataka o porodici i potomcima dr Leonarda Lontkjevića, a posebno o životu i radu zapaženog prevodioca poljske književnosti s početka XX veka, Jovanke Dimitrijević (rođ. Lontkjevič) - zaslužna je njena kći, gđa Jelena Veličković. Dragocen sagovornik bio je i g. dr Simon Dragović, lekar, istoričar medicine, a nadasve dobar poznavalac poljsko-srpskih odnosa.

Piščeva je prijatna dužnost, najposle, da recenzentima ove knjige, gg. profesorima Miroslavu Topiću i Predragu Piperu, zahvali na trudu oko čitanja rukopisa, vrednim sugestijama i dobronamernoju ali suštinskoju kritici, a ništa manje i glavnom uredniku "Slavističke biblioteke" g. profesoru Bogoljubu Stankoviću - na zalaganju da se knjiga, uprkos ratnim neprilikama, ipak pojavi.

P. B.,

Beograd, 31. maja 1999.

Uz elektronsku verziju

Opremajući tekst jedne tradicionalno pisane knjige na putovanje kroz kibernetički prostor - koji u svemu zadobija prava ako ne potpunog novog sveta, ono svakako nove dimenzije staroga - imao sam potrebu da ga za tu priliku u ponečemu doradim.

Uneo sam pre svega ispravke uočenih štamparskih grešaka iz tradicionalnog izdanja (što nikako ne znači da ih i ovde neće biti!) i nadoknadio jedan broj materijalnih propusta na koje su mi ukazali pažljivi čitaoci. Umetnuo sam zatim nešto novih podataka, a u *Pomenik*, kao posebnu odrednicu, dodao još jedno prezaslušno a prošli put nepravedno izostavljeno ime: *Stojana Novakovića*.

Iz ove verzije, zbog mogućnosti automatskog pretraživanja, izostao je *Indeks* uz prva dva odeljka, kao i registri uz bibliografiju srpskih prevoda iz poljske književnosti.

I sama bibliografija pretrpela je određene izmene. Pored manjeg broja ispravaka i dopuna, prevedeni predgovori/pogovori uz zasebna izdanja registrovani su ovoga puta i kao posebne jedinice, a imena poljskih autora daju se u izvornoj grafiji.

*

Za izmenjeno i dopunjeno izdanje *Pregleda poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata)* koje do čitaoca stiže u okviru *Projekta Rastko* zaslužan je - od zamisli, preko korisnih informacija i sugestija, pa sve do konačne realizacije - moj uvaženi kolega i prijatelj g. dr Dejan Ajdačić. Na tome mu od srca zahvaljujem.

P. B.,

Beograd, juna 2001.

HRONOLOGIJA

I. Od najranije prošlosti do kraja XVII veka

U našim izvorima nema mnogo svedočanstava o političkim dodirima, a još manje o neposrednim kulturnim prožimanjima dvaju slovenskih naroda, poljskog i srpskog, u njihovoj dubljoj istorijskoj prošlosti. Možemo samo pretpostavljati da je svakako moralo biti dosta ranih i, moguće, razgranatih ekonomskih kontakata posredstvom trgovačkih puteva koji su preko naših krajeva povezivali poljske zemlje sa Vizantijom i Istokom. Za nekakve zapaženije odnose u kulturnom pogledu moglo je biti još manje mesta s obzirom na pripadnost naših naroda različitim arealima. Dok smo mi bili u orbiti oko žarišta vizantijske kulture, dotle su Poljaci gravitirali evropskom Zapadu, te će ograničavajući faktor, kako u dubljoj prošlosti, tako i kasnije - sve do XVIII veka, pa ponovo u naše vreme - biti ključna poljsko-srpska tipološka razlika: odnos 'Slavia romana' - 'Slavia orthodoxa'.

Od vremena pojave Turaka na granicama Evrope, uporedo sa postepenim nestajanjem srpske samostalnosti, rastao je politički značaj Poljske. Posle personalne unije Poljske i Litve (1386) ova ogromna država prostirala se povremeno do obala Crnoga mora, te je i sama počela igrati ulogu 'istočnog bastiona' Evrope, obuhvatajući pri tome - što je za poljsko-srpske veze toga doba od naročito značaja - velika prostranstva nastanjena pravoslavnim hrišćanima. Iz tih vremena datiraju prvi dodiri i prva pouzdanija svedočanstva o poznavanju Poljske i Poljaka među Srbima. Stari srpski letopisi i drugi pisani izvori Poljake sve do duboko u XVII vek nazivaju "Lesima", a njihovu zemlju po pripadniku naroda - "Leh" ili "Lehija", "leška zemlja". Teško je, međutim, egzaktno utvrditi na koje se geografske prostore zaista odnosio pojam "Lehije", odnosno, "leške zemlje". Đorđe Trifunović, autor za našu temu izuzetno važnog rada *Lesi i Leška zemlja u staroj srpskoj književnosti i pismenosti* (1981), povezuje ga sa pojasom istočne Poljske koji se prostire severno od Galicije i obuhvata zapadne krajeve Male i Bele Rusije i Litve. Nesporno je, međutim, da su Srbi dosta rano imali manje ili više formirane predstave o poljskoj državi, utoliko pre što su poljske akcije bile usmerene protiv Turaka, pa su već i samo zbog toga nailazile na dosta snažan odjek u našem narodu.

Pripreme za veliki pohod na Turke poljskog i ugarskog kralja Vladislava III probudile su znatno zanimanje, pa i nade među Srbima, budući da se kao saveznik hrišćanima u tome ratu pojavio i despot Đurađ Branković. Nastavak toga najpre uspešnog pohoda, a u prvom redu neslavan ishod bitke kod Varne 1444. godine i Vladislavljeva pogibija - ostavljaju traga u našoj usmenoj tradiciji. U doba neposredno posle Đurđa Brankovića, naime, potvrđen je još jedan naziv za Poljake: "Leđani" (od mađarskog *lengyel* = Poljak). Dokazujući da je "Leđan grad" iz naše narodne poezije prvobitno semantički pokrivaio Poljsku i Poljake, Stojan Novaković kao krunski argument navodi tzv. Brankovićevog letopisca koji o kralju Vladislavu piše kao o "Leđaninu". Prema Novakoviću, "Leđan grad", "kralj od Leđana" itd. u narodnoj tradiciji kod Srba i Bugara gubio je postepeno svoje primarno značenje, stičući s vremenom različite konotacije; sâm naziv je, po Novakovićevoj pretpostavci, mogao ući u narod u vreme posle bitke kod Varne, odnosno, u drugoj polovini XV veka.

I ova, kao i prethodne kampanje protiv Turaka dovodile su, sa druge strane, u naše krajeve ili njihovu neposrednu blizinu, pored ostalih, i poljske ratnike. Tako je, primera radi, legendarni poljski vitez "bez mane i straha" Zaviša Čarni († 1428) - učesnik slavnih bitaka (između ostalog,

one kod Grunvalda 1410) i pobjednik na brojnim viteškim turnirima - dopao turskog ropstva u pohodu Sigismunda Luksemburškog na Osmanlije 1428. i ubijen nedaleko od grada Golupca na Dunavu.

O zastrašujućoj sili sa Bosfora, njenoj verskoj, vojnoj i administrativnoj organizaciji, kao i o životu porobljenih naroda - pa tako i o Srbima i njihovoj istoriji - Poljake i čitavu hrišćansku Srednju Evropu obaveštavao je od poslednje decenije XV veka Srbin Konstantin Mihailović iz Ostrovice kao autor *Janičarevih uspomena ili Turske hronike*. Njegovo je delo 'živelo' kroz ceo XVI vek i spadalo je među najčitanija u svome vremenu, a sačuvano je zahvaljujući poljskim i češkim rukopisnim spomenicima. *Janičareve uspomene* i ličnost njihovog pisca do danas su otvorene teme, i to ne samo poljske i srpske slavistike. Pa ipak, još uvek se nije došlo do nedvosmislenog odgovora na pitanje *na kojem je jeziku i gde* Konstantin pisao svoje delo: da li je (hipotetični) izvornik bio srpski, napisan možda u Ugarskoj, te je prema njemu načinjen *prevod* na poljski i češki, da li je original negde u korenu poljske rukopisne tradicije, nastao negde u Poljskoj ili Litvi, ili je pak izvornik češki, zabeležen na osnovu kazivanja negdašnjega janičara...

S druge strane, informacije o poljskom narodu i njegovoj zemlji stizale su Srbima počev od XV, kroz XVI i XVII vek, zahvaljujući našim putnicima, svetovnim i sveštenim licima, guslarima i nevoljnicima, čije prisustvo u tim krajevima beleže različiti izvori.

Postoje, na primer, podaci da je u prvoj polovini XVI veka episkop smederevski Pavle, pošto mu je propao pokušaj obnavljanja Pečke patrijaršije (1541), preduzeo putovanje po Rusiji, Poljskoj i Vlaškoj kako bi po tim zemljama sakupljao milostinju za svoj narod, a da je od poljskog kralja i vlaškog vojvode dobio za to i pismenu dozvolu. Slične akcije preduzimale su se iz Hilandara, o čemu svedoči sačuvani koncept pisma koje je arhimandrit Grigorije poslao Stefanu Batoriju, poljskom kralju (1576-1586), gde se kaže: "I molimo tvoju svetluju milost, što bi dal bratijam našim tvoju kraljevsku gramatu dobrovoljnuju, po tvojoj kraljevskoj države dlja milostinji, da bismo ju imeli i u prednjaja vremena prihoditi do tvojeg svetlog kraljevstv[a]"; ovo svakako nije bio presedan, jer su takve povelje davali "i prežni kraljeve, tvoja bratija". Zna se da su u pravoslavnim delovima poljske države milostinju sakupljali monasi iz manastira Papraća 1561, Remeta 1628, Lepavina 1650, Ravanica 1692. godine itd.

Manastir Papraća (nedaleko od Zvornika) od polovine XVI veka održavao je žive veze sa Rusijom, ali i sa istočnim poljsko-litavskim zemljama; za Papraću je, na primer, "u Zemlji Volinskoj" 1551. pisano *Četvororojevandlje* po nalogu kneza Dimitrija Fjodoroviča Sanguškoviča, "starostiča volodimerskogo, maršalkoviča Zemlje volinskoj, starosti žitomirskogo, pri deržave korolja poljskogo, velikogo knjaza litovskogo Žigimonta Žigimontoviča Avgusta [Zigmunta Avgusta], rukoju mnogogrešnogo d'jaka Mihaila do manastira carskije Zemlje serbskije Blagoveštenija prečistije Vladičice glagoljume Papraća". Isti kaligraf pisao je u Volodavi (Podlasje) deset godina kasnije, 1561, za Papraću i *Psaltir*, čiji je darodavac bio izvesni "pan Nikola Serbin", što bi nam moglo ponešto kazati i o širini srpskih migracija u XVI veku.

Ćirilske knjige - kako pisane tako i štampane - stizale su k nama tokom XVI i XVII veka sa teritorija poljske države verovatno u znatno većem broju no što to danas možemo utvrditi. Na to, između ostalog, ukazuje i poreklo jednog broja naslova iz hilendarske biblioteke.

Zna se takođe i da je polovinom XVI veka, tačnije 1557, u pravoslavnom, kasnije pounijaćenom Suprasalskom manastiru kod Bjalistoka slikarske radove dovršio poznati srpski slikar toga vremena Nektarije Srbin.

Posle potpunog uspostavljanja turske vlasti na Balkanu, dakle, od polovine XV i kroz XVI vek, kopnene komunikacije između naših zemalja i ostatka Evrope bitno su ograničene, pa tako ni Poljaci, izuzev u retkim prilikama, nisu putovali kroz srpske krajeve. Jedan od oblika tih sporadičnih dodira jesu diplomatske misije. Tako je, na primer, godine 1574. poljsko poslanstvo suvozemnim putem stiglo u Carigrad u svoju gotovo polugodišnju misiju i na isti način se vratilo, proputovavši pri tom kroz srpske i bugarske zemlje pod turskom vlašću. U sastavu toga poslanstva bio je i renesansni polihistor i pesnik Maćej Strijkovski (oko 1547 - posle 1582), koji je saznanja i zapažanja sa toga putovanja, uglavnom etnološko-folkloristička, saopštio u svome glavnom delu -

Hronika poljska, litavska, žmudska i svih ruskih zemalja... (Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi..., 1582). Tu je opisao "srpske gusle" ("serbskie skrzypice"), običaj kazivanja epskih pesama uz njihovu pratnju i opštu sklonost ka usmenom pesništvu balkanskih naroda, kako hrišćanskih - Srba, Bugara, Vlaha i Morlaka, tako i islamiziranog stanovništva; uz to, ostavio je i dragocene podatke o kosovskom predanju u narodnoj epici, čije je formiranje u to vreme bilo u samom začetku.

Još jedan karakterističan oblik komunikacije počev od ranoga srednjeg veka predstavljaju hodočašća hrišćanskih vernika u Svetu zemlju. Poljski putnici, međutim, izbegavali su kopneni put preko Carigrada, već su u Palestinu putovali morem, najčešće iz severnih italijanskih luka, te u njihovim itinerarima gotovo i da nema spomena o južnoslovenskim narodima. Izuzetak u tom pogledu predstavlja *Hodočašće u Svetu zemlju (1582-1584) [Peregrynacja do Ziemi Świętej (1582-1584)]* kneza Mikolaja Kšištofa Rađivila - Siročeta (1549-1616), koje, pored čisto literarnih vrednosti, za našu temu ima i znatan dokumentarni značaj. Poljski aristokrata je, naime, ostavio zanimljive podatke o svome poznanstvu sa izvesnim Dionisijem Damaskinom, pravoslavnim monahom manastira Sv. Save kod Jerusalima, Slovenom "iz Makedonije rodnom", s kojim se sporazumevao "slovenski". Nije, međutim, reč o (mogućnoj) etničkoj pripadnosti monaha Dionisija srpskom narodu: za nas je kao činjenica mnogo važnije autentično i verodostojno kneževo svedočanstvo o dosta čestim putovanjima monaha Dionisija Damaskina i drugih pravoslavnih duhovnika iz Palestine preko Poljske i Litve - pa i rađivilovskih poseda - u Rusiju. Dragocenost je ovoga podatka u tome što nedvosmisleno 'trasira' pravce kojima su pravoslavni hrišćani sa Jugoistoka Evrope (pa tako i sa slovenskog Juga) i Palestine putovali u pravoslavne istočnoslovenske zemlje.

Krajem XVI i u XVII veku u Poljskoj su, po svoj prilici, poznate srpske gusle, o čemu bi se tragovi mogli naći kod pesnikâ Kaspera Mjaskovskog (oko 1550-1622), Hjeronjima Morština (oko 1581 - oko 1623) i Juzefa Bartlomjeja Zimorovica (1597-1677). Nesporno je, međutim, da je u Poljskoj u XVII veku odista bilo Srba, i to verovatno u ne malom broju. Indikativna je, naime, zakonska odredba Varšavskog sejma iz 1624, u kojoj se kaže da se u zemljama Zigmunta III "mnogo štetnih stvari dešava [...] zbog čuvanja Vlaha i Srba, nenaseljenih i slobodnih", te da se stoga "niko, ma kom staležu pripadao, ne sme usuditi da takve ljude čuva, jer će snositi krivicu kao da je zgrešio po zakonu o čuvanju Cigana".

S druge strane, na osnovu malobrojnih pisanih tragova stiče se utisak da je među Srbima tokom XVII veka naglo poraslo interesovanje za Poljsku. Razlog tome je velika poljska pobeda nad Osmanom II kod Hoćima 1621. godine. Nepoznati prepisivač, ne bez radosti, na margini svoga spisa beleži: "Va leto 7129 [1621] hodiše Turci na Leha i ne poluči ničo i vazvратиše se drehli, Gospodu pospeši". Ovaj turski pohod zabeležen je i na zidu tek sagrađene crkve u Krivoj Reci podno Kopaonika: "I va to leto poide turski car na Leha". Pod tom godinom srpski letopisac konstatuje: "Hodi car Osman na Leha i ničo ne poluči tamo". Na sličan način zabeležen je turski pohod protiv Poljske 1672. i pad Kamjenjca Podolskog: "Poide car Mehmed na Leha i vazet Kamenicu grad".

No sve se to ne može uporediti sa odjekom koji je blistava pobeda Jana III Sobjeskog nad Turcima kod Beča 1683. imala među Srbima. Ovaj događaj, po mnogo čemu ključan za istoriju Evrope, ušao je i u našu narodnu tradiciju, te je veliki vojskovođa poznat u usmenom predanju kao "Ivaniš, kralj poljački", ali - što je veoma indikativno - i kao "Mosković Jovane". Ovo poslednje je, naime, evidentan pokazatelj da se od kraja XVII veka težište naših istorijskih nada nepovratno prenosilo na novu veliku silu, Moskovsku Rusiju.

Jedini zasad registrovani poljsko-srpski politički kontakt u celom ovom razdoblju naziremo iz ruskoslovenske povelje poljskog kralja Jana Kazimježa iz 1668, kojom preporučuje ruskom caru erdeljskog mitropolita Savu II Brankovića. Mitropolit je tada putovao u Moskvu zajedno sa bratom, grofom Đorđem Brankovićem, i sva je prilika da se prihvatio, pored ostalog, diplomatskog posredovanja između Poljske i Rusije.

*

Od XVII veka Rusija i istočnoslovenski teren u širem smislu postaju novi posrednik u upoznavanju naše sredine sa Poljacima. Najraniji putevi recepcije poljske pisane reči u našoj pismenosti vode upravo preko slovenskog Istoka. Tako će se, na primer, zamašni izvodi iz dela poljskog hroničara i istoričara Marćina Bjelskog (oko 1495-1575) *Hronika celoga sveta (Kronika wszytkiego świata, št. 1551; kasnija izd. 1554, 1564. itd.)* naći u srpskim hronografima XVII veka - *Vrhobrezničkom hronografu* Gavriła Trojičanina, *Pivskom hronografu* i dr., i to uz posredovanje *Hronografa zapadnoruskog*. Nedavna istraživanja Mirjane Boškov konstatovala su evidentno prisustvo ovoga poljskog izvora i u tzv. *Porfirijevom zborniku*, odnosno u tzv. *Porfirijevom letopisu* ili *Porfirijevom hronografu*, koji je poslužio kao jedan od neposrednih izvora Gavrilu Trojičaninu. Međutim, sam *Porfirijev hronograf* ne oslanja se, kako izgleda, isključivo na tradiciju *Hronografa zapadnoruskog*, već se približava nekim partijama *Hronike* Bjelskog iz III izdanja (1564). Ovo upućuje na neznanog srpskog prevodioca i kompilatora pojedinih članaka *Hronike* s kraja XVI ili početka XVII veka, pa možda i na čitavu rukopisnu tradiciju tih partija teksta, koja je, opet, prethodila *Porfirijevom zborniku*.

LITERATURA

- Đorđe Trifunović, *Lesi i Leška zemlja u staroj srpskoj književnosti i pismenosti*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1981, 21, 59-67; *Lechici i Ziemia Lechicka w starym piśmiennictwie serbskim*. Pamiętnik Słowiański, 1984, XXXIV, 167-178.
- Konstanty Perić, *Kazimierz Brodziński i serbska pieśń ludowa*. Lwów, Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1924, 2-3.
- Krešimir Georgijević, *Srpskohrvatska narodna pesma u poljskoj književnosti. Studija iz uporedne istorije slovenskih književnosti*. Srpska kraljevska akademija. Posebna izdanja, knj. CXV. Filozofski i filološki spisi, knj. 30, Beograd, 1936, 1-3.
- Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, 1-5 [i literatura u napomenama].
- Stojan Novaković, *Leđan grad i Poljaci u srpskoj narodnoj poeziji*. Letopis Matice srpske, 1877-1879, CXX, 159-174.
- Krzysztof Wrocławski, *Macieja Strykowskiego zainteresowania epiką słowiańską*. [U zborniku:] *Polska - Jugosławia. Związki i paralele literackie*. Prace slawistyczne Instytutu Słowianoznawstwa PAN, t. 61. Wrocław..., Ossolineum - PAN, 1987, 5-16.
- Józef Magnuszewski, *Dwa południowosłowiańskie epizody podróży do Ziemi Świętej księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, zwanego Sierotką*. Isto, 29-37.
- Mirjana Boškov, *O srpskoj recepciji 'Hronike sveta' Martina Beljskog*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 147-167.

II. XVIII vek

Tokom XVIII veka Poljska sasvim gubi pređašnji značaj u predstavama Srba, a naš narod, iako pokoren i izdelfjen, postepeno ulazi u pripremnu fazu svoje nacionalne emancipacije. Nasuprot tome, Poljska je u XVIII veku na silaznoj istorijskoj putanji i, kao rezultat triju podela (1772, 1793, 1795), za više od jednog stoleća, sve do 1918, ostaje bez državnog suvereniteta.

U tom veku mnogi naši ljudi putovali su kroz Poljsku - Dositej Obradović, Jovan Rajić, Gerasim Zelić i dr. - ali njihovo krajnje odredište bila je, kao i srpskim putnicima u ranijim vekovima, uglavnom Rusija ili koja druga zemlja, te su o svome boravku u Poljskoj ostavljali samo fragmentarna i uzgredna svedočanstva.

Iz različitih Dositejevih dela, ponajviše iz *Života i priklučenja...*, zna se da je on imao sporadične kontakte sa Poljacima - u Smirni, u školi Jeroteja Dendrina, kao i na lađi za Carigrad - ali i da je dva puta proputovao kroz Poljsku: jednom 1782, na svome putu preko Carigrada i Moldavije za

Hale, a potom 1787, kada je putovao iz Beča u Šklov Simeonu Zoriću. Osim podatka da mu je put "bio kroz Lemberg [Lavov], Poljsku i Sileziju", Dositej o ovim svojim proputovanjima nije ostavio nikakvu zabeležku.

Gerasim Zelić je, međutim, u svome *Žitju*... znatno eksplicitniji i daje opširnija obaveštenja, kako o gradovima kroz koje je prolazio tako i o ličnostima i realijama sa kojima se susretao. Kroz poljske zemlje putovao je u dva navrata - 1782. i 1786-1788.

Prvi put, namerivši se u Novo-Mirgorod ("Nova Srbija"), Zelić je prolazio kroz Lavov, a posebnu pažnju privukao mu je unijatski manastir u Počajovu blizu Kšemjenjca: "...uoči Svetog Petra stignem usred Poljske u manastir zovemi Počajev, koji leži na nevisokom holmu, i imađaše tada slavensku, kijevskoj podobnu, knjigopečatnju. Ovo su unijati, i zovu se kaluđeri Bazilijani. Mladi svi briju brade, a stariji podbrijavaju. U ovome Počajevu, kako mi je kazano, počela je najprije u Poljskoj unija, i veća čast prešla je k rimokatoličkoj crkvi..." (Unija je, istine radi, na terenima poljske države započeta još tzv. Brestovskom unijom [Unia brzeska], sklopljenom 1596. u gradu Brestu, u Litvi.)

Na svom drugom putovanju za Rusiju, novembra 1786, Gerasim Zelić je prošao kroz "grad Krakov, staru stolicu kralja poljskije"; konkretan rezultat prve podele Poljske (1772) opisuje ovako: "Kroz sred ovog grada teče jedna nevelika rijeka [Visla!], koja graniči sa Avstrijom i Polonijom." Put ga je dalje vodio "u Varšavu, novu stolicu kralja poljskog Stanislava Ponjatovskog", gde je proveo dvanaest dana "gledajući ovaj slavni grad, koji leži pokraj velike [!] rijeke Visle". Zelić dalje opisuje kako je, srećnim sticajem okolnosti, dospao na audijenciju kod poslednjeg poljskog kralja Stanislava Avgusta Ponjatovskog, s kojim se sporazumevao na ruskom i od kojeg je dobio pasoš, a čini i sažetak kraljeve biografije, očigledno, dobro mu znane. Putujući dalje kroz Litvu, Zelić je stigao "u prestolni grad, zovemi Slucki [Sluck], u kome prebivaše princip od Litvanije, Antonije Rađivilo" - knez Antonji Rađivil. U nastavku srpski putopisac pruža pregršt zanimljivih podataka o pravoslavnom manastiru u Slucku i istoriji kneževskog roda Rađivila.[1]

Na povratku iz Rusije Gerasim Zelić je proputovao kroz Brodi, Lavov i Krakov, za koji ovoga puta veli da je "mlogo veći od Varšave, ali je posve star, i domovi približuju se već padeniju". I pored lepih zapažanja i nezanemarljive obaveštenosti, Zelić po svemu sudeći nije ostvario dublji kontakt sa Poljacima, niti je ta zemlja odigrala kakvu vidniju ulogu u njegovom burnom životu.

Raspoložemo veoma oskudnim saznanjima o putovanjima Poljaka kroz srpske zemlje u XVIII veku. Gerasim Zelić navodi usmeno svedočenje kneza Antonjija Rađivila "kako je bio on u Zadru [...] u godini 1771, kada je išao u Bosnu velikom veziru, a iz Bosne u Carigrad, u vrijeme konfederacije principa poljskije protivu svoga kralja". Logično je, dakle, pretpostaviti da je tajna misija za vreme tzv. Barske konfederacije primorala kneza Rađivila da na putu od Bosne do Carigrada prođe i kroz druge srpske zemlje.

Kroz Srbiju je, prema sopstvenoj tvrdnji, proputovao grof Jan Potocki (1761-1815), poljski književnik francuskog jezičkog izraza, naučnik, diplomata i strastveni putnik. U svom delu *Istorijski i geografski fragmenti o Skitiji, Sarmatiji i Slovenima (Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les slaves, 1796)*, raspravljajući o ličnosti srpskog kneza Radoslava, Potocki svedoči da je u Srbiji bio 1783. i da je lično čuo "tamošnje trubadure kako pevaju o nekakvome Radoslavu", kao i da su "te pevače pratili instrumenti s dvema [!] žicama i gudalom, zasigurno isti oni koje Strijkovski zove *Serbska Skrzypica*".

*

Poslednja decenija XVIII veka vreme je rađanja srpske štampe i novinarstva - u Beču od 1791. do kraja 1792. godine izlaze "Serbskija (povsednevnija) novini" Markidesa Pulja i 1792-1794. godine "Slaveno-serbskija vjedomosti" Stefana Novakovića. Evropske prilike toga vremena, razumljivo, diktirale su i tematski profil najstarijih srpskih glasila, pa je u prvome od njih već od aprila 1791. godine otvorena stalna rubrika - Poljska. "Serbskija novini" su registrovale i komentarisale debate u Sejmu (tzv. četvorogodišnji sejm), burne proslave donošenja, potpisivanja i proglašenje slobodoumnog Ustava od 3. maja 1791, ponašanje susednih dvorova i napore Sejma i

kralja Stanislava Avgusta u smeru očuvanja poljske nezavisnosti, pa tako i konfederaciju u Targovici i stavljanje kralja na stranu protivnika Ustava.

"Slaveno-serbskija vjedomosti" od oglednog broja imaju rubriku *Polskaja*, te u njoj nastavljaju sa praćenjem zbivanja, premda uglavnom neutralno i sa pozicija koje su nužno morale biti komplementarne sa austrijskom politikom. Tu su opširno predstavljena ključna zbivanja koja su neposredno prethodila drugoj podeli Poljske 1793, sama podela i, naročito detaljno, ustanak iz 1794, od izbijanja do krvavog ugušenja. Pri tome je posebnu pažnju privukla ličnost slavnog ustaničkog vođe - Tadeuša Košćuška.[2]

Gotovo neposredno posle konačne podele Poljske 1795. godine počinje dugotrajno razdoblje teških napora poljskih patriota u zemlji i emigraciji da povrate izgublenu nezavisnost. Poljske nade vezuju se od tada za Francusku i Napoleona, te su već 1797. godine počeli da se formiraju poljski legioni u Lombardiji pod komandom generala Jana Henrika Dombrovskog, koji bi u sadejstvu sa Napoleonom izvojevali nezavisnost Poljske. U tom smislu postojali su i planovi za prebacivanje poljskih legiona, uz saglasnost Turske, preko Istre i Dalmacije na tursku teritoriju, odnosno, preko Bosne, Srbije i Bugarske u Moldaviju, odakle bi se krenulo protiv Rusije, dok bi paralelno Francuzi napredovali preko Austrije i Mađarske. Ozbiljno se računalo i sa popunom legiona u južnoslovenskim zemljama. Istorijske prilike su, međutim, od poljskih legiona načinile oruđe Napoleonovih osvajanja širom evropskih (pa i vanevropskih) ratišta, ali, nezavisno od toga, u poljskim globalnim političkim planovima Balkan počinje da igra sve značajniju ulogu.

*

Naša starija nauka (počev od Jovana Skerlića) u XVIII vek smešta i prvi srpski prevod s poljskog: to je *Istorija Barona Cesara, gar'dinala rimskoga...* od Gavrila Stefanovića Venclovića, "jedan od najranijih" - kako kaže Skerlić - "svetovnih prevoda u novoj srpskoj književnosti". Fragmentarni srpskoslovenski tekst *Istorije* uključen je u Venclovićev *Razglagolnik* iz 1734, a neki njegovi delovi - u *Pentikosti* iz 1743.

Formulacija iz podnaslova teksta u *Razglagolniku* "Prevedena s polskago jezika na slovenski" poslužila je kao polazište za tezu da je reč o prevodu sa poljske prerade. Delo kardinala Cezara Baronijusa *Annales ecclesiastici* (1588-1607) na poljski je preradio jezuitski propovednik Pjotr Skarga (1536-1612) i publikovao pod naslovom *Roczne dzieje kościelne... wybrane z rocznych dziejów Cezara Baroniusza, kardynała...* (1603; II izd. 1607). Prema Skarginoj preradi, međutim, načinjen je znatno ranije i anonimni ruski, tačnije, ruskoslovenski prevod naslovljen *Djejanija cerkovnaja i graždanskaja... Sočinenija Baronija...* (nastao 1678; št. 1719); u podnaslovu tzv. sinodalnog izdanja iz 1719, pored ostalog, stoji: "Prevedenaja s polskago jazika na slavenski". Iako su se javili glasovi da je Venclović *Istoriju* prevodio s ruskog ili čak samo prepisivao ruski tekst, u širi opticaj ušlo je mišljenje, sa manjim ili većim ogradama, da je izvornik - Skargina prerada. Dilemu je razrešio italijanski slavista Luidi Konstantini, koji je uporedio tekst iz *Razglagolnika* sa Skarginim II izdanjem iz 1607. i ruskim izdanjem iz 1719. i našao da su hronološki ispremeštani Venclovićevi odlomci "u direktnoj vezi sa ruskom tradicijom, a ne u direktnoj vezi s poljskim tekstom"; skromnost zaključka italijanskom istraživaču diktirala je nedostupnost redakcija ruskog teksta pre sinodalnog izdanja, ali obilje primera koje navodi nedvosmisleno sugerije da je Venclović pred sobom imao ruskoslovenski prevod i to u nekoj od redakcija koje pripadaju rukopisnoj tradiciji pre izdanja iz 1719. Pored toga, za Venclovićev tekst Konstantini, umesto termina 'prevod', nudi adekvatnije određenje: 'transkripcija'.

I Venclovićeva *Istorija Barona Cesara* pokazuje, kao što je to bilo i u prethodnom veku, da poljski sadržaji u našu kulturu stižu zahvaljujući manjem ili većem istočnoslovenskom posredništvu. Istim putem - preko silabičke poezije ruskog, tačnije rusko-ukrajinskog i rusko-beloruskog baroka - u našu stariju umetničku poeziju pristigao je i značajan versifikacijski obrazac, tzv. poljski trinaesterac. Istina, njegov prvi primer u srpskom kulturnom krugu identifikovan je još polovinom XVII veka (*Pentikostar*, štampan u Trgovištu 1649), ali od konca treće decenije XVIII veka uzima maha, pri čemu je u njegovome širenju evidentna uloga ruskih učitelja i škola među Srbima u Ugarskoj. Kao obrazac u našem pesništvu bio je produktivan i kasnije, tokom XIX veka, a dovoljno

je za ovu priliku podsetiti samo na činjenicu da su njime ispevani i neki delovi *Himne svetom Savi* (*Uskliknimo s ljubavlju...*).

LITERATURA

- Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, 5-6; *Dositeje Obradović a Polacy*. Ruch Słowiański (Lwów), 1936, I, 46-50; *Dositej Obradović prema Poljacima*. Letopis Matice srpske, 1941, CCCLV, 120-124.
- Ljubomir Durković-Jakšić, *Jugoslovensko-poljska saradnja 1772-1840*. Novi Sad, Matica srpska, 1971, 19-49.
- Gerasim Zelić, *Žitije...* I, Beograd, SKZ, 1897, 76-78; 163-168; II, Beograd-Zagreb, SKZ, 1898, 26-34.
- Jovan Skerlić, *Srpska književnost u XVIII veku*. [U:] *Sabrana dela*, IX. Beograd, Prosveta, 1966, 198.
- Milorad Pavić, *Gavril Stefanović Venclović*. Beograd, SKZ, 1972, 47-49; posebno str. 48, nap. 47.
- Luigi Constantini, *Gli 'Annali' del Baronio-Skarga quale fonte di Gavriilo Stefanović Venclović*. Ricerche Slavistiche, 1968-1969, XVI, 163-190.
- Svetozar Petrović, *Poljski trinaesterac - izvori i tradicije*. Prilozi za KJIF, 1976, XLII/1-4, 201-223. - Preštampano u: S. Petrović, *Oblik i smisao*. Novi Sad, Matica srpska, 1986, 247-279.

III. Od početka XIX veka do 1830.

Bez obzira na korenite promene u političkom životu kod Poljaka, a na početku XIX veka i kod Srba, prve decenije veka vreme su ostvarivanja tešnijih veza između Srba i Poljaka u mnogim sferama, ali - što je karakteristično - naročito u kulturnoj. Za poljsko-srpske odnose na početku XIX veka ključan istorijski momenat bio je I srpski ustanak, premda, razume se, u onoj meri u kojoj je skrenuo pažnju sveukupne evropske, pa tako i poljske javnosti na naš narod, njegovu borbu, istoriju i kulturu. S druge strane, istorijski međaš koji hronološki zatvara ovaj odeljak jeste poljski ustanak protiv Rusije, podignut potkraj 1830. godine (tzv. Novembarski ustanak) od kojeg počinje nova, kvalitativno drugačija etapa u poljsko-srpskim političkim i kulturnim odnosima.

Iako poljske države više nije bilo, na početku XIX veka i dalje su postojali poljski centri moći, doduše, pomereni bliže drugim evropskim metropolama. Tako je, pored znatnog dela poljskog političkog i vojnog establišmenta okupljenog oko Napoleona i poljskih legionara na Zapadu, u Rusiji delovalo umerenije krilo koje je, posebno u ličnosti mladog i prosvetljenog cara Aleksandra I, tražilo mogućnosti za vaspostavljanje nekadašnje Poljske pod pokroviteljstvom velike slovenske imperije. Na dvoru Aleksandra I započeo je svoju delatnost jedan od ključnih ljudi poljske politike u XIX veku - knez Adam Jeży Čartoriski (1770-1861). Kao lični carev prijatelj i uz to ruski ministar spoljnih poslova (1804-1806), on je bio glavni eksponent te poljske, uslovno rečeno, "slovenofilske" struje.

Čartoriski je prvi put došao u dodir sa Srbima i srpskim pitanjem još pre no što je postao ministar spoljnih poslova, 1803, kada je u Rusiji počela kampanja protiv crnogorskog mitropolita Petra I Petrovića kao francuskog čoveka. Iako je i sam učestvovao u toj kampanji, Čartoriski ubrzo dublje ulazi u problematiku i u mnogim prilikama naglašava značaj pridobijanja mitropolita za ruske interese. Postavši ministar, Čartoriski je budno pratio razvoj događaja u Srbiji, o čemu se neposredno obavestio preko memoranduma mitropolita Stratimirovića ruskom caru iz 1804. S jeseni iste godine i lično je primio srpsku deputaciju. O prijemu ove deputacije kod ruskog ministra i detaljima razgovora svedoči njen član, prota Matej Nenadović, u svojim *Memoarima*, a na drugom mestu otkriva da je inicijativa za osnivanje Praviteljstvujuščeg sovjeta potekla lično od Čartorskog, navodeći njegove reči: "I valja da imate sinod. Jerbo niti će Rosija, niti ikakva država, korespondirati sa jednim čovekom, no sa narodom i sa sinodom". Uzgred bi valjalo spomenuti da je

deputacija srpskih ustanika koncem 1804. na svome povratku proputovala, pored ostalog, i kroz Varšavu, iako kod prote Mateja o tome nema zabeleženih pojedinosti.

Knez Čartoriski posle 1806. godine više nije imao direktnog uticaja na odnose Rusije i srpskih ustanika, ali će zato čvrste i plodonosne političke kontakte sa Srbima ostvariti tridesetak godina kasnije.

Postoje svedočanstva, doduše vrlo štura, o učešću grupe Poljaka u I srpskom ustanku. Sva je prilika da je reč o ljudima iz krugova oko legionâ generala Dombrovskog. Lj. Durković-Jakšić navodi u nauci već poznat, ali za nas dragocen dokument iz zaostavštine poljskog političara i poznatog jakobinca Andžeja Horodiskog (1773 - oko 1857), odakle doznajemo da su "u službi kod Karađorđa u Srbiji" bili: Andžej Šur, general; Stanislav Ćedušicki, pukovnik; Mikolaj Hajdel, pukovnik; Antonji Zavadski, potpukovnik; zatim slede oficiri bez oznake činova: Mihal Kozjebrodski, Kazimjež Ćinjnski, Antonji Kozlovski, Jan Vilamovski, Mikolaj Zaboklicki i Adam Pjetruski; isti dokument sadrži i značajan podatak, dobijen od spomenutih lica, "da ima Poljaka najmanje 150 u vojsci" srpskoga vožda. Ćudno je, međutim, što u našim izvorima o tome nema nikakvoga traga. Lj. Durković-Jakšić dosta uverljivo argumentuje pretpostavku da je ovaj spisak Horodiskom poslao poljski naučnik i pasionirani istraživač slovenskih starina - knez Aleksander Sapjeha (1773-1812), koji je, iako u dubokoj konspiraciji, pomagao ustaničko raspoloženje među Srbima u Hercegovini i dobro poznao balkanske prilike. Saznanja do kojih je došao na svome putu po Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Dubrovniku, Crnoj Gori i Boki - pored ostalog, informacije o stanovništvu, njegovim migracijama, običajima, jeziku i istoriji - Sapjeha je objavio u putopisu *Putovanja po slovenskim zemljama tokom 1802. i 1803. godine (Podróże po kraiach sławiańskich odbywane w latach 1802 gim i 1803 cim...*, 1811).^[3] Na osnovu objavljene građe iz austrijskih policijskih arhiva, međutim, zna se da je Sapjeha u našim krajevima bio tokom 1804. i 1805, kao i da je radio za Napoleonovu obaveštajnu mrežu. Boravio je u Imotskom, zatim, prerušen, u Mostaru i možda Sarajevu i Zvorniku. Karakteristični su kneževi česti kontakti sa pravoslavnim klerom (u man. Žitomislić, Mostaru i dr.) u kojima je nastojao da se obavesti o raspoloženju prema ustanku Crnoga Ćorđa; zna se i da je nosio menice i garantna pisma koja su glasila na srpske trgovce, a imala da posluže za kupovinu oružja; cilj mu je, dakle, nedvosmisleno bio podsticanje ustanka i, mogućno, utiranje puta francuskoj vojsci.

Od osnivanja Velike škole 1808. godine u ustaničkoj Srbiji šire se obaveštenja o Poljacima i ne tako davnoj tragićnoj sudbini poljske države. Saćuvani odlomci predavanja Miljka Radonjića († 1836) iz opšte geografije i istorije rećito su svedoćanstvo o tome da su tadašnji srpski đaci znali za njima savremenu geopolitićku tvorevinu - vaspostavljenu Varšavsku Kneževinu, istorijski vrlo sličnu Karađorđevoj Srbiji, da su slušali o tome kako "Varšava bejaše pre 16 leta stolićni grad nezavisnog poljskog carja", ali i kako je u poljskom Sejmu postojala pogubna institucija *liberum veto*. Zaključujući svoje predavanje o Poljskoj i Poljacima, Radonjić veli da je "Poljska razdeljena među svojim sosedima iz ćisla evropski deržava i u samom zemljeopisaniju izćezla", a sa svojim ućenicima deli simpatije i neodrećene nade: "I sad Poljakov ime ima mesto u istoriji; Poljakov zemlje u zemljeopisaniju dal će?!"

Znanja o poljskom narodu, njegovoj istoriji i kulturnom nasleću, ćije je osnove na ovaj naćin poćeo da građi Miljko Radonjić, tokom vremena će nastaviti da prenose naslednice najznaćajnije ustanićke prosvetne ustanove - Licej, Velika škola i Univerzitet.

*

U poljsko-srpskim odnosima u oblasti kulture i književnosti u prvim decenijama XIX veka mnogo toga je zavisilo od lićnih poznanstava naših kulturnih poslenika sa Poljacima.

Prvi dodiri na tom planu vezani su za leksikografski rad Samuela Bogumila Lindea (1771-1847). Dok je prikupljao građu za svoj epohalni *Rećnik poljskog jezika (Słownik języka polskiego, 1807-1814)*, gde su poljske odrednice objašnjavane rećima iz drugih slovenskih jezika, veoma mu je nedostajao srpski materijal. Njegov pokrovitelj, grof Juzef Maksimilijan Osolinjski (1748-1826), potražio je stoga pomoć od Atanasija Stojkovića, profesora Harkovskog univerziteta; Stojković je Osolinjskog i Lindea uputio na mitropolita Stratimirovića. Osolinjski je tako stupio u

korrespondenciju sa Stratimirovićem (1803), koji je poljskog leksikografa i njegovog mecenu uputio na arhimandrita manastira Krušedola Gedeona Petrovića, zatim Lukijana Mušickog i profesora gimnazije u Sremskim Karlovcima Jovana Lazarevića. Nema, međutim, podataka o tome jesu li i u kojoj meri ove ličnosti ostvarile kontakt sa Lindeom. Zna se pak da u biblioteci mitropolita Stratimirovića postoji potpisani primerak Lindeovog rečnika, ali i da je Mušicki u prepisci s Vukom Karadžićem naročito hvalio Lindeovo delo.

U vreme pisanja svoje *Jeroglifike* (oko 1810) Pavle Solarić se u Veneciji upoznao i sprijateljio sa poljskim naučnikom grofom Juzefom Sjerakovskim (1765-1831), aktivnim članom varšavskog Društva prijatelja naukâ (Towarzystwo Przyjaciół Nauk), koji se bavio prikupljanjem izvora za istoriju Slovena. Zajedničko polje interesovanja i intenzivna razmena mišljenja postali su temelj srdačnom prijateljstvu. Poznato je da je Sjerakovski od Solarića tražio da mu u Rim (za njega i kneza Stanislava Ponjatovskog, sinovca poslednjeg poljskog kralja) pošalje dva primerka *Besjedovnika* Vićentija Rakića, u kojem je Solarićev predgovor zapravo odlomak iz *Jeroglifike*. Iz Solarićeve prepiske (gde o Sjerakovskom, u trećem licu, veli: "dobri prijatelj moj") doznajemo da je nedovršenu *Jeroglifiku* dao na čitanje poljskom naučniku, kao i da ju je ovaj visoko ocenio. Sjerakovski je, međutim, imao i nekolike primedbe na ovo delo, što je Solarića pokolebalo u nameri da ga odmah štampa i nagnalo ga na dodatna istraživanja. Uzgred, Sjerakovski je bio i prvi pretplatnik na *Jeroglifiku*.

Na preporuku češkog filologa, jednoga od utemeljivača slavistike, Jozefa Dobrovskog, Solariću se, boraveći u Veneciji, obratio i poljski slavista Mihal Bobrovski (1785-1848). Bobrovskog je 1817. godine Vilnjanski univerzitet poslao na naučno putovanje u Beč i Italiju radi usavršavanja u oblasti teologije i drevnih jezika Srednjeg Istoka, što je ovaj iskoristio i za putovanje po slovenskim zemljama Srednje Evrope i - u velikoj meri pod Solarićevim uticajem - po Hrvatskoj, Dalmaciji i Dubrovniku. Prepiska Bobrovskog sa knezom Čartoriskim najpotpuniji je izvor o ovom naučnom putu i njegovim rezultatima. Odatle, pored ostalog, doznajemo da se Čartoriski interesovao za Solarića, da je Bobrovski detaljno obavestavao kneza o Solarićevim radovima, kao i da su Solarić i Bobrovski nameravali da zajedno putuju i proučavaju jezik i običaje Dalmacije, Dubrovnika i Crne Gore. Do zajedničkog putovanja, međutim, nije došlo zbog Solarićeve, kako se kasnije ispostavilo, smrtne bolesti, pa je Bobrovski 1820. krenuo u Dalmaciju sam, ne stigavši do Crne Gore. Njegovi izveštaji univerzitetu u Vilnu i pisma Čartoriskom obiluju vrednim zapažanjima o stanovništvu Dalmacije, premda se u ponečemu još uvek oslanjaju na Sapjehine poglede (Bobrovski, na primer, naročito ističe "pravoslavne Morlake", koji su dobro očuvali običaje i u svome "hrvatskom" jeziku zadržali najstarije slovenske osobine).

Najsvestranije odnose sa Poljacima ostvario je Vuk Karadžić. U bečkom krugu oko grofa Osolinjskog, gde se obreo zahvaljujući Kopitaru, Vuk se posebno sprijateljio sa grofovom sekretarom, pijanistom i kompozitorom Frančišekom Mireckim (1791-1862). Mirecki se zainteresovao za srpski folklor, te mu je Vuk mogao poslužiti kao prvorazredan izvor; za uzvrat Vuk je mogao dobiti dragocena obaveštenja o poljskim narodnim običajima. Plod te saradnje je prilog sa notnim zapisima, štampan uz Vukovu drugu knjigu narodnih pesama - *Narodna srbska pjesnarica* (1815). Na ovu knjigu, spomenimo i to, pretplatili su se iz Varšave - Linde, a iz Krakova - bibliotekar Jagjelonjske biblioteke Ježi Samuel Bantke (1768-1835), poznati istoričar, bibliograf i lingvista. Suvišno je naglašavati od kolike je koristi Vuku pri sastavljanju *Srpskog rječnika* bilo Lindeovo leksikografsko delo. Spomena je, međutim, vredan podatak da je, pored Lindeovog, Mušicki Vuku preporučivao i Bantkeov rečnik, koji mu je potom Kopitar i nabavio; reč je o dvojezičnom poljsko-nemačkom rečniku (*Słownik dokładny języka polskiego i niemieckiego...*, 1806).

Kada je koncem 1818. krenuo na put za Rusiju, Vuk se neko vreme zadržao u Krakovu i Varšavi. Za svega sedam dana bavljenja u Krakovu sklopio je srdačno poznanstvo sa Bantkeom, a u Varšavi, gde je boravio do početka februara 1819, više puta je pohodio Lindea. Zanimljivo je da su se Vuk i Linde vatreno prepirali oko izgovora poljskih nazala, te da je Vuk u tim polemikama u ponečemu za više decenija anticipirao rezultate poljske lingvistike.

Među varšavskim naučnicima naročitu naklonost prema Vuku pokazao je začetnik poljske uporedne lingvistike, sanskrtolog Valenti Skorohud-Majevski (1764-1835). Vuk i Majevski razmenili su svoje radove i uzajamno se, preko zajedničkih interesovanja za slovenske jezike i folklor, veoma zbližili. Majevski je, zahvaljujući Vuku, naučio da čita i piše srpski, a Vuk je od Majevskog slušao sanskrt i - što je za Majevskog bilo izuzetno važno - ukazivao na sličnosti oblika sa srpskim narodnim govorima. Pod neposrednim utiskom ovog poznanstva Majevski je napisao vrlo značajan članak pod naslovom *Obavest o delima Vuka Stefanovića Srblijina (Wiadomość o dziełach Wuka Stefanowicza Serblanina*, 1819).

Na Kopitarev predlog, ugledno Krakovsko učeno društvo pri Jagjelonjskom univerzitetu izabralo je krajem 1820. godine Vuka za svoga dopisnog člana; za to je vrlo verovatno zaslužan i krug Vukovih prijatelja među autoritativnim poljskim naučnicima. O širini Vukovih kontakata s Poljacima najrečitije svedoči broj njegovih poljskih korespondenata. Treba spomenuti da su, pored Vuka, za članove-korespondente Društva izabrani tada još i Dimitrije Davidović i Dimitrije Frušić kao ličnosti naročito zaslužne za izdavanje bečkih "Novina serbskih".

Sa Poljacima je, mada skromnije, dolazio u dodir i Sima Milutinović-Sarajlija. On je, po pretpostavci Lj. Durkovića-Jakšića, o njima mogao steći izvesna obaveštenja i lična poznanstva već za svoga boravka u Odesi 1825. godine. Na povratku iz Lajpciga S. Milutinović se 1827. zadržao u Beču, gde se upoznao i sprijateljio sa poljskim slavistom Andžejem Kuharskim (1795-1862), s kojim se potom sreo na Cetinju 1829. O tome da S. Milutinović i njegov rad nisu bili nepoznati Poljacima svedoči i činjenica da su nekoliko godina kasnije među pretplatnicima na njegovu *Pjevaniju crnogorsku i hercegovačku* (1833) bili Varšavljeni - Kuharski i poznati istoričar slovenskih prava Vaclav Aleksander Maćejovski (1793-1883) - kao i Samuel Bantke iz Krakova. S druge strane, književni rad Sarajlijin naići će četrdesetih godina XIX veka na laskave pohvale najvećeg pesnika poljskog romantizma Adama Mickjeviča (1798-1855); Mickjevič je, naime, u svojim predavanjima o slovenskim književnostima na pariskom Collège de France Milutinovićevu *Tragediju Obilić* ubrajao u slovenske književne vrhunce, stavljajući njenog tvorca uz bok velikome Puškinu.

Poznanstvo sa S. Milutinovićem, ali i sa drugim znamenitim Srbima iz bečkog kruga (1827) - u prvom redu s Vukom, a zatim i s Petrom Matićem, Ilijom Stejićem i dr. - učvrstilo je Andžēja Kuharskog u nameri da na svojim putovanjima po slovenskim zemljama poseti i srpske krajeve. Boraveći u Pešti krajem 1827, Kuharski se ponovno sastao sa Vukom; početkom 1828. vratio se u Beč, odakle se uputio najpre u Sloveniju i Hrvatsku, a na proleće 1829. u Dalmaciju i Dubrovnik. Iz Dubrovnika je Kuharski u leto 1829. krenuo na višemesečno putovanje po Crnoj Gori, kuda ga je, boraveći na Cetinju, svesrdno pozivao Sima Milutinović. U crnogorskoj prestonici poljski slavista se upoznao sa mitropolitom Petrom I i posvedočio njegovo izvrsno poznavanje kartografije (Kuharski je od mitropolita dobio na poklon svojeručno načinjenu mapu Crne Gore). Pored ostaloga, Kuharski je sa Cetinja poneo i Sarajlijinu rukopisnu zbirku narodnih pesama, koja čini najveći deo kasnije *Pjevanije*. Na povratku iz Crne Gore, preko Dalmacije, Kuharski se obreo i u Vojvodini; u Sremskim Karlovcima upoznao se sa Lukijanom Mušickim i Samuilom Ilićem. Postoje podaci da je Kuharski nameravao da poseti i Novi Sad i Kneževinu Srbiju, ali je, po svojoj prilici iz zdravstvenih razloga, od toga putovanja odustao. Poljski slavista je, sticajem okolnosti, tek 1838. objavio delo o slovenskim starinama, za koje je na svome istraživačkom putu sistematski sakupljao građu; to su njegovi poznati *Najstariji spomenici slovenskog zakonodavstva (Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego)*, gde se našao i *Dušanov zakonik* po tzv. novosadskom rukopisu.

*

Dragocen izvor podataka o poljskom društvenom i kulturnom životu bile su za našu javnost "Novine serbske" D. Davidovića i D. Frušića, koje su izlazile između 1813. i 1822. u Beču. Osim obaveštavanja o tekućim političkim prilikama i naročito stanju u tzv. Poljskom Kraljevstvu (deo pod ruskom vlašću), "Novine serbske" su naročito bogato izveštavale o stanju u poljskoj kulturi i književnosti. Već 1814. čitaoci ovoga lista dobijaju informacije o poljskim gramatikama i rečnicima

(Linde, Bantke), 1816. u tri nastavka mogu pročitati o Lindeovom radu na rečniku i o osobinama samoga dela[4], 1817. o osnivanju "Zavedenija Osolinovog u Lavovu" - nacionalne kulturne fondacije grofa Osolinjskog (Osolineum), 1819. o prvim dvema knjigama kapitalnog dela Osolinjskog *Istorijsko-kritički podaci za istoriju poljske književnosti... (Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej...)* itd.

Međutim, prave početke recepcije poljske književnosti kod Srba u današnjem smislu reči omogućila je prekretna pojava u našem književnom životu toga vremena: "Serbska letopis" Georgija Magaraševića (1825). Poljske teme u prvom srpskom književnom časopisu nisu izolovane od ostalog slovenstva, naprotiv, javljaju se u široko zahvaćenom slovenskom kontekstu, što je odraz Magaraševićeve opšte koncepcije "Letopisa" i njegovih slovenskih pogleda. Ovakav pristup, uopšte uzev, biće konstanta u prijemu poljske književnosti kod nas tokom čitavog XIX veka - *to je samo jedna značajna tema u okviru opšteg srpskog interesovanja za Slovene i slovenstvo.*

Takav slovenski pristup "Letopisa" ni najmanje ne čudi, jer je glavni Magaraševićev saradnik na tom polju bio Pavle Josif Šafarik. On je, kako to pokazuje Đ. Živanović, u prvim sveskama časopisa štampao odlomke, odnosno varijante tekstova iz knjige na kojoj je radio, slavne *Istorije slovenskih jezika i književnosti... (Geschichte der slavischen Sprache und Literatur..., 1826).*

Sem ranijih informacija o Poljacima kao narodu uopšte, smeštenom u veliku slovensku porodicu, spomenicima njegove pismenosti, kulturnim i naučnim institucijama i dr. (uvodni odeljci *Istorije*), Šafarik se poljskom književnošću!u "Letopisu" pozabavio prvi put u 3. svesci časopisa za 1825. godinu. Tu je srpskoj publici pružio dotad prvi celoviti pregled ove književnosti i ujedno prve podatke o velikom nizu (preko pedeset) poljskih književnika, odnosno, ljudi od pera u najširem smislu. Tu su se našli filozofi, reformatori, politički i istorijski pisci i filolozi rame uz rame sa "pesnicima", odnosno predstavnicima lepe književnosti u užem smislu. Među ovim drugima predstavljeni su, na primer, Ignaci Krasicki, "najveći poeta pod Stanislavom Augustom", zatim Stanislav Trembecki, koji je "sojedinio [...] u svojim poezijama derznovenije Pindara s vkusom Horacija i s prijatnostiju Sapfe", Julijan Ursin Njemcevič, koji je predstavljen kao značajan basnopisac, Alojzi Felinjski, "najveći poljski stihotvorac (u strogom smislu reč ovu uzimajući)" koji je "stih poljski do najvećeg savršenstva doveo" i dr.

Pored brojnih drugih, Šafariku je za poljsku književnost glavni izvor bila istorija poljske književnosti (*Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, 1814) Feliksa Bentkovskog (1781-1852), odakle su mnogi sudovi doslovno prenošeni. Srpski čitaoci su sticajem okolnosti, dakle, prva određenija saznanja o poljskim piscima i celini ove književnosti stekli zahvaljujući "zračanju" te knjige. Šafarikova saradnja u "Letopisu" nije se, međutim, sastojala samo u objavljivanju opširnih tekstova. On je Magaraševiću ustupao i kraće beleške o različitim novim pojavama širom slovenskog sveta, pa, vrlo verovatno, i prvi tekst o Mickjeviču na srpskom jeziku (knj. 14. za 1828). Reč je o belešci povodom izlaska iz štampe Mickjevičevih *Soneta (Sonety*, 1826), gde odjekuju i glasovi iz aktuelne polemike između romantičara i klasičara koju je nova Mickjevičeva zbirka dodatno razbuktala. Iz ovoga sažetog napisa čitalac "Letopisa" mogao je doznati da je autor soneta među svojim sunarodnicima cenjen kao jedan od najboljih pesnika i veliki inovator. Spominju se pri tome dve ranije zbirke Mickjevičevih lirskih pesama - prve dve pesničke knjige (*Poezje*, I, 1822; II, 1823), od kojih se pojava prve uzima za početni datum poljskog romantizma.[5]

Za slovenske teme Magaraševiću je kao izdašan izvor poslužio lavovski časopis "Mnemosyne" koji je, iako poljski po svojoj tematici, izlazio na nemačkom jeziku. Odatle je Magarašević preveo ili preradio nekoliko priloga (pored ostalog, i o Puškinu), a tim putem stigao je i prvi beletristički prozni tekst dotad objavljen u "Letopisu" i, doduše posredno, prvi publikovani prevod nekog poljskog beletrističkog dela na srpskom jeziku - pripovetka *Želislav i Ljudmila*, štampana u 6. knjizi 1826. godine. Iako nepotpisan, prevodilac je poznat: bio je to sam Magarašević. Međutim, pitanje autorstva, odnosno izvornika ove pripovetke bilo je svojevremeno i otvoren problem u polonistici. F. Ilešič je najpre, kao i većina dotadašnjih poljskih istraživača, ovo delo pripisivao Stanislavu Jašovskom (1803-1842), potpisanom uz nemački tekst *Żelislaw und Ludmille* (1824) u čas.

"Mnemosyne"; kasnije je posumnjao u to i dopustio mogućnost da je autor poljskog teksta *Żelislaw i Ludomila* (1819) Leon Potocki (1799-1864), što je mnogo godina kasnije potvrdio i M. Živančević. Đ. Živanović je bio mišljenja da je *Żelislawa i Ludomilu* Potockog na nemački potpuno preradio Stanislav Jašovski za "Mnemosyne", te da je zapravo on potpuni autor Magaraševićevog izvornika. Relevantni poljski bibliografski izvori nemački tekst Jašovskog određuju kao *prevod* pripovetke L. Potockog, a pod imenom Potockog Magaraševićev prevod registrovan je i u *Sadržaju Letopisa Matice srpske* (I, 1968; II, 1976). Sva je pak prilika da je istina na sredini, tj. da je svakako reč o delu Potockog, kasnije preštampanom i više puta prerađivanom, ali i da je Jašovski - bilo kao manje-više veran prevodilac, bilo kao parafrasta - isto tako nesumnjivo autor Magaraševićevog izvornika.

Iz istog časopisa Magarašević je preveo i zapažen članak S. Jašovskog o poljskoj pesnikinji XVII veka Elžbjeti Družbackoj pod naslovom *Jelisaveta Družbacka*; ovaj prilog štampan je u 8. knjizi "Letopisa" 1827.

Uopšte uzev, srpski čitalac, koji je u prvim trima decenijama XIX veka bio tek kategorija u povoju, dobio je *relativno obilje informacija* o Poljacima, njihovoj književnosti, kulturi i društvenom životu - razume se, mereno etalonima tadašnje srpske nacionalne književnosti.

LITERATURA

Ljubomir Durković-Jakšić, *Jugoslovensko-poljska saradnja 1772-1840*. Novi Sad, Matica srpska, 1971, passim; *Mickjević i Jugosloveni*. Novi Sad, Matica srpska, 1987, passim.

Matej Nenadović, *Memoari*. [U:] *Celokupna dela*. Prir. Vladimir Ćorović. Biblioteka srpskih pisaca. Beograd, Narodna prosveta, b.g., 148-154; *O Pravitelstvujuščem sovjetu*. Isto, 215.

Romualda Pęgierska-Piotrowska, *Aleksandra Sapiehy 'Podróże po kraiach sławiańskich odbywane...'*. [U zborniku:] *Polsko-jugosłowiańskie stosunki literackie*. Wrocław, Ossolineum - PAN, 1972, 71-79.

Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, passim; *Pavle Solarić i Poljaci*. Srpski književni glasnik, 1940, LXI/6, 432-438; *Vuk i poljski muzičar Frančišek Mirecki*.

Srpski književni glasnik, 1938, LIV/3, 206-212; *Prvi Vukovi susreti s Poljacima*. [U:] *Vukov zbornik*. Posebna izdanja SANU, knj. CD. Beograd, Naučno delo, 1966, 291-314; *Linde i Vuk*.

Kovčević, 1972, X, 5-21; *Georgije Magarašević (1793-1837)*. Novi Sad, Matica srpska, 1976, 202-226; posebno str. 210 i 216; *Slovenski program Georgija Magaraševića*. Filološki pregled, Beograd, XIV/1976, 3, 139-146; *Šafarik u Novom Sadu. "Izgnanstvo"*. [U zborniku:] *P. J. Šafarik 1795-1861*. Novi Sad, Matica srpska, 1963, 42-106.

Marian Jakóbiec, *Początki sławy literackiej Vuka Karadžicia w Polsce*. Anali Filološkog fakulteta, 1964, IV, 177-183.

Milorad Živančević, *Ossolineum i Matica srpska*. [U knj.:] *Polonica*. Novi Sad, Matica srpska, 1987, 7-11; *Ilirske adaptacije*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1976, 11, 134-135.

Fran Ilešič, *Motyw 'Żelislaw i Ludomira' (St. Jaszowski 1803-1842)*. Pamiętnik Literacki, 1929, XXVI/2, 232-241; *Naše književne veze sa Poljacima*. Letopis Matice srpske, 1937, CCCXLVII/1, 61-62.

IV. Od poljskog Novembarskog ustanka (1830-1831) do 1862.

U narednim trima decenijama XIX veka ukupne poljsko-srpske odnose odrediće, posredno ili neposredno, nekoliko događaja. Novo razdoblje otvara prvi, krvavo ugušeni, poljski ustanak protiv ruske dominacije u XIX veku, tzv. Novembarski ustanak (1830-1831). Na poseban način, kao opšta klima, na te će se odnose odraziti revolucionarna zbivanja 1848-1849. i potom Krimski rat, dok će apokaliptični Januarski ustanak u Poljskoj (1863-1864) i njegov odjek u našoj sredini dati drugačiji kvalitet sledećoj epohi u poljsko-srpskim odnosima.

Novembarski ustanak u Poljskom Kraljevstvu, dakle, u delu poljskih zemalja pod ruskim suverenitetom, koji je izbio krajem 1830, a ugušen naredne godine, imao je duboke korene i složenu genezu; za ovu priliku dovoljno je reći da mu uzroke najpre treba potražiti u opštem karakteru ruskog samodržavlja, naročito posle stupanja Nikole I na carski presto (1825) i njegovog krunisanja za poljskog kralja (1829).

Ne može se tvrditi da je Novembarski ustanak naročito snažno odjeknuo u srpskoj javnosti, pa ni da je izazvao simpatije za poljsku borbu. Pa ipak, do ključnih ličnosti srpske politike dopirala su obaveštenja o njemu. Vuk Karadžić je detaljno informisao pre svih kneza Miloša, tačnije, prenosio mu sve vesti, proverene i neproverene, do kojih je uspevao da dođe. Kod Vuka su se o ustanku raspitivali, pored ostalih, Vasilije Popović, Metodije Lazarević i Jevrem Obrenović. Srpsko javno mnjenje, iako o tome postoje samo posredna svedočanstva, još uvek je bilo naklonjenije Rusiji, čemu je svakako doprinosila i oskudnost istinskih informacija.

Međutim, posledice toga poraženog poljskog ustanka imale su dalekosežan značaj kako za istoriju poljskog naroda tako i za njegove (političke i kulturne) odnose sa drugim narodima. Po ugušenju ustanka iz zemlje se izlio dotad najveći emigracioni talas u poljskoj istoriji: preko 10.000 najboljih poljskih patriota potražilo je utočište širom Evrope, najviše u Francuskoj, Belgiji, Švajcarskoj, a zatim i u Turskoj i Americi. Među njima su bile političke i vojne vođe ustanka, gotovo svi ugledniji učesnici u ustaničkoj zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, brojni preživeli ratnici, ali i mnogi intelektualci i umetnici, rečju, poljska kulturna elita toga vremena. S valjanim je, dakle, razlogom ta izbeglička reka u istoriji ponela naziv Velike emigracije.

U emigraciji je nastavljena politička aktivnost; bilo je više organizacija i središta patriotsko-oslobodilačke delatnosti, ali su se s vremenom iskristalisala dva najmarkantnija.

Najpre je osnovan kratkovečni Poljski nacionalni komitet (Komitet Narodowy Polski, 1831), uglavnom sastavljen od predstavnika levice, i to pod vođstvom uglednog istoričara, nekad profesora Vilnjanskog univerziteta, Joahima Lelevela (1786-1861). Radikalnija levica je 1832. osnovala Demokratsko društvo (Towarzystwo Demokratyczne), oko kojeg se vremenom okupio najveći deo liberalno-demokratski opredeljenih emigranata. Iako je J. Lelevel od 1833. stalno boravio u Briselu, a Demokratskom društvu pristupio tek 1846, njegov je autoritet na levisi sve vreme bio veliki. Politički je, međutim, znatno uticajnije bilo konzervativno, aristokratsko-monarhističko krilo koje se okupilo oko kneza Adama Ježija Čartoriskog i prema njegovoj pariskoj rezidenciji dobilo naziv tabora Otel Lamber (obóz Hôtel Lambert). Politička moć ove grupacije počivala je na ugledu samoga kneza i na njegovim bliskim vezama sa vladajućim krugovima Francuske i Engleske. Čartoriski, koji je u Novembarskom ustanku bio na čelu Nacionalne vlade, rešenje poljskog pitanja video je ovoga puta u njegovoj internacionalizaciji, odnosno, u korišćenju žarišta potencijalnih konflikata na Bliskom Istoku i naročito Balkanu za slabljenje pozicija Rusije i, uz pomoć Francuske, Engleske i Turske, vaspostavljanje Poljske od pre triju podela. Snažan oslonac koji je Čartoriski imao u Francuskoj omogućio mu je da stvori ozbiljnu i moćnu državnu organizaciju u egzilu. U tom pogledu razgranata diplomatsko-obaveštajna mreža poljskoga kneza odista je jedinstvena istorijska pojava u evropskoj politici XIX veka.

Još od I srpskog ustanka Srbi su zaigrali važnu ulogu u političkoj kombinatorici kneza Čartoriskog. Ta je uloga, međutim, prerasla u ključ njegove balkanske politike na početku četrdesetih godina. Štaviše, zahvaljujući akciji Čartoriskog i njegovoj agenturi, narednih dvadesetak godina, između 1840. i 1860, *doba su najintenzivnijih političkih odnosa između Poljaka i Srba u celokupnoj njihovoj istoriji*, dakle, sve do danas.

Za svoje glavno diplomatsko uporište na Istoku poljski knez je izabrao Carigrad, jer trebalo je da se situacija na Balkanu kontroliše i usmerava uz oslonac na Tursku. Poljsko diplomatsko središte u Carigradu organizovao je 1841. godine opunomoćenik Čartoriskog, književnik Mihal Čajkovski (1804-1886), od 1851, po prelasku u islam, poznat kao Sadik-paša. Ovo predstavništvo bilo je svojevrsna transmisija između Balkana, Turske i zapadnih diplomatija.

Svoj neposredni angažman među Srbima Čartoriski je započeo podrškom nepouzdanom avanturisti "knezu" Nikoli Vasojeviću u uspostavljanju srpske države "Holmije". Tim povodom M. Čajkovski

je najpre poslat 1840. godine u Rim, a zatim 1841. u Carigrad. Pošto je, na osnovu zapažanja Čajkovskog, konačno posumnjao u Nikolu Vasojevića, Čartoriski je - radi prikupljanja dodatnih obaveštenja o "knezu" - u leto 1841. poslao svog prvog agenta u Beograd. Bio je to dr Adam Liščinjski, koji se predstavio kao engleski doktor Leech (ili Lynch). Ovo prvo izaslanstvo nije dalo velike rezultate, ali je skrenulo pažnju Čartoriskog na ustavne borbe u Srbiji i otkrilo pravo polje delovanja poljske emigracije u Srbiji.

Neposredno po svom dolasku u Carigrad, 1841, Čajkovski se najpre upoznao sa Vukašinom Radišićem, sekretarom srpskog konzulata i uglednim carigradskim trgovcem Simeonom - Simom Andrejevićem Igumanovom. Uz njihovo posredovanje došao je u vezu sa vođama ustavobranitelja koji su u to vreme prebivali u Carigradu u dobrovoljnom izgnanstvu i uspostavio trajan lični kontakt, pored ostalih, sa Tomom Vučićem Perišićem, Avramom Petronijevićem, trojicom Garašanina - ocem Milutinom i sinovima Ilijom i Lukom - i dr. Knez Čartoriski je u delovanju ustavobranitelja video udaljavanje Srbije od ruskog uticaja, te je lično preduzeo korake da ovoj struji obezbedi podršku francuske vlade, a, preko Vladislava Zamojskog, i engleske.

Kada su se Vučić, Petronijević i dr. 1842. vratili u Srbiju, Čartoriski je - sa njima zajedno - u Beograd poslao svog novog izaslanika, veoma agilnog Ludvika Zvjerkovskog (pod lažnim imenom dr Luja Lenoara). Zvjerkovski-Lenoar, koji je aktivno učestvovao u pripremi Vučićeve bune i svrgavanju kneza Mihaila 1842, davao je viđenijim ustavobraniteljima korisna uputstva i savete, ali - preko svojih centrala u Carigradu i Parizu - i mnoga dragocena obaveštenja o politici velikih sila.[6] Ustavobraniteljske političke krugove, a posebno Iliju Garašanina, Zvjerkovski je upoznao i sa kopijom tajnog programskog dokumenta kneza Čartoriskog iz januara 1843, naslovljenog *Conceiles sur la conduite a suivre par la Serbie (Saveti Srbiji za upravljanje državom)*.

Kada je Rusija 1842. godine osporila izbor Aleksandra Karađorđevića i izvršila pritisak na Portu da ga poništi, diplomatska mreža Čartoriskog odigrala je odlučujuću ulogu kako u organizovanju ponovnog izbora kneza Aleksandra, tako i u priznavanju toga izbora od strane zapadnih sila. Mihal Čajkovski, čelni čovek diplomatske agenture poljskoga kneza na Istoku, pridružio se s proleća 1843. Zvjerkovskom-Lenoaru u Beogradu u veoma važnoj misiji. Čajkovski je, naime, usred Beograda *lično* rukovodio organizovanjem, pa i sazivanjem skupštine, koja je, na Vidovdan 1843, po drugi put izabrala Aleksandra Karađorđevića za srpskoga kneza.

Pošto je zadatak političke smene u Srbiji obavljen, Čartoriski je zamenio svog izaslanika.

Novembra 1843. u Beograd je stigao Franja Aleksandar Zah (1807-1892), koji je na toj dužnosti ostao do 1848.[7] Kao agent Otela Lamber, Zah je dobio instrukcije da srpskim političkim prvacima izloži dugoročni politički plan kneza Čartoriskog i njegovo viđenje buduće uloge Srbije.

Neposredno po dolasku u Beograd Zah se upoznao, pored ostalih, sa Ilijom Garašanimom i u prvoj polovini 1844. godine sačinio na srpskom jeziku za Garašanina lično poverljiv politički spis sa detaljnom razradom plana Čartoriskog. (Ovaj dokument pronašao je u Garašaninovoj zaostavštini D. Stranjaković i objavio ga kao prilog svom radu *Kako je postalo Garašaninovo "Načertanije"*, 1939.) Mnoge teze i, što je najvažnije, osnovna koncepcija toga plana ušle su s neznatnim izmenama u Garašaninovo *Načertanije* iz 1844, a time, posredno ili neposredno, i u temelj spoljne politike Srbije do duboko u XX vek.

Razlike između Zahovog tajnog spisa i konačnog oblika *Načertanija*, tačnije, izostavljanje pojedinih odeljaka Zahovog teksta i promena pojedinih formulacija u Garašaninovom memorandumu, bile su, a to su i danas, predmet mnogih tumačenja, ponajviše onih koja su imala za cilj da dokažu imperijalni i velikosrpski karakter ukupne srpske politike od polovine XIX veka.[8] Pažnji dosadašnjih istraživača promaklo je, međutim, da neke od ideja iz Zahovog memoranduma za koje se nije našlo mesta u *Načertaniju* - nisu ostale bez odjeka u javnom životu Srbije. Ovde prvenstveno imamo na umu odeljak VII - *O unutrašnjoj politici Srbije, koja bi naznačenoj spoljašnjoj odgovarala* - gde se Franja Zah zalaže za "osnovanje i zavedenje katedre ili profesure Istorije i knjižestva južno-slavenske grane pri liceumu knjažestva Srbije", ali i za osnivanje katedre "za obšte-slavensku istoriju i literaturu", jer su podanici Srbije "svi slaveni". Cilj bi, pri tom, bilo u prvom redu buđenje svesti o pripadnosti[9], a uzor, pored ostalih - Mickjevičeva pariska katedra.

O tome da su vladajući krugovi tadašnje Srbije uvažavali Zahove argumente, može, čini se, posvedočiti jedan važan zakonski akt iz oblasti prosvete: *Ustrojenije javnog učilišnog nastavljenija*, proglašeno 23. septembra 1844. godine.

U čl. 41 *Ustrojenija*, koji propisuje predmete u "učilištama gimnazijalnim", na listi predmeta za IV razred gimnazije nalazimo: "Zemljeopisanije (o Rusiji, **Poljskoj** i o Grčkoj.)", odnosno "Istorija naroda (Rusije, **Poljske** i Grčke)".

Kad je pak o Liceju, odnosno "Velikom učilištu" reč, na drugoj godini "Odjelenija filosofijskog" propisan je predmet "Filologija Slavenska, s obzirom na Estetiku" (čl. 51 *Ustrojenija*).

Teško je reći šta se u srpskim gimnazijama i polugimnazijama moglo govoriti i učiti o Poljskoj, koja u to vreme jeste imala svoju prebogatu *istoriju naroda*, ali koja ni tada, a ni još dugo potom nije imala svoje (političko) *zemljeopisanije*. Sigurno je, međutim, da je 'ozakonjivanje' *filologije slavenske* na Liceju 1844. godine ključan datum ukupne srpske visokoškolske slavistike... i to, po svoj prilici, znatnom zaslugom *upravo* Franje Zaha i poljske političke emigracije koju je zastupao. U veoma osetljivo vreme, 1848, Čartoriski je ostao bez agenta u Beogradu; na taj položaj opet je imenovao L. Zvjerkovskog (ovog puta pod lažnim imenom Metijeni) sa zadatkom da u Beogradu i Zagrebu propagira zblizavanje Južnih Slovena sa Mađarima i zajedničke akcije protiv Beča. U sličnu misiju poslat je 1849. u Beograd i pukovnik Ludvik Bistšonovski; njegov je zadatak bio da uveri srpsku vladu da uspostavi prijateljstvo sa Mađarima, ali to nije naišlo na podršku. Poljsko-srpsku saradnju otežavala je činjenica da su Poljaci vojnički istupali na strani Mađara. Posle ruske intervencije (1849) pozicije Rusije na Balkanu osetno jačaju, te je ona u stanju da zahteva od Turske udaljavanje dvojice ljudi: Čajkovskog iz Carigrada i Zvjerkovskog iz Beograda. Kao rezultat toga, Čajkovski se turči, Zvjerkovski napušta Beograd, a u Srbiji se nedugo potom smenjuju "nepodobni" ministri, pa i sam I. Garašanin (1852). Isto je bilo i sa naslednikom Zvjerkovskog, istoričarem Francišekom Duhinjskim, koji je u Beogradu boravio kratko i morao ga napustiti 1851. godine. Od toga vremena poslove agenta tabora Otel Lamber preuzima za duže vreme Matija Ban, koji šalje izveštaje carigradskoj centrali i vodi poverljivu korespondenciju sa Čajkovskim - Sadik-pašom.

Sa izbijanjem Krimskog rata istočna politika Čartoriskog kulminira, ali i gubi dah; znatne poljske vojne formacije stacionirane su u Turskoj, a tamo deluje poznata brigada turskih kozaka pod komandom Sadik-paše i sa poljskim oficirskim korom. Postoje indicije da su turski ili "sultanski" kozaci regrutovani velikim delom i u našim krajevima, na primer, u okolini Leskovca, Vranja i Niša. Ta je vojska upotrebljavana u različito vreme i u različite svrhe, pa joj je, pored ostalog, bila namenjena izvesna uloga u ratu protiv Crne Gore 1861. godine. Prema drugim podacima, u crnogorskoj vojsci je iste godine potvrđeno prisustvo poljskih oficira koji su tu bili angažovani već duže vreme na pripremi opšteg oslobodilačkog rata balkanskih Slovena... Ovo pokazuje da u vojnim i političkim akcijama poljske emigracije više nije bilo jasne koordinacije.

Po zadatku Čartoriskog u Carigrad je 1855. poslat i veliki pesnik Adam Mickjevič. Zna se da je, pored boravka u Carigradu i u Burgasu (gde su tada bile stacionirane Sadik-pašine poljske trupe), Mickjevič planirao duži naučnoistraživački rad u južnoslovenskim zemljama, pa i Kneževini Srbiji. O tome svedoči i sačuvano pismo kojim Sadik-paša preporučuje Mickjeviča srpskom kapućeuhaji u Carigradu Konstantinu Nikolajeviću. U Mickjevičevoj zaostavštini postoji spisak ličnosti od kojih je mogao dobiti pomoć na svom putu; tu se, između ostalog, spominje Bosna, zatim jedan Francuz u Beogradu (M. de Segur), najverovatnije francuski izaslanik, i najzad "Le Patriarche Rajacic" - patrijarh Josif Rajačić koji je stolovao u Karlovcima. Mickjevič, međutim, nije ostvario svoje namere: u Carigradu se iznenada razboleo i umro 26. XI 1855.

Mickjevič se pred smrt sretao u Carigradu i sa pesnikom Romanom Zmorskim, novim agentom kojeg je Čartoriski slao u Beograd, a koji je tamo stigao najverovatnije početkom 1856. Postoji malo podataka o diplomatskoj delatnosti Zmorskog u Beogradu, što Lj. Durković-Jakšić tumači činjenicom da je Matija Ban (kojem je Zmorskog preporučio Sadik-paša) nastojao da zadrži političko-diplomatske kontakte s Poljacima u svojim rukama, te da za Zmorskog na tom polju nije preostajalo mnogo mesta. Zmorski, inače jedan od najboljih poznavalaca srpskih prilika svoga

vremena, veoma značajni prevodilac i popularizator naših narodnih pesama kod Poljaka, zadržao se u Beogradu do kraja 1856. ili početka 1857.

Smrt kneza Čartoriskog 1861. godine došla je zapravo već posle kraha njegovih političkih i diplomatskih nastojanja na Balkanu. U poljsko-srpskim političkim odnosima inicijativa prelazi u ruke levog krila poljske emigracije (Demokratsko društvo), ali tragova njegovog delovanja na srpskom tlu znatno je manje. Zna se da je u dva navrata, jednom 1849. kao revolucionar-begunac pred ruskom intervencijom u Mađarskoj i drugi put 1854-1855. po zadatku Demokratskog društva, u Srbiji boravio kasnije poznati poljski književnik Teodor Tomaš Jež, pravim imenom Zigmunt Milkovski (1824-1915), pisac popularnih romana sa južnoslovenskom (i srpskom) tematikom. Ipak, nema podataka o nekakvoj opsežnijoj akciji demokratskog krila među Srbima pre Januarskog ustanka (1863-1864).

*

Vojčeh (Adalbert) Cibulski (1808-1867), od 1841. godine predavač slovenskih jezika i književnosti na Berlinskom univerzitetu, boravio je 1839, po završetku studija, u Češkoj i južnoslovenskim zemljama. Poznato je da je jula 1839. dobio dozvolu da iz Zagreba putuje u Zemun, odakle je nastavio za Beograd. U Beogradu je mogao provesti svega nekoliko meseci, pošto se već naredne, 1840. godine habilitovao u Berlinu. Iako nemamo preciznijih podataka o boravku Cibulskog u srpskoj prestonici, nema sumnje da je tamo ostvario i brojna lična poznanstva, jer zna se da mu je kasnijih godina srpska vlada slala novac za njene pitomce u Berlinu.

Od kraja tridesetih i početka četrdesetih godina, naročito posle 1849, izvestan broj poljskih emigranata, uglavnom obrazovanih stručnjaka, nastanio se u Srbiji. Među prvima, 1839, stigao je Srbin po majci Aleksije Okolski (1793-1848), prvi predavač francuskog jezika na Liceju i pisac naših prvih udžbenika ovoga jezika posle Joakima Vujića: *Francuskog bukvara* (1839; II izd. sa *Čitankom*, 1843), *Francuske gramatike* (I, 1840; II, 1842) i dr. Od godine 1842. u srpskoj državnoj službi je i dr Aćim Medović (pravim imenom Joachim Midowicz, 1815-1893), kasnije ugledni civilni i vojni lekar, osnivač i prvi predsednik Srpskog lekarskog društva, koji je višestruko unapredio srpsku medicinu. Prema jednom poljskom dokumentu, u Beogradu su 1851. godine, pored Aćima Medovića, boravila još četvorica Poljaka: Alfons Lučinjski, Karol Englert, Nikola Drohovski i Jan Pjotrovski; za njih nemamo podataka da li su bili u srpskoj službi, čime su se bavili i koliko su dugo bili u Srbiji. U svojim uspomnama T. T. Jež svedoči da je 1854. "u dobroj službi" bio već pomenuti Alfons Lučinjski, i to u Majdanpeku, a da je u istom mestu boravio i Viktor Drozdovski. Drozdovski se u jednom pismu Vuku iz 1856. spominje kao "nadziratelj šuma" u Majdanpeku koji se za svog boravka tamo "dobro i mirno vladao" i koji "ima i svedočanstvo na to pod prezimenom Viktorović". Gotovo je sigurno da je Poljaka u Srbiji tada, a i kasnije bilo i mnogo više, ali da su ih 'štitila' nova prezimena.

*

Obuhvatnije interesovanje naše sredine za poljsku književnost, istoriju i kulturu uopšte zapaža se od početka tridesetih godina XIX veka. Na to su uticala dva faktora: širenje svesti o našoj genetskoj i duhovnoj pripadnosti velikoj zajednici, Slovenstvu, koja će prerasti u svojevrsnu ideologiju, i, uporedo sa tim, kulturno sazrevanje same naše sredine i njenih ključnih institucija.

Ta su interesovanja probuđena ponajviše blagodareći prvim pokolenjima naše omladine školovanim u Gracu, Beču, Požunu, Modri, Prešovi, Pešti, Segedinu i drugde, koja su sa sobom donosila ideje Jana Kolar i potom Ljudevita Štura o slovenskoj uzajamnosti. To je, uostalom, prirodno kada se znaju Kolarove veze s Poljacima, a pogotovo Šturovo oduševljenje za poljsku književnost. Među našim "Slavjanima" svojevrsnu prethodnicu čine Pavle Stamatović i Teodor Pavlović, a nešto kasnije stasava čitava plejada: Svetozar Miletić, Pavle Popović-Šapčanin, Đura Daničić, Bogoboj Atanacković, Jovan Đorđević, Branko Radičević, Jovan Ilić, Stevan Vladislav Kačanski, Aca Popović-Zub i mnogi drugi. Važno je naglasiti da poljska kultura i književnost u to doba slovenskog zanosa prodire k Srbima rame uz rame sa ruskom, češkom, maloruskom...

U Beogradu se četrdesetih godina XIX već oseća potreba za organizovanjem kursa slovenskih književnosti, poput onog koji je u to vreme držao Mickjevič u Parizu. Miloš Popović, urednik

"Novina srbskih" i časopisa "Podunavke", stariji brat Đure Daničića, održao je 1843. na Liceju predavanje o značaju otvaranja katedre sa koje bi se širila znanja o slovenskoj istoriji i književnosti. Popečiteljstvo prosvete je iste godine dozvolilo dr Janku Šafariku, profesoru Liceja, da drži javna predavanja iz istorije i književnosti Slovena.

Iz ovakvih raspoloženja budila su se i interesovanja za slovenske jezike, pa tako i za poljski. Polovinom četrdesetih godina u Beogradu je osnovan slovenski klub koji je održavao sastanke u kafani "Kod jelena". U radu kluba učestvovali su, na primer, Matija Ban, Janko Šafarik, Miloš Popović i dr. Pored ostalih aktivnosti, klub je organizovao besplatna predavanja francuskog jezika za svoje članove, a iz beleške koju su "Novine srbske" donele 29. X 1846. saznajemo "da g. g. članovi nameravaju između sebe vešte izabrati da predaju i razne slavjanske jezike, imeno: ruski, češki, poljski". Nema podataka o tome da li je ta namera i ostvarena, ali sasvim je izvesno da je u Beogradu tada od "veštih" za predavanje poljskog jezika bila bar jedna ličnost: Aleksije Okolski, profesor Liceja.

Đura Daničić, "šturovac", počeo je da predaje srpski jezik i slovensku filologiju na Liceju 1859. U okviru slovenske filologije svakako je svojim slušaocima davao i obaveštenja o poljskom jeziku. Čini se, međutim, da se Daničić nije zadržao samo na sporadičnim informacijama, već je vrlo verovatno organizovao i neke intenzivnije oblike nastave. O tome, uostalom, svedoči činjenica da je jedan broj njegovih učenika na studijama naučio poljski jezik, dok će se neki od njih - [Stojan Novaković \(1842-1915\)](#), Mita Rakić (1846-1890), Sima Popović (1844-1921), Vladimir Nikolić-Ilić i dr. - pokazati šezdesetih godina i kao daroviti prevodioci poljske književnosti.

Društvo srbske slovesnosti, prva naučna institucija toga tipa kod nas, osnovano je 1842. Razumljivo je da se i tu osećala ona slovenska klima koja je u to doba davala ton intelektualnom životu Beograda. Atanasije Nikolić, jedan od osnivača, rekao je na svečanoj sednici 8. juna 1842. da će Društvo "ne samo sa svima u literaturi našoj poznatim rasejanim Srbijama, nego i sa drugom slavenskom braćom našom [...] u književnom dogovoru biti". Već posle prve sednice na kojoj su birani korespondenti i počasni članovi sekretar Društva Konstantin Bogdanović je tražio od poljskog agenta u Beogradu L. Zvjerkovskog da mu se preko njega pošalju Mickjevičeva predavanja kako bi ga mogao predložiti za počasnog člana. Međutim, zbog nemira u zemlji Društvo već avgusta 1842. prekida rad, a nastavlja ga dve godine kasnije, 1844. I opet na jednoj od prvih sednica Mickjevičeva kandidatura je i zvanično istaknuta; kako saznajemo iz izveštaja Franje Zaha Čartoriskom, taj predlog podržao je predsednik Društva i popečitelj prosvete Paun Janković, ali je ipak izjašnjavanje o njemu ostavljeno za sledeću sednicu. Kasnije, međutim, tome predlogu nema nikakvog traga. Sva je prilika - pretpostavka je Lj. Durkovića-Jakšića - da Mickjevič nije izabran iz čisto političkih razloga.

Potkraj četrdesetih godina među članovima Društva srbske slovesnosti od Poljaka je samo dr Aćim Medović. No bilo je tu i srpskih ljudi od pera, iskreno naklonjenih Poljacima - u prvom redu Miloš Popović i Ljubomir Nenadović. Godine 1849. izabran je, zajedno sa najuglednijim evropskim slavistima toga vremena, Vojćeh Cibulski, "docent slavenske literature u Berlinu". Ovu kandidaturu predložio je, vrlo verovatno, Lj. Nenadović, koji je u Berlinu slušao predavanja Cibulskog. Kao član Društva, pedesetih godina spominje se i istoričar prava Vaclav Aleksander Mačejovski. Pedesetih i šezdesetih godina Društvo je dobilo jedan broj darova od Poljaka ili u vezi s Poljacima. Roman Zmorski je 1856, za svoga boravka u Beogradu, načinio Društvu poklon u knjigama, a nekoliko godina kasnije, 1860, poslao je i svoje prevode srpskih narodnih pesama; Medo Pucić darivao je Društvu 1858. jedno Mickjevičevo pismo i 1861. svoj prevod iz Mickjevičevih predavanja.

Ovakve odnose sa Poljacima nastaviće i Srpsko učeno društvo od 1864. i Srpska kraljevska akademija od 1886.

*

Od tridesetih godina, s početka skromno, a od četrdesetih znatno intenzivnije razvija se proces recepcije poljske pisane reči u našoj sredini. Pojačanom interesovanju publike tada je već bio kadar

da odgovori jedan broj ljudi koji su u manjoj ili većoj meri poznavali poljski jezik i njime pisanu književnost.

Nezamenljivu ulogu na tom polju i dalje ima "Serbski letopis", iako više ne pod uredništvom Georgija Magaraševića. Tek treći urednik posle Magaraševićeve smrti, Teodor Pavlović, vratiće se poljskim temama, mada to za početak neće biti lepa književnost.

Prvi poljski autor u "Letopisu" u ovom razdoblju bio je Ignaci Benedikt Rakovjecki (1783-1839), istoričar prava i drevnih običaja Slovena. Njegov tekst u 37. knjizi "Letopisa" za 1834. godine nosio je naslov *Izvod iz knjige pod imenom: Prawda ruska. Tom I*; to je ujedno i prvi naš publikovani prevod neposredno s poljskog jezika. U pitanju je u to doba vrlo popularan autor u slovenskom svetu, a izvod je načinjen iz dela *Prawda ruska...* (I, 1820; II, 1822), po merilima ondašnje slavistike, reprezentativnog izdanja drevnih spomenika slovenske pismenosti sa posebnim naglaskom na običajima i pravu; osim odlomaka iz *Slova o Igorevom pohodu* i Hankinih mistifikacija (tzv. *Kralovedvorskog* i *Zelenogorskog rukopisa*), tu su, u II tomu, objavljene povelje i ugovori ruskih kneževa između X i XIII veka i *Ruska pravda* na ruskom, crkvenoslovenskom i u poljskom prevodu Rakovjeckog; posebnu vrednost predstavljaju nekolike propratne studije i opsežni komentari. Odlomak u "Letopisu" odgovara studiji *Rys historyczny zwyczajów, obyczajów...*, tačnije njenom završnom odeljku.

U ovo vreme kod nas je izuzetno popularan i poljski istoričar prava Vaclav Aleksander Maćejovski. Njegova monumentalna četvorotomna *Istorija slovenskih zakonodavstava (Historia prawodawstw słowiańskich, 1832-1835)* kod nas se prevodi u odlomcima od 1834. Prvi prevod iz Maćejovskog načinio je Pavle Stamatović i odeljak pod naslovom *Prava serbska* štampao u 5. svesci "Serbske pčele" 1834. Nekoliko godina kasnije izvode iz Maćejovskog prevodio je za "Letopis" Teodor Pavlović - *Hod slavenskog izobraženija* (knj. 49, 1839) i *O zemlji i ljudma slavenskima voobšte i u najstarije doba* (knj. 50, 1840). Miloš Popović je u "Podunavci" za 1843. objavio fragment *Policija u stari Slavena*, a potom su Maćejovskog prevodili Jovan Subotić ("Letopis", knj. 65. i 67, 1844) i Sima Filipović ("Letopis", knj. 80, 1848. i 81, 1850). Ovakvo interesovanje za Maćejovskog, odnosno, za tematiku kojom se bavio, rezultiralo je i jednom zasebnom publikacijom: Matica srpska izdala je u Budimu 1856. prvi tom spisa Maćejovskog pod naslovom *Istorija slavenski prava*. Knjigu je, doduše, s nemačkog "preveo i sa svojim primedbama, koje se na srpsko pravo odnose, popunio" profesor prava na beogradskom Liceju dr Nikola Krstić.

Prvi srpski pesnički prevod neposredno s poljskog takođe je vezan za "Letopis": bila je to Mickjevičeva *Oda na mladež (Oda do mlodości)* u prepevu samoga urednika, Teodora Pavlovića, objavljena 1837. godine u 40. knjizi. Ovaj isti prevod, kojem bi se podosta toga moglo zameriti, štampan je pod naslovom *Mladeži* u "Podunavci" 1845; iz prevodiočevog kriptonima "-l-p-" moglo bi se zaključiti da je Pavlovićev prevod "prisvojio" Miloš Popović. Ovo potvrđuje činjenica da je isti prepev (i sa istim naslovom) M. Popović preštampao 1846. u zbirci *Mač i pero*. Pa ipak, o popularnosti ovoga teksta svedoči i podatak da ga je Đorđe Maletić uvrstio u svoje *Primere poetski sastava za mladež u IV gimnazijalnom razredu* (1856).

I prvo prozno delo prevedeno s poljskog, najverovatnije opet iz pera T. Pavlovića, pojavilo se u "Letopisu": reč je o pripovesti *Obručenje zaporoškog kozaka. Poljsko-ukrajinska kaska iz XVI stoletija (Swatanie Zaporozca)* Mihala Čajkovskog štampana u 47. knjizi 1839. godine.

Tokom četrdesetih godina, kao odraz ubrzane književne aktivnosti među Srbima i opšteg nacionalnog uzleta, sve veća pažnja poklanjala se prevodilaštvu, te naglo raste i broj prevoda iz poljske književnosti u srpskim listovima i časopisima, a javljaju se i novi prevodioci.

Znatno interesovanje vlada za Mickjeviča. Lirika poljskog velikana u prevodu Stanka Vraza publikuje se 1841. u "Bačkoj vili" - *Razgovor (Do D. D.)* - i 1842. u "Skoroteči" - *Andeliji g. 1839. (Rozmowa)*. Slede zatim izvodi iz Mickjevičevih pariskih predavanja u "Podunavci" (1843-1844), "Bačkoj vili", "Srpskom narodnom listu" (1844-1845) i "Zimzelenu" (1848); prevodioci tih fragmenata bili su Miloš Popović, Petar Jovanović, Teodor Pavlović i Aleksandar Andrić. Mickjevičeva pesma *Nova godina (Nowy rok)*, inspiracija iz Žana Paula Rihtera, poznata je kod nas pod naslovom *Šta želiš?* u prevodu Ljubomira Nenadovića, nastalom 1847, a prvi put publikovanom tri decenije kasnije.

Mihal Čajkovski je, prvenstveno zbog egzotične kozačke tematike svoje proze, naišao na dobar prijem kod srpske publike i bio je izvesno vreme jedini predstavnik poljske romantičarske proze kod nas. U "Srbskim novinama" 1845. objavljena je pripovetka *Molimo se, pa bijmo!* (*Módlmy się, a bijmy*) u veoma dobrom prevodu Đure Daničića, a 1848. u "Podunavci" pripovetka *Ataman* (*Skalozub w zamku siedmiu wież*), čiji je prevodilac, mogućno, bio Đorđe Rajković.

Posle 1848. uočava se izvesno zatišje u mnogim sferama kulturnoga života, pa i u prevodenju iz stranih književnosti. Nije otuda izuzetak ni poljska književnost: početni zamah iz četrdesetih godina bio je gotovo prekinut. U šestoj deceniji javlja se samo jedan odista značajan prevodilac i propagator poljske umetnosti reči na našem terenu: to je **Đorđe Popović-Daničar (1832-1914)**, urednik "Sedmice" i "Danice". Pedesetih godina izišla su svega četiri prevoda iz poljske književnosti, od kojih dva u "Sedmici": pripovetka *Seoski plemići* Kazimježa Vladislava Vujčićkog u prevodu - najverovatnije s ruskog - Milana Dimitrijeva (1855) i *Kozački Hanibal* Ludvika Zjelinjskog od Đ. Popovića-Daničara (1856). Druga dva načinio je s nemačkog Mihailo Čelešević; to su dve knjižice Čajkovskog: *Kozačka osveta* 1854. i *Crvena aljina* 1856, inače prve zasebne publikacije nekog poljskog književnog dela na srpskom jeziku.

O naročitom interesovanju za poljsku književnost tokom četrdesetih godina, ali i njenom poznavanju, rečito govori i to što su neki srpski pesnici toga doba u poljskoj poeziji nalazili uzore. Poljska nacionalna himna *Pesma poljskih legionara u Italiji* (*Još Poljska nije propala...*) [*Pieśń legionów polskich we Włoszech* (*Jeszcze Polska nie zginęła...*)] Juzefa Vibickog ostavila je, na primer, jasan pečat na pesmama dvojice osvedočenih srpskih polonofila - *Improvvisata* Miloša Popovića i *Ajd! ajd!* Ljubomira Nenadovića.

LITERATURA

Ljubomir Durković-Jakšić, *Jugoslovensko-poljska saradnja 1772-1840*. Novi Sad, Matica srpska, 1971, passim; *Mickjević i Jugosloveni*. Novi Sad, Matica srpska, 1987, passim; *Vojćeh Cibuljski i Jugosloveni*. [U zborniku:] *Polsko-jugosłowiańskie stosunki literackie*. Wrocław, Ossolineum - PAN, 1972, 89-107.

Dragoslav Stranjaković, *Kako je postalo Garašaninovo "Načertanije"*. Spomenik SKA, XCI, 1939, 65-115 ([zaseban otisak:] Spomenik SKA, XCI. Drugi razred. Filozofsko-filološke, društvene i istorijske nauke, 70, 2. Beograd, 1939, 1-53).

Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, passim; *Jedna stranica iz poljsko-jugoslovenskih odnosa*. Umjetnost riječi, 1959, III/1-4, 103-111; *Od Čartoriskog do Garašanina*. [U:] *Ilija Garašanin (1812-1874). Zbornik radova...* Beograd, SANU [Naučni skupovi, LIV], 1991, 45-63; *Poljska emigracija i ponovni izbor Aleksandra Karađorđevića za kneza 1843. godine*. Godišnjak grada Beograda, 1992, XXXVIII, 75-102; *Pokušaj osnivanja katedre za slovenske jezike i književnosti na Velikoj školi u Beogradu*. Anali Filološkog fakulteta, 1970, X, 118-121.

Školstvo Srbije 1804-1918. Dokumenti i kazivanja. Beograd, Naučna knjiga, 1980, 59; 61.

Stojan Subotin, *Romani Teodora Tomaša Ježa (Zigmunta Milkovskog) o Jugoslovenima*. Beograd, Filološki fakultet [Monografije, III], 1966, 30-35.

Simon Dragović, *Poljaci lekari u Srbiji u XIX veku*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 230-232.

V. Od 1863. do 1894.

Poljsko-srpske odnose u označenim hronološkim granicama u najvećoj meri obeležio je poljski Januarski ustanak i njegov snažan odjek u našoj sredini. To će se odraziti na mesto poljske teme u srpskom kulturnom i književnom životu omladinskog doba, pa će joj probiti put i u vremenu koje sledi. Sa utemeljenjem realizma u našoj književnosti, tokom osamdesetih godina, doći će i do

veoma intenzivne recepcije poljske književnosti, naročito proze, što je svojevrsna kompenzacija zamiranju političkih odnosa. Najposle, novo razdoblje otpočinje po organizovanju velikoškolske nastave poljske filologije u Beogradu (1895).

Od smrti kneza Čartoriskog (1861) i neuspeha njegove "istočne" politike, značaj diplomatskog središta poljske emigracije u Carigradu postepeno slabi, pa tako i njegova uloga u političkim vezama sa Srbijom. S druge strane, zvanična srpska politika nastojala je da se ne određuje prema poljskom pitanju koje se osetno zaoštravalo na početku šezdesetih godina. Pa ipak, srpska javnost, naročito u Vojvodini, pomno je pratila zbivanja i, pre izbijanja Januarskog ustanka, njene su simpatije gotovo nepodeljeno bile na strani Poljaka. Međutim, sam ustanak i političke igre velikih sila, s jedne strane, i 'slovensko' stanovište koje je isključivalo bratoubilaštvo takve vrste, s druge, podelili su srpsko javno mnjenje. Poljski ustanak bio je jedna od najvažnijih tema naše tadašnje štampe, pa se ta podela jasno ogleda u pisanju pojedinih listova. Npr., "Napredak" Danila Medakovića zauzima uglavnom negativan stav prema ustanku, a oponira mu "Srbski dnevnik" na čijim stranicama Poljake zastupa Jakov Ignjatović i naročito predano Svetozar Miletić; za poljska nastojanja nije imao mnogo razumevanja "Srbobran" za urednikovanja Ace Popovića-Zuba, što je izazivalo oštre napade Jovana Jovanovića-Zmaja u "Komarcu" i "Zmaju". Slično je bilo i u Srbiji: zvanične "Srbske novine" uzdržane su i siromašne vestima o ustanku; najpodrobnije i najcelovitije o njemu - mada bez oduševljenja za poljsku borbu - obaveštava "Vidovdan" Miloša Popovića, dok je na izrazito antipoljskom stanovištu "Svetovid" Aleksandra Andrića.

Oduševljenje naše omladine za poljski oslobodilački pokret najbolje ilustruje činjenica da je izvestan broj Srba uzeo učešća u Januarskom ustanku. Skerlić spominje dvojicu mladih srpskih oficira koji su prekinuli usavršavanje u Berlinu da bi se priključili poljskim ustanicima; to su bili Jevrem Marković, stariji brat Svetozara Markovića, i kasniji general Sava Grujić; drugi izvori svedoče i o učešću Dimitrija Đurića, potom takođe visokog srpskog oficira.

Možda već od kraja 1862, ali sasvim pouzdano tokom 1863. godine - neznano u kom svojstvu - u Novom Sadu boravi tajanstvena ličnost: izvesni J. Jablonovski, Poljak. Na oduševljeni prijem naišao je u krugu Miletićevih prijatelja, vatrenih pristalica poljske stvari - Jovana Đorđevića, Jaše Ignjatovića, Đ. Popovića-Daničara, Zmaja, Laze Kostića i dr. Njegove su potresne priče o sudbini Poljaka izazivale živo saosećanje, pa je tako, prema jednome svedočanstvu, nastala i Zmajeva pesma *Pet talira*, posvećena poljskom ustanku.^[10] Identitet J. Jablonovskog, međutim, možda i nije nerešiva nepoznanica. U nekoliko navrata, pa i početkom šezdesetih godina, u južnoslovenskim zemljama boravio je poljski istoričar i slavista Aleksander Jablonovski (1829-1913), koji je svoje radove imao običaj da potpisuje kriptonomom "J". Reč je o veoma obaveštenom slavisti (studirao je slavistiku u Kijevu i Dorpatu, a potom i u najuglednijim centrima Evrope), koji je dobro poznao srpske prilike: među prvima je, primera radi, pisao o Poljskoj i Poljacima u južnoslovenskom folkloru (*Polska i Polacy w poezji ludowej Słowian zadunajskich*, 1880). I pored saznanja da je u našim krajevima bio bar triput (od početka pedesetih do polovine sedamdesetih godina), ne raspolazemo nikakvim činjenicama o tim njegovim naučnoistraživačkim putovanjima. Kao ličnost umešana u konspirativni rad pred Januarski ustanak, mogao je - kao svojevremeno knez Aleksander Sapjeha - među Srbima u Ugarskoj boraviti i u kakvoj tajnoj političko-diplomatskoj misiji. Ne isključujemo, dakle, mogućnost da su J. Jablonovski (ili "Jablanovski", kako stoji kod Skerlića) i Aleksander Jablonovski - zapravo jedna ličnost.

Mesto ranije diplomatske agenture kneza Čartoriskog preuzimaju predstavnici levog krila poljske emigracije - Demokratskog društva - koji su po izbijanju Januarskog ustanka zastupali ustaničku vladu. U Beogradu je čitave tri godine (1864-1866) s takvim zadatkom boravio pukovnik Zigmunt Milkovski, odnosno, književnik T. T. Jež. Za svoga poslednjeg ali najdužeg boravka u Srbiji Jež je do izvesne mere proširio krug poznanstava - lično se upoznao sa Jankom Šafarikom, Ljubom Nenadovićem, Stojanom Novakovićem, Pantom Srećkovićem i dr. - a produbio je i svoje poznavanje srpskih prilika. Sama misija koja mu je poverena završena je takoreći i pre no što je uistinu počela. Kada je stigao u Beograd, poslednji diktator ustanka Romuald Traugut već je bio u zatvoru, a Januarski ustanak je dogorevao. Iako primljen kod Ilije Garašanina, koji je tom prilikom

izrazio simpatije prema poljskoj borbi, Milkovski je u Beogradu imao status privatne ličnosti, zapravo, običnog emigranta. S druge strane, njegov boravak u prestonici Srbije privukao je po ugušenju ustanka nove poljske pridošlice, ustanike-revolucionare. Na njegovu preporuku u Beograd je tih godina pristigla grupa lekara - Verminjski († 1879), Leonard Lontkjevič (1836-1892)^[11], Kazimjež Gonsjorovski (1840-?), Izidor Kopernjicki (1825-1891), Kazimjež Staniševski (1833-1911), Vladislav Jasnjevski († 1896) i dr. Većina njih stupila je u državnu službu i trajno se nastanila u Srbiji, dok je Kopernjicki, kasnije veoma istaknuti lekar i antropolog, na intervenciju Austrije, morao da napusti Srbiju. Pa ipak, Kopernjicki je u Srbiji proboravio dovoljno dugo da je uspeo da nauči naš jezik i da docnije i srpsku i poljsku kulturu zaduži kao najuspešniji prevodilac naših narodnih pesama na poljski.

Neki od ovih ljudi u potpunosti su se uključili u demokratska kretanja onovremenoga srpskog društva. Tako, na primer, Skerlić navodi da je u drugoj polovini šezdesetih godina u omladinski pokret aktivno uključen "Poljak dr Jasnevski" koji je tada radio u Čupriji. Dr Jasnjevski, kasnije visoki srpski sanitetski oficir, sedamdesetih godina bio je opštinski lekar u Požarevcu, nadležan i za požarevački kazamat. Ima podataka da je ovaj poljski demokrat pružio veliku pomoć Svetozaru Markoviću, za vreme njegovoga devetomesečnog zatočenja u Požarevcu 1874. godine.

Kada je T. T. Jež stigao u Beograd 1864. zatekao je, po sopstvenom svedočanstvu, veliku poljsku koloniju, i to kako u prestonici tako i širom tadašnje Srbije. Nažalost, o toj koloniji u našim izvorima ne postoje egzaktni podaci koji bi bili sakupljeni na jednom mestu.

Između 1867. i 1871. u Carigradu je delovao informativni biro za Balkan kojem je na čelu bio bivši predstavnik Čartoriskog kod Porte i izaslanik ustaničke vlade - Tadeuš Okša-Ožehovski (1837-1902). Biro je radio kao agencija turske vlade, a imao je u mnogim balkanskim centrima, pa i u Beogradu, svoje dopisnike od kojih su neki radili pri diplomatskim misijama trećih zemalja. Zna se da je na toj dužnosti u Beogradu bilo bar tri ličnosti - Karol Pjenjkovski, Vladislav Kozlovski i izvesni V. Kolačkovski. Za poslednjeg se gotovo ništa ne može reći, ali prva dvojica ostavila su za sobom izvesnoga traga.

Karol Pjenjkovski je od 1867. radio za biro Okše-Ožehovskog, iste ili naredne godine posetio je, izgleda, Crnu Goru, a od 1868. je dopisnik iz Beograda; od 1869. spominje se kao prevodilac strane (slovenske) štampe u engleskom konzulatu u Beogradu. Pjenjkovski je svakako imao kontakata i poznanstava sa nekim ličnostima u Beogradu, pa, po svoj prilici, i sa Stojanom Novakovićem. Novaković je u "Vili" 1868. preveo pesmu Pjenjkovskog *Spavanje Crnojevića Ive*, napisanu "po narodnom predanju crnogorskom", a krajem iste godine prikazao knjigu *Crna Gora u geografskom, statističkom i istorijskom pogledu (Czarnogóra pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym)* koju je Pjenjkovski štampao u Lavovu o sopstvenom trošku, označivši kao godinu izdanja narednu, 1869. Više je no verovatno da je Pjenjkovski, boraveći u to vreme Beogradu, Novakoviću lično dao svoju knjigu.

V. Kozlovski se u Beogradu zadržao nešto više od dve godine, između 1869. i 1871. O njegovom radu za agenciju malo se zna, ali ostavio je jasnoga traga o svom boravku u Srbiji u brojnim dopisima iz Beograda za lavovski časopis "Mrówka". Njegovi su tekstovi bili raznovrsni - od informacija o srpskoj književnosti, preko opisa istorijskih ličnosti, narodnih običaja i verovanja sve do putopisnih reminiscencija. Prema oceni Đorđa Živanovića, Kozlovski je u tim svojim priložima pokazao izvrsno poznavanje kako naših trenutnih prilika tako i književnosti i folklor.

Tokom šezdesetih godina srpske kulturne institucije počinju intenzivniju saradnju s Poljacima. Matica srpska, na primer, od toga doba sistematski vrši nabavku dela najistaknutijih poljskih pisaca u originalu. Kao najreprezentativnija, tu se našla u prvom redu serija "Biblioteka poljskih pisaca" ("Biblioteka pisarzy polskich") u izdanju lajpciškog Brokhausa sa delima Jana Kohanovskog, Adama Mickjeviča, Julijuša Slovackog, Zigmunta Krasinjskog, Mihala Čajkovskog, Ciprijana Kamila Norvida, Lucjana Sjemjenjskog, Kornela Ujejskog i dr.

Srpsko učeno društvo nastavilo je sa praćenjem prilika u poljskoj nauci i kulturi. Godine 1867. Društvo uspostavlja kontakte s Poljskim učenim društvom iz Krakova i Zavodom Osolinjskih iz Lavova i počinje sa ovim ustanovama najpre skromnu, a potom i obimniju razmenu literature.

Početak 1869. godine za strane dopisne članove Društva, pored ostalih, predloženi su poljski filolog i književni historičar Antonji Malecki (1821-1913), najveći poljski slikar toga vremena Jan Matejko (1838-1893) i za nas veoma zaslužni Zigmunt Milkovski (T. T. Jež), za kojeg se u predlogu kaže da je "književnik [...] čuven i inače u svom narodu" kao i da je "pisao nekolike članke o srpskoj istoriji i književnosti, rad upoznati svoje zemljake s nama". U februaru 1869. svi predloženi Poljaci su izabrani i obavješteni. U Arhivu SANU čuva se pismo Z. Milkovskog, upućeno 26. VI 1869. iz Brisela predsedniku SUD dr Janku Šafariku, kojim zahvaljuje na izboru. [12]

Poljske knjige su šezdesetih i sedamdesetih godina Srpskom učenom društvu darivali S. Novaković - brošuru T. T. Ježa *Srpski jubilej (Jubileusz serbski, 1865)* - Vladislav Kozlovski i dve anonimne ličnosti (mogli su to biti možda K. Pjenjkovski i sam T. T. Jež).

Posle izborâ iz 1869. godine jedini Poljak koji je sve do prve decenije XX veka primljen u Srpsko učeno društvo bio je pravnik, historičar i književnik, profesor prava na Petrogradskom univerzitetu, Vlodimjež Spasovič (1829-1906): za dopisnog člana izabran je 30. januara (11. februara) 1885.

*

Šezdesetih godina obnavlja se književni život u svim srpskim centrima, pa oživljava i prevodilačka aktivnost. Dolazi i do utemeljenja srpske književne periodike u pravom smislu reči: pojavljuju se "Danica" (1860-1872) i "Vila" (1865-1868), pa se tako i na poljsku književnost obraća srazmerno veća pažnja. Đorđu Popoviću-Daničaru se u njenom popularisanju pridružuju Daničićevi đaci - Stojan Novaković, Mita Rakić, Sima Popović, Vladimir Nikolić-Ilić, a pored njih i Jovan Jovanović Zmaj, Milorad Šapčanin i dr.

I dalje traje interesovanje naše publike za kozačku temu, pa će težište prevodilačke delatnosti pasti na prozu M. Čajkovskog. O tome svedoči čak šest prevoda njegovih dela u toj deceniji. Stojan Novaković je preveo roman *Krdžalija*, publikovan najpre u "Vidovdanu" 1862, a zbog velikog interesovanja i zasebno 1863, kao i pripovetku *Kozačka ženidba* za "Vilu" 1865. Tu su zatim pripovetke: *Pavle Vihovski* u prevodu Mihaila Čeleševića, objavljen u "Ruži" 1865, zatim *Polazak na Carigrad*, koju je za "Danicu" 1866. preveo Vladimir Nikolić-Ilić, kao i dve u prevodu Mite Rakića - *Termolama* i *Ataman Kunicki*, obe publikovane u "Matici" 1868.

Pored Čajkovskog, zastupljeni su i drugi predstavnici poljske pripovedačke proze. Tako su se pojavila dva romana T. T. Ježa - *Asen* u "Danici" 1863, i to u prevodu Đ. Popovića-Daničara i *Anđa Zagorničanka* koju je u "Vili" 1867. štampao M. Rakić. Slede zatim *Doboš* K. V. Vujčićkog - prevod Đ. Popovića-Daničara (u "Danici" 1868), *Trinaest* Karola Češevskog - prevod S. Novakovića (u "Vili" 1868), *Mušica* Jana Zaharjasjeviča - prevod V. Nikolića-Ilića (u "Vili" 1868) i *Čajčina mogila* Paulina Stahurskog - prevod Đ. Popovića-Daničara (u "Zabavi Srpkinjama", dodatku "Danice", 1869).

U poeziji, iako je malobrojnija, i dalje vlada Mickjevič. "Vila" je štampala četiri njegove pesme, od kojih jednu u Novakovićevom prevodu - *Dušice moja...* (*Do D. D.*) 1865; ostale tri preveo je, i to uspešno, Sima Popović: *Dve reči*, *Plemić i devojče* i *Samac (Pieśń pielgrzyna)*, sve tri 1867. Uz Mickjeviča tu je još samo Teofil Lenartovič sa pesmom *Dva duba* ("Vila", 1867) u prevodu Milorada Šapčanina.

Osnivanjem stalnih pozorišnih družina u Novom Sadu (1861) i Beogradu (1868) stvorili su se uslovi i za recepciju poljskih pozorišnih dela. Na dosta neujednačenom srpskom pozorišnom repertoaru u ovoj deceniji našla se komedija 'poljskog Molijera' - Aleksandra Fredra *Gospođe i husari* koju je s nemačkog preveo tada slavni novosadski glumac Laza Telečki (1841-1873). Komedija je prvi put izvedena u Novom Sadu 3. marta 1864. godine, a novosadska trupa ju je prikazivala mnogo puta kako u matičnoj sredini tako i na gostovanjima, te su 21. februara 1865. *Gospođe i husari* premijerno prikazani i u Beogradu. Do sezone 1909/1910, kada je poslednji put igrana u ovom prevodu, Fredrova komedija je imala više desetina izvođenja i ostala jedan od najprisutnijih poljskih komada na našim scenama do II svetskog rata.

Sa dogorevanjem omladinskog doba, tokom sedamdesetih godina XIX veka, došlo je do izvesne stagnacije u procesu prijema poljske književnosti kod Srba. Razloge najpre treba tražiti u oskudnoj

lepezi književne periodike, pa i ravnodušnosti pojedinih glasila. Stari "Javor" se, primera radi, ograničio na samo jednu belešku nevelikog značaja o Mickjeviću, a novoosnovana "Otađzbina" tokom celog svog izlaženja nijednom neće obratiti pažnju na poljsku književnost. Bečka "Srpska zora" bila je u tom pogledu izuzetak: preko rubrike *Slike iz kulturnog života slovenskog* koju je vodio češki književnik Edvard Jelinek do naše publike stizale su dragocene vesti i sa poljskog terena; bili su to prikazi novih izdanja, pregledi poljskih književnih časopisa i dnevne štampe, nekrolozi i razni drugi prigodni napisi o poljskom literarnom životu i njegovim nosiocima. Kao medijski događaj i prvorazredna nacionalna manifestacija pažnju srpske štampe privukla je proslava 50-godišnjeg jubileja poljskog književnika Juzefa Ignacija Kraševskog 1879. godine.

Sedamdesetih godina pojavilo se relativno malo prevoda iz poljske književnosti, ali jedan od njih je vrlo značajan. Reč je o prevodu Mickjevićeve pesničke pripovesti *Konrad Valenrod*, zasebno publikovanom u Novom Sadu 1871. godine, čiji je autor bio kontroverzni pesnik i publicista Danilo Medić (1844-1879). I pored izvesnih mana, pa i velike 'slobode', reč je o vrlo reprezentativnom naslovu, budući da je srpskoj publici ponuđen jedan od ključeva poljske romantičarske ideologije. Pored ovoga, spomena je vredna knjižica Lucjana Sjemjenjskog *Staro vreme, stari običaji*, izdata u Novom Sadu 1879; u pitanju je pripovetka *Jak to dawniej kochano* koju je s nemačkog preveo Sava Petrović. Iste godine u Beogradu su zasebno objavljene, svaka u po jednoj svesci, i dve pripovetke M. Čajkovskog - *Termolama* i *Ataman*, obe u već publikovanom prevodu Mite Rakića. U "Žiži" je 1871. objavljena pesma *Crna suknjica* Konstantija Gašinjskog u prevodu J. J. Zmaja, u "Ruži" 1871-72. dva prevoda M. Čeleševića - *Iznenadno veselje* Edvarda Dulskog i *Ljubav i obožavanje* M. Čajkovskog, a u kalendaru *Srbija* za 1875. izvod iz Mickjevićevih pariskih predavanja pod naslovom *Slovenska sloboda*.

Pored *Gospođa i husara*, sa znatno manjim uspehom, na srpskoj sceni izvodi se od 1877. još jedna Fredrova komedija - *Devojački zavet* u prevodu Josipa Eugena Tomića; komedija Fredra Sina - Jana Aleksandra Fredra *Jedinica (Posažna jedynaczka)* izvedena je 1877. jedanput i odmah skinuta s repertoara.

U kontekstu poljsko-srpskih književnih poređenja treba spomenuti dve činjenice iz ovih godina. Jedno je tragedija Matije Bana *Vanda, kraljica leška*, nastala 1868, a izvedena 1875; reč je o slobodnoj, romantičarski artikuliranoj preradi staropoljskog mita o neustraivoj kraljici-devici, koja nosi jasnu slovensku poruku. Poljska tematika ove tragedije nije nimalo čudna, uzmu li se u obzir Banovi razgranati diplomatsko-obaveštajni kontakti sa Poljacima i njegovo opšte opredeljenje za slovensku uzajamnost. Drugo je roman Milorada Popovića-Šapčanina *Hasan-aga* (1879). Detaljna istraživanja Đ. Živanovića dokazala su da je reč o - plagijatu; u pitanju je samo ponešto skraćeni prevod romana M. Čajkovskog *Bošnia*, i to načinjen prema njegovom *ruskom* prevodu.

*

Osamdesete godine karakteriše znatno povoljniji ambijent i otud osetno bogatiji književni život u srpskoj sredini što će se preneti i na poslednju deceniju veka. Novi književni časopisi - "Srpske ilustrovane novine", "Stražilovo", "Bosanska vila", "Kolo" i dr. - okupljaju veći broj novih saradnika koji manje ili više kompetentno prate književne prilike drugih naroda, pa će se to povoljno odraziti i na opšte prisustvo poljske književnosti. Prevodilaštvom s poljskog još uvek se intenzivno bavi Đ. Popović-Daničar, a nastupaju i mlađi, u prvom redu Laza Nančić (1854-1887), prvi prevodilac Henrika Sjenkjeviča kod Srba, i naš najznačajniji prevodilac s poljskog u XIX veku [Nikola Manojlović-Rajko \(1864-1897\)](#). Dve nove srpske knjižare u Vojvodini - knjižara braće Jovanovića iz Pančeva (osn. 1872) i braće M. Popovića iz Novog Sada (osn. 1875) - osamdesetih su načinile preokret u ukupnoj srpskoj bibliokomunikaciji; i tu je značajno mesto izdvojeno za poljsku književnost. Braća Jovanović su kroz svoju poznatu "Narodnu biblioteku", koja je izlazila između 1880. i 1895, ostvarila projekat masovne knjige, 'knjige za narod'; u biblioteci, čiji je urednik i uglavnom jedini prevodilac s poljskog bio Đ. Popović-Daničar, za sve vreme izlaženja pojavilo se 13 poljskih dela u koricama 11 zasebnih publikacija. Knjižara braće M. Popovića počela je da obraća pažnju na poljsku književnost otkako je u krug njenih saradnika ušao N. Manojlović-Rajko,

koji je za novosadsku knjižaru preveo 10 veoma reprezentativnih naslova kako iz novije tako i iz njemu savremene literarne produkcije.

Naša je publika tokom osamdesetih i na početku devedesetih godina XIX veka, u obilju sitnijih priloga u periodici, ali i ozbiljnih sumarnih pregleda, o poljskoj književnosti doznala više no ikada ranije. Među prevodnim i kompiliranim napisima o poljskoj književnosti izdvaja se nekoliko naslova.

Članak pod naslovom *Poljska poezija* iz pera Vladislava Alina, štampan u "Javoru" 1884, posvećen je tzv. 'ukrajinskoj školi' poljskog romantizma. Pored pojednostavljenog pregleda poljskog pesništva pre romantizma, ovaj tekst sadrži dosta obuhvatne informacije o poljskim romantičarima Antonijju Malčevskom, Juzefu Bohdanu Zaleskom i Severinu Goščinjskom.

U "Stražilovu" je 1885. u nekoliko nastavaka štampan sažetak studije Ota Hausnera *Novija poljska književnost* o književnosti posle 1864, prenet iz nemačkog časopisa "Deutsche Rundschau" za 1882. Ovaj tekst doneo je impozantan popis imena i naslova, ali i neke problematične sudove o pojedinim istaknutim piscima. Od veće informativne vrednosti je opšti tematološki opis poljske realističke proze.

Pregled-kompilacija *Najnovije poljsko pesništvo* Nikole Manojlovića-Rajka, štampan u "Kolu" 1889, veoma je informativan, obiluje citatima i uspeva da predoči srpskom čitaocu panoramu poljske poezije druge polovine XIX veka. Rajkov članak kompiliran je (što i sam autor navodi) prema delu poljskog književnog kritičara i istoričara Pjotra Hmjelovskog *Pregled poljske književnosti za poslednjih dvadeset godina (Zarys literatury polskiej z ostatnich lat dwudziestu, 1886)* i prema knjizi nemačkog pesnika i esejiste Hajnriha Ničmana *Istorija poljske književnosti (Geschichte der polnischen Literatur, 1882; II izd. 1889)*.

Najreprezentativniji tekst u ovoj grupi je retrospektivni pregled *Književnost u Poljaka* Stevana Pavlovića, publikovan u "Letopisu Matice srpske" tokom 1891. i 1892. Pojavom ove obimne studije srpski čitalac je prvi put dobio na jednom mestu pregled *celokupne* poljske književnosti u njenom istorijskom razvoju, dakle, od samih početaka do aktuelne savremenosti, pri čemu nije reč samo o lepoj književnosti, već i o istoriji, istoriji književnosti, arheologiji, filozofskim naukama i dr. Kako u pogledu prezentiranja građe tako i po metodološkom pristupu studija je eklektički skrojena prema već spomenutoj Ničmanovoj knjizi i prema II tomu drugog izdanja impozantne *Istorije slovenskih književnosti* A. N. Pipina i V. D. Spasovića (*Istoria slavxnskih literatur, 1881*).

Uopšte uzev, vrlo dugo, sve do II svetskog rata, osnovni izvori podataka o poljskoj književnosti u našoj sredini - kao što je nekad P. J. Šafariku bio Bentkovski - biće Pipin/Spasovič i Ničman.

U prevodnoj književnosti s poljskog toga doba naročito treba istaći Mickjevičevu pesničku pripovest *Gražina* u prevodu Stojana Novakovića, prvi put objavljenu latinicom u almanahu "Dubrovnik" za 1876, a zasebno ćirilicom 1886. u 122. svesci "Narodne biblioteke" braće Jovanovića; reč je o visokom dometu Novakovića kao prevodioca, ali i uopšte o jednom od naših najznačajnijih prevodilačkih ostvarenja na ovom polju u XIX veku.

Ne može se, dalje, zaobići ni književnoistorijski značaj prvih prevoda Henrika Sjenkjeviča, kasnije najprevođenijeg poljskog pisca kod nas. Neprikosnoveno prvenstvo pripada pripoveci *Janko muzikant*, objavljenoj u kalendaru "Banaćanin" 1881, koja je kasnijih godina više puta preštampavana u raznim sličnim publikacijama. Slede zatim roman *Mladost-ludost (Na marne)*, štampan u nastavcima u "Javoru" tokom 1883. i pripovetka *Stražar na morskoj kuli* ("Javor", 1885), a sve to u prevodu publiciste i književnika, velikog 'mileticevca', Laze Nančića, koji je svoje književne radove potpisivao pseudonimom Vladimir.

Čitav korpus čini još 10 naslova iz "Narodne biblioteke" u (nepotpisanom) prevodu Đ. Popovića-Daničara, među kojima su najvažniji: tragedija *Mindove, kralj od Leđana* (1885) Julijuša Slovackog i dva romana Juzefa Ignacija Kraševskog - *Uljana* (1883) i *Krvavo znamenje* (1886).

Pojava romana Kraševskog *Pesnik i svet* (1887) u prevodu N. Manojlovića-Rajka, i to dvaju izdanja iste godine, prerasla su u pravi književni događaj. Tih godina je Rajko za braću M. Popoviće preveo niz vrednih i zapaženih knjiga: još dva romana Kraševskog - *Jermola* i *Muškobana*, oba 1888, zatim *Pripovetke* (1887) i *Hanju* (1891) H. Sjenkjeviča, roman Boleslava Prusa *Palata i čatrlja*

(1888), izbor iz pripovedačkog opusa prvog deklarisanog naturaliste u poljskoj književnosti, Adolfa Digasinskog, pod naslovom *Novele* (1888) i roman Elize Ožeškove *Prostak* (1893).

Od kasnijih Rajkovih prevoda naročito je bio rado čitan roman *Devajtis* Marije Rođevićuvne u kolu Srpske književne zadruge 1896.

Prevodi poljske lirike u ovom razdoblju, inače malobrojni, najvećim delom su vezani takođe za Rajkovo ime. U "Stražilovu" je objavljivao svoje prepeve Julijuša Slovackog, Kornela Ujejskog, Mječislava Romanovskog i Narcize Žmihovske, a u "Brankovom kolu" mu je posmrtno, 1904, objavljen uspeli prevod Mickjevičeve pesme *S očiju mi* (*Precz z moich oczu*).

Na scenama srpskih pozorišta tokom osamdesetih i devedesetih godina i dalje opstaju Fredrove komedije *Gospođe i husari* i *Devojački zavet*. Kao da više nijedno poljsko pozorišno delo ne može da im konkuriše: jedini zabeleženi novitet do polovine devedesetih je komedija Juzefa Nažimskog pod naslovom *Očevi i deca* (*Pozytywni*) u Rajkovom prevodu, koju je Srpsko narodno pozorište izvelo bez većeg uspeha 1894. na gostovanju u Starom Bečeju.

Zanimljivo je da i pored obilja prevoda, pa čak - možemo slobodno reći - popularnosti pojedinih poljskih pisaca i njihovih dela, u stvaralačkoj praksi predstavnika našeg realizma nećemo naići na razgovetne odjeke lektire poljske književnosti. Znatno će drugačije biti sa pokolenjem srpskih modernista, što se naslućuje već kod njihovog neposrednog prethodnika, Vojislava Ilića.

U Vojislavljevom domu bio je veoma živ duh slovenske uzajamnosti iz četrdesetih godina, i to zahvaljujući ocu, Jovanu Iliću, prešovskom i bečkom đaku. Tu je mogao steći i prva znanja iz poljskog jezika i prva obaveštenja o književnosti; sve ovo je posvedočio još kao veoma mlad, priređujući 1883. za "Srbadiju" članak o zatočeništvu Juzefa Ignacija Kraševskog prema poljskom novinskom napisu iz dnevnika "Nowa Reforma". Istraživanja Miroslava Topića ubedljivo su pokazala da se korenita unutrašnja promena u poeziji Vojislava Ilića podudarila sa vremenom kada mu je preteča poljskog modernizma Vaclav Rolič-Lider lično uputio svoju zbirku *Poezye II* (1891); čini se da je to ona nova Vojislavljeva lektira koja ga je usmerila ka prvim simbolističkim iskustvima, "karika koja nedostaje", čije su postojanje naslućivali raniji istraživači. Tako Lider, po svoj prilici, ulazi u krug posrednih pokretača moderne srpske književnosti.

LITERATURA

Jovan Skerlić, *Omladina i njena književnost*. [U:] *Sabrana dela*, X. Beograd, Prosveta, 1966, 169-171; 133.

Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, passim; *Ujedinjena omladina i poljska književnost*. [U zborniku:] *Ujedinjena omladina srpska*. Novi Sad, Matica srpska, 1969, 261-271; Milorad P. Šapčanin i Mihal Čajkovski. *Anali Filološkog fakulteta*, 1976, XII, 269-318.

Stojan Subotin, *Romani Teodora Tomaša Ježa (Zigmunta Milkovskog) o Jugoslovenima*. Beograd, Filološki fakultet [Monografije, III], 1966, 41; 195-199; 217 i passim.

Simon Dragović, *Poljaci lekari u Srbiji u XIX veku*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 232-233.

Włodzimierz Kot, *Dramat polski na scenach chorwackich i serbskich do roku 1914*. PAN. Oddz. w Krakowie. Prace Komisji Słowianoznawstwa nr 2. Kraków, 1962, passim.

Petar Bunjak, *Dve srpske knjižare u XIX veku i njihova uloga u popularisanju poljske književnosti*. Slavistika, 1997, I, 97-105; *Recepcija poljske književnosti kod Srba (od osme decenije XIX veka do 1941)*. [Doktorska disertacija, rukopis.] Beograd, 1995, passim; Nikola Manojlović-Rajko kao prevodilac poljske književnosti (povodom stogodišnjice smrti). *Filološki pregled*, XXVI/ 1997, 1-2, 139-162.

Miroslav Topić, *Vaclav Rolič-Lider - prvi glasnik poljskog modernizma i odjeci njegove poezije kod nas*. *Anali Filološkog fakulteta*, 1968, VIII, 417-443.

VI. Od 1895. do 1918.

Ključan momenat u sveukupnim poljsko-srpskim kulturnim odnosima, koji se vremenski uglavnom poklapa sa pojavom modernizma u umetnostima obeju sredina, jeste - kao što smo već napomenuli - uvođenje poljskog jezika i književnosti kao nastavnog predmeta na beogradskoj Velikoj školi 1895. godine; posle toga vremena, naime, saznanja naše sredine o Poljskoj i Poljacima dobijaju novi kvalitet. Razdoblje zatvara ishod I svetskog rata, podjednako sudbonosan za oba naroda.

Poljska oslobodilačka nastojanja u ovoj istorijskoj fazi vezivala su se za različite političke faktore, pri čemu su od poslednjih godina XIX veka sve važniju ulogu počela igrati socijaldemokratska usmerenja. Ovaj pokret naročito se radikalizovao u revoluciji 1905-1907, kada se unutar revolucionarnog radničkog pokreta iskristalisalo krilo Juzefa Pilsudskog (1867-1935), u čijem je programu na prvo mesto izbila nacionalna nezavisnost. Opšta nacionalna politika pred izbijanje I svetskog rata imala je dve osnovne grupacije - Nacionalnu ligu (Liga Narodowa) pod vođstvom Romana Dmowskog (1864-1939), koja je očekivala pobedu Antante i - tabor Pilsudskog, koji je oslonac tražio u Austro-Ugarskoj. U toku rata stvoren je, s jedne strane, u Parizu Poljski nacionalni komitet (Komitet Narodowy Polski) na čelu sa Dmowskim, a sa druge buduću vojni garant poljske nezavisnosti - legioni Pilsudskog koji deluju na strani sila Osovine, iščekujući pogodan trenutak za vaspostavljanje države.

Nasuprot tome, Srbija i Crna Gora su već odavno međunarodno priznate, suverene države, obe su kraljevine, na unutrašnjem planu se sve intenzivnije razvijaju, a na spoljnom nastoje da poboljšaju svoje pozicije u svetu velikih sila i njihovih isprepletenih uticaja. Srbija započinje borbu za prestiž na Balkanu i, u savezništvu s Crnom Gorom, za postepeno oslobađanje delova srpskog naroda najpre pod vlašću Turske, a potom i Austro-Ugarske. Politička orijentacija poslednjeg Obrenovića, a naročito dinastička smena 1903. Srbiju bespogovorno približavaju Antanti. Slična je i orijentacija Crne Gore.

Svetski rat je oba naroda, srpski i poljski, podelio linijom fronta i namenio im slične sudbine - da se, odeveni u uniforme različitih zaraćenih država, bore protiv sopstvenih sunarodnika. To što su svoje interese, generalno gledano, vezivali za suprotne, upravo sučeljene strane, samo je konačna posledica divergentnih političkih puteva dvaju naroda tokom ovoga razdoblja. Sa druge strane, kulturni odnosi su sve tešnji, stepen međusobnog poznavanja i duhovnih prožimanja Srba i Poljaka kvalitativno raste definitivno se rastajući od političke sfere.

*

Iako slavističke, pa i polonističke tradicije u beogradskom visokoškolskom središtu datiraju još iz šezdesetih godina, za početak redovnih polonističkih studija uzima se 1895. godina, kada je za predavača slovenskih jezika i književnosti na Velikoj školi izabran književnik [Radovan Košutić \(1866-1949\)](#). Košutićeve lične veze sa poljskim naučnim i kulturnim radnicima bile su veoma razgranate. Poznao se i dopisivao sa Elizom Ožeškovom i Juzefom Savickom-Ostojom od književnika, a od filologa, lingvisti i književnih istoričara - sa Janom Boduenom de Kurteneom, Adamom Antonjijem Krinjskim, Janom Karlovičem, Stefanom Dembijem i dr. Odmah po stupanju na dužnost, s početkom nastavne delatnosti, Košutić je pristupio izradi univerzitetske hrestomatije poljskih književnih tekstova; njegova prepiska sa Ožeškovom, koju je 1968. objavio Stojan Subotin, ukazuje na genezu te hrestomatije i pruža predstavu o svesrdnoj pomoći koju je Košutiću pružila velika poljska spisateljica. Tako je nastao prvi polonistički udžbenik kod nas: hrestomatija *Primeri književnog jezika poljskog* iz 1896. godine. Nije teško zamisliti kakav je izvor za Košutićeve slušaoce bila ta knjiga prvorazrednih poljskih književnih tekstova, i to od velikih romantičara XIX veka do modernista-Mladopoljaka. Košutić je potom pristupio izradi značajnog instrumenta za savlađivanje čisto jezičkih prepreka - gramatike; njegova *Gramatika poljskoga jezika* ugledala je svetlost dana u Beogradu 1898. godine. Na početku XX veka, 1901, pojavio se dobro poznati izbor tekstova, znatno sažetiji nego prvi, ali sa poljsko-srpskim etimološki objašnjenim rečnikom: *Primeri književnoga jezika poljskog* (razlika u odnosu na prvi naslov je

samo u pokretnom "a"); na tom udžbeniku odškolovala su se mnoge generacije studenata, ali i veliki broj samouka, a o širini njegovog zračenja rečito govore brojni prevodi načinjeni iz njega. Kada je, s jeseni 1895, započeo svoj kurs poljskog jezika i književnosti, Košutić je u svome auditorijumu, među studentima prve godine, imao Aleksandra Belića, Milana Rakića, Milana Grola, Jovana Skerlića, Lazara Kneževića i dr., a iz njegovih klupa izišli su brojni budući prevodioci i popularizatori poljske književnosti.

Od svoga osnivanja (1886) i objedinjavanja sa Srpskim učenim društvom (1892), Srpska kraljevska akademija nastavljala je saradnju sa poljskim naučnim i kulturnim institucijama, iako, zauzeta svojim unutrašnjim teškoćama, dugo nije primala nove inostrane članove - pa tako ni Poljake. To će se dogoditi tek prvih godina XX veka. Od 3. (16) februara 1906. godine članovi Akademije su kod nas već poznati i priznati poljski pisac, nobelovac Henrik Sjenkjevič i filolog-slavista, slavni istraživač i izdavač slovenskog spomeničkog nasleđa, berlinski profesor Aleksander Brikner (1856-1939). Godinu dana kasnije, 5. (18) februara 1907, izabran je i poljski istoričar, profesor Jagjelonjskog univerziteta Mihal Bobžinjski (1849-1935), jedan od tvoraca tzv. krakovske istorijske škole. Pored spomenutih, u razdoblju do I svetskog rata Akademija je u svoje redove primila još poznatog indoeuropeistu Jana Mihala Rozvadovskog (1867-1935), profesora Jagjelonjskog univerziteta, i to 6. (19) februara 1912.

*

U srpskoj periodici se i dalje sistematski prati poljska književnost i publici se pružaju kvalitetna obaveštenja. "Brankovo kolo" donelo je 1898. sinhroni presek poljske uglavnom realističke književnosti sa početka devedesetih godina *Poljska književnost* iz pera Stanislava Ževuskog, mostarska "Zora" 1900. - pregledni članak *Poljska pripovijedna književnost*, koji je prema nemačkom izvorniku ("Literarisches Echo") priredila najverovatnije Nadežda Gavrilović, zatim novosadsko "Pozorište" 1901. - anonimnu sintezu *Drama i pozorište u Poljskoj*, gde se prvi put opširnije govori o poljskim modernistima, a najposle opet "Brankovo kolo" 1903. - opširan i u faktografskom pogledu temeljit tekst Zofje Dašinjske-Golinjske *Dvadeset godina poljske literature*. Srpski čitalac dobijao je na različitim mestima i u različitim prilikama i brojne tekstove o drugim poljskim piscima - Adamu Asniku povodom smrti (1897), Boleslavu Prusu, Elizi Ožeškovej, Mariji Konopnjickoj povodom 25-godišnjeg jubileja (1902), Stanislavu Pšibiševskom i dr. Pažnju naših glasila, književnih i dnevnih, naročito su privukla dva prigodna datuma u poljskoj kulturi - stogodišnjica Mickjevičevog rođenja 1898. i četvrtvekovni jubilej Sjenkjevičevog književnog rada 1900. Prvi datum doneo je, pored ostalog, i bar dva veoma ozbiljna priloga o Mickjeviču na srpskom jeziku. Dotad najdokumentovaniju i najopširniju studiju o poljskom romantičaru pod naslovom *Adam Mickjević* načinio je Milan Popović i publikovao u sarajevskoj "Nadi" (1898); drugi tekst je nadahnuti esej Jovana Dučića *Adam Mickjević (1798-1855)*, objavljen u "Zori" 1899, očigledno kompiliran prema knjizi Pipina i Spasovića, ali izuzetno skladan i dosta informativan. Što se tiče Sjenkjevičevog jubileja, on je uglavnom odjeknuo kao medijski događaj, pa obilje tekstova u našoj štampi nije bitnije doprinelo opštem poznavanju ovoga pisca u našoj sredini.

Devedesetih godina svoju delatnost započinje dvoje zapaženih popularizatora poljske književnosti i kulture u našoj sredini: književnik [Milorad Pavlović \(1865-1957\)](#), poznatiji pod nadimkom Mile Krpa, i ugledni muzički pedagog [Ruža Vinaver \(1871-1942\)](#).

Milorad Pavlović-Krpa je, uglavnom prema ličnim afinitetima, prevodio poljske pesnike različitih pokolenja. On je prvi srpskoj publici ponudio pesme Adama Asnika i Marije Konopnjicke, kao i uopšte prve prevode iz književnosti Mlade Poljske - poljskog modernizma. To su Asnikove pesme *Umiri se...* ("Delo", 1897), *Ne pitaj* i *U času bure* (obe: "Brankovo kolo", 1898), potom, vrlo verovatno, *Bez krova* ("Bos. vila", 1895), a sasvim sigurno *Ne dolazim, slavlj!*... i *Ah, sunašce kad bi sjajno znalo...* od M. Konopnjicke; prvi tekstovi modernista su: *Ne zaboravi* (odlomak iz poeme *W turniach*) Jana Kasprovića, objavljen u "Delu" 1896. i *Lirska fantazija sa Tatre* Kazimježa Tetmajera koju je donelo "Brankovo kolo" 1898.

Ruža Vinaver - rođena Varšavljanica, supruga još jednoga lekara koji od kraja osamdesetih godina živi u Srbiji, dra Avrama Vinavera, prvog rendgenologa kod nas, i mati čuvenog srpskog ekspresioniste Stanislava Vinavera - na stranicama "Dela" i "Nove iskre" pisala je o Asniku, Prusu i kontroverznom modernisti Stanislavu Pšibiševskom. Prevodila je uglavnom kasnije, na početku XX veka, i to pažljivo birana prozna dela B. Prusa, M. Konopnjicke, J. Kasproviča, a autor je i prvog srpskog prevoda Stefana Žeromskog - pripovetke *Ariman se sveti* ("Nova iskra", 1904). S druge strane, sa priložima o srpskim temama oglašavala se u varšavskom časopisu "Przegład Tygodniowy", postajući u pravom smislu reči spona dveju kultura.

Među Košutićevim učenicima kao prevodioci se, do I svetskog rata, naročito ističu **Lazar R. Knežević (1876-1932)**, **Milorad St. Janković (1881-1950)** i **Jovanka Lontkjevićeva (1880-1962)**.

Svojim prevodilačkim radom L. Knežević je postepeno prerastao u ličnost koja će na tom planu obeležiti čitavu epohu. Počeo je još kao student, od Sjenkjevićeve pripovetke *Anđeo* ("Nova iskra", 1899), a zatim je u periodici dao niz proznih dela, pored ostalog, *U župnom primorju* (1899) i *Palilac na faru* (1905) od Sjenkjeviča, potom *Čudnovat čovek*, *Daleko* (1906), *Karijere*, *Milord* (1912), *Sitance* (1913) od Elize Ožeškove, *Stolara Kovaljskog* (1899), *Srulja iz Ljubartova* (1903) i *Pana Jendžeja Kravčikovskog* (1912) od Adama Šimanjskog, *Orguljaša* (1899), *Rođaku* (1900), *Pismo* (1903) od Juzefe Savicke-Ostoje, Prusovog *Mihalka* (1900) i *Povratni talas* (1902), prve prevode Vaclava Sjeroševskog - *Osvit* (1902), *Dno jada* (1909), *Hajlah* (1912), *U jesen* (1912) itd., zatim pripovetke E. Ožeškove, S. Žeromskog, Vladislava Rejmonta, Gustava Danjilovskog i dr., ali i jedan zanimljiv pesnički prevod - poemu velikog romantičara Julijuša Slovackog *Otac pomrlih od kuge u El-Arišu* ("Bos. vila", 1913). Do I svetskog rata Knežević je objavio i tri vredne i zapažene knjige: *Mrtvu stražu* Boleslava Prusa (SKZ, 1907), *Ognjem i mačem I-III* (Zabavnik SKZ, 1910) i *Quo vadis?* (Sveslovenska knjiž., 1913) H. Sjenkjeviča.

M. Janković kao prevodilac poljske književnosti nije bio toliko plodan. U periodici je objavljivao prevode pripovedaka, na primer, tokom 1905. dva teksta B. Prusa - *Legenda staroga Egipta* ("Delo") i *Seni* ("Srpski književni glasnik") - kao i *Staru majku* E. Ožeškove ("Srpski književni glasnik"). "Delo" je tokom celog godišta 1907. donosilo u nastavcima roman *Plavi* M. Rođevićevne u njegovom prevodu. Najveći uspeh postigao je zasebnim izdanjem Sjenkjevićevog omladinskog romana *Kroz pustinju i prašumu* (1912).

J. Lontkjevićeva, kći već spomenutog poljskog emigranta dr. L. Lontkjeviča, studirala je poljski jezik zbog porodične tradicije. Zahvaljujući Košutiću koji je u pedagoškom procesu naročitu pažnju posvećivao prevodenju, Lontkjevićeva je još kao student počela da objavljuje svoje radove. Posebne pažnje vredan je prvi, mada samo delimično objavljen prevod Sjenkjevićevog romana *Bez dogme* ("Književna nedelja", 1904-05). Lontkjevićeva je saradivala u "Srpskom književnom glasniku", "Delu", "Bos. vili" i "Zvezdi" sa prevodima proznih dela Mickjeviča, Sjenkjeviča, Prusa i Ožeškove.

Već i površan pogled na bibliografiju srpskih prevoda iz poljske književnosti između 1895. i 1918. godine - koja broji blizu dvesta pozicija - rečito govori o prisutnosti pojedinih poljskih pisaca. Tako će po prevodenosti (i popularnosti) u ovome vremenu neprikosnoveno prvo mesto pripasti Sjenkjeviču. Većina njegovog pripovedačkog opusa prevedena je na srpski, a pojedini naslovi publikovani su, nezavisno jedan od drugoga, i po pet i više puta. Sjenkjevičev roman *Quo vadis?*, pre zasebnog izdanja iz 1913, štampan je u dva navrata u nastavcima ("Zakonitost" i "Dnevnik", 1901-1902. i "Novo vreme", 1910-1911), "Delo" je nekoliko godina (1902-1905) u nastavcima donosilo društveni roman *Porodica Polanjeckih* u prevodu Čedomilja Petroviča, a beogradski dnevnik "Sloga" štampano je u podlisku 1902-1903. roman *Uzaman* (*Na marne*). Dodaju li se tome već spomenuti prevodi romana *Bez dogme*, *Ognjem i mačem* i *Kroz pustinju i prašumu*, zatim zasebna izdanja pripovedaka - *Treća* (1899), *Na vedroj obali* (1903), *Pripovetke* (1914, dva izdanja) dobiće se čitava mala biblioteka.

O Sjenkjeviču se u to vreme kod nas pisalo kao o poznatoj pojavi, izlazak iz štampe njegovih dela na našem jeziku pratila su značajna srpska kritičarska pera - npr., Jaša Prodanović ili Branko Lazarević - a harizmatska slava ovoga pisca kulminirala je posle dodele Nobelove nagrade

Sjenkjeviču 1905, prve za književnost koja je dospela u slovenske ruke. Kada je, pri izboru inostranih članova Srpske kraljevske akademije 1906, tadašnji predsednik Akademije, Stojan Novaković, isticao kandidaturu poljskog nobelovca, rekao je samo da predlaže Sjenkjeviča, "slavnog poljskog pisca" - i to je bilo dovoljno. O posebnom mestu koje je Sjenkjevič imao u našoj sredini svedoči i to da je njegova *Hanja* jedino poljsko delo koje su za vreme I svetskog rata čitale srpske izbeglice i vojnici na Solunskom frontu: 1917. u Ženevi ta je pripovetka štampana u anonimnom prevodu kao prva knjiga Biblioteke "Srpskog kurira".

Iako značajno zastupljeni, drugi poljski pozitivisti (realisti) Prus, Ožeškova i dr. ostali su u Sjenkjevičevoj senci. Posebno mesto, međutim, zauzimaju dva tipična predstavnika modernizma - Stanislav Pšibiševski i Kazimjež Tetmajer. Pšibiševski sa nizom relevantnih dela u periodici - uglavnom u modernistički usmerenom "Brankovom kolu" - i zasebnim pozicijama - *Gosti* (1911), *De profundis* i *Androgina* (obe 1914) - spada u najprisutnije moderniste, iako je njegov "satanizam" bio odveć radikalna za glavnu struju srpskog modernizma. Tetmajer je naročito popularan kao autor pesama u prozi iz zbirke *Melanholije* (*Melancholia*, 1899), iz koje je prvi izbor načinio Đ. Popović-Daničar već 1900. u "Brankovom kolu"; od tada se pojedine pesme u prozi ili njihovi širi izbori preštampavaju mnogo puta na stranicama "Nove iskre", "Srpskog cveća" i "Venca", ali i u dnevnicima "Štampa", "Depeša" i dr. Tek iza Pšibiševskog i Tetmajera dolaze predstavnici modernističke proze - Žeromski i Rejmont, zasad bez ijednog zasebnog izdanja.

Na repertoarima srpskih pozorišta, i pored još uvek upadljive dominacije Fredra Oca (*Gospođe i husari*, *Devojački zavet*), ipak ima mesta i za nove poljske komade; repertoar se, međutim, sporo menja. Srpsko narodno pozorište izvelo je 1896. u Novom Sadu komediju *Čankolizi* (*Pogodzeni z losem*) Edvarda Lubovskog u prevodu N. Manojlovića-Rajka; i pored povoljnih recenzija, predstava nije reprizirana. Sličnu sudbinu doživela su još dva komada na sceni beogradskog Narodnog pozorišta. Reč je o Sjenkjevičevoj jednočinki *Ko je kriv?* u prevodu s nemačkog Mage Magazinović, izvedenoj 1905. uz Fredrove *Gospođe i husare*, i o komediji *Lakomislena sestra* Vlodimježa Pežinjskog u prevodu Milorada Jankovića, čija je premijera održana 1908. Komad Pežinjskog imao je, doduše, nekoliko repriza, ali, prema zapažanjima kritike, nije izdržao konkurenciju *Teodore* Viktorijana Sardua. Nešto kasnije, međutim, dve tragikomedije poljske spisateljice Gabrijele Zapolske doživljavaju izvanredan uspeh i znatan broj izvođenja u Narodnom pozorištu u Beogradu. To su *Moral gospođe Dulske* (1909) u prevodu Julija Benešića i *Njih četvoro* (1913) u prevodu Lazara Kneževića.

*

Bogata recepcija poljske književnosti u našoj sredini poslednjih decenija XIX veka i do I svetskog rata odrazila se i na originalno stvaralaštvo srpskih pisaca, a u ponečemu čak i na književnoistorijski proces naše književnosti.

Poznata Dučićeva pesma *Morska vrba* otkriva velike tipološke sličnosti sa Tetmajerovom pesmom *Limba*, čiji je izvornik naš pesnik mogao naći, između ostalog, i u Košutićevim *Primerima* iz 1896. Uočene su, zatim, intertekstualne veze između Prusovog romana *Placówka* (*Mrtva straža*), pripovedaka *Do swego Boga* (*Svome Bogu*) Žeromskog i *Zawierucha* (*Mećava*) Rejmonta, s jedne strane, i pripovedaka Petra Kočića *Grob slatke duše* i *Kroz mećavu*. Sižejni skelet i glavni junak *Došljaka* Milutina Uskokovića srodni su sa drugim delom trilogije *Homo sapiens* Pšibiševskog, a lektiru dramskih dela ovog poljskog moderniste otkriva i drama Svetislava Stefanovića *Sukobi*.

LITERATURA

Đorđe Živanović, *Prekretne godine Radovana Košutića*. Slavistički zbornik, 1986, I, 9-20; *Radovan Košutić (1866-1949)*. Isto, 123-125; *Dosad nepoznat poljski univerzitetski priručnik Radovana Košutića*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1982, 23, 171-181; Mile Pavlović, *prevodilac s poljskog*. Prilozi za KJIF, 1964, XXX/1-2, 71-76; *Sienkiewicz w literaturach serbskiej i chorwackiej*. Pamiętnik Słowiański, 1967, XVII, 96-119; *Sienkiewicz jako członek Serbskiej*

Akademii Nauk. Pamiętnik Literacki, XLVII, 1956, 516-522; *Jedna Dućićeva pozajmica*. [U zborniku:] *Uporedna istraživanja*, 1. Beograd, Institut za književnost i umetnost, 1976, 603-620. Radovan Lalić, *Katedra za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti*. [U knj.:] *Sto godina Filozofskog fakulteta*. Beograd, Narodna knjiga, 1963, 375-400. Stojan Subotin, *Pisma Radovana Košutića Elizi Ožeškovej*. Anali Filološkog fakulteta, 1968, VIII, 253-270; *Henrik Sjenkjević u srpskoj i hrvatskoj književnoj kritici i publicistici*. Prilozi za KJIF, 1963, XXIX, 1-2, 209-220. *Premинуli članovi*. Godišnjak Srpske akademije nauka i umetnosti za 1997, Beograd, 1998, CIV, 39-84. Miroslav Topić, *Prvi prevodilac poezije Mlade Poljske kod Srba i Hrvata*. Književnost i jezik, 1965, XII, 3, 97-102; *Pierwszy tłumacz poezji Młodej Polski u Serbów i Chorwatów*. Pamiętnik słowiański, 1966, XVI, 158-167; *Prva Košutićeva hrestomatija*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 19-37; *Priopvetka 'Kroz mećavu' i njeni poljski pandani*. Anali Filološkog fakulteta, 1967, VII, 247-315. Włodzimierz Kot, *Dramat polski na scenach chorwackich i serbskich do roku 1914*. PAN. Oddz. w Krakowie. Prace Komisji Słowianoznawstwa nr 2. Kraków, 1962, passim. Petar Bunjak, *Recepcija poljske književnosti kod Srba (od osme decenije XIX veka do 1941)*. [Doktorska disertacija, rukopis.] Beograd, 1995, passim; *Počeci recepcije Sjenkjevićevog romana 'Quo vadis?' kod Srba*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, Beograd, 1996, 177-184; *Prototip natčoveka u Uskokovićevim 'Došljacima' i Pšibiševski*. Zbornik MS za slavistiku, 1993, 44-45, 119-127; *Svetislav Stefanović i Pšibiševski: jedan projekat srpske modernističke drame*. Književna istorija, 1994, XXVI, 92, 109-118.

VII. Od 1919. do 1941.

Ishod I svetskog rata i Versajske konferencije bio je, pored ostalog, potpuno novi geografski raspored Srednje i Istočne Evrope, u kojem se našlo mesta i za obnovljenu, samostalnu poljsku državu - Republiku Poljsku (Rzeczpospolita Polska), i za novu južnoslovensku državnu formaciju - Kraljevinu SHS. U tom pogledu, dakle, kao versajske tvorevine, ove dve zemlje u političkim i kulturnim odnosima nastoje da manifestuju sličnosti. Već početkom 1919, na predlog Poljske, uspostavljeni su puni diplomatski odnosi, a zatim su usledili mnogi važni međudržavni ugovori: prvi trgovinski ugovor 1922, pravna konvencija 1923, ugovor o prijateljstvu 1926. i, najposle, ugovor o kulturnoj saradnji koncem 1931. godine. Najviši politički kontakti između Poljske i Jugoslavije u međuratnom periodu bili su na nivou ministara spoljnih poslova.

Mnoge inicijative na bilateralnom planu - u tome je izuzetak samo akademska razmena zasnovana na recipročnim kvotama državnih stipendija - odlagane su i po više godina, jer Poljska i Jugoslavija jedna drugoj nisu bile spoljnopolitički prioriteti. Primera radi, prvi let između Beograda i Varšave, koji je označio i uspostavljanje redovnog avionskog saobraćaja, realizovan je tek 14. juna 1939, jedva nešto više od dva meseca pred početak II svetskog rata.

No bez obzira na skromnost političkih odnosa, kulturni odnosi doživljavaju kvalitativni uspon. U raznim okolnostima grupe naših kulturnih radnika boravile su u Poljskoj i poljskih kod nas, a izuzetnu podršku dobila je inicijativa za institucionalizaciju saradnje sa Poljacima. Grupa jugoslovenskih novinara (od Srba su tu bili, pored ostalih, Živko Milićević i Stanislav Krakov), koja je boravila 1922. god. u Krakovu prilikom osnivanja Poljsko-jugoslovenskog društva, prva se založila za stvaranje sličnih društava i kod nas.

Do toga je došlo tek dve godine kasnije, posle svečanosti povodom prenosa posmrtnih ostataka H. Sjenkjevića iz Švajcarske u otadžbinu (oktobra 1924) koje su imale znatnog odjeka u našoj sredini. Krajem 1924. osnovan je inicijativni odbor Poljsko-jugoslovenskog kluba na čelu sa akademikom Ljubomirom Jovanovićem. Klub je svečano otvoren 3. maja 1925, na poljski nacionalni praznik. Slična društva, osnovana u drugim gradovima Kraljevine, objedinjena su 15. septembra 1931. u

Poljsko-jugoslovensku ligu. Na čelu Kluba i potom Lige smenjivale su se mnoge značajne ličnosti tadašnjeg kulturnog i javnog života: kratko vreme Lazar Knežević, zatim akademik Nikola Vulić, dr Lujo Bakotić, Radovan Košutić, Dragoljub Arandelović i dr. Primera radi, u telima Lige 1935. godine, pored predsednika, inž. Milana Nešića, bili su dr Branislav Vojinović, tadašnji upravnik Narodnog pozorišta, Momčilo Milošević, upravnik Državne štamparije, Radoslav Vesnić, direktor Drame u Narodnom pozorištu, kao i veoma brojne ličnosti iz sveta politike, državne administracije i privrede. Liga je imala svoje komitete i sekcije: Poljsko-jugoslovenski privredni komitet koji je imao funkcije trgovinske komore (od početka 1939, svega nekoliko meseci, funkcionise samostalna Jugoslovensko-poljska trgovinska komora), Turistički komitet, zatim Akademsku sekciju koja se bavila razmenom i usavršavanjem studenata, Damski komitet, namenjen karitativnom radu, kao i Kulturnu sekciju, na čijem je čelu tokom tridesetih godina bio književnik Momčilo Milošević. Kulturna sekcija je organizovala brojna gostovanja poljskih umetnika u Jugoslaviji i naših u Poljskoj, javna predavanja naših i poljskih uglednih ličnosti, a bavila se i izdavačkom delatnošću. Liga će, sticajem okolnosti, najkonkretniju ulogu odigrati u jesen 1939, organizujući prihvata i smeštaj poljskih izbeglica koje su na početku II svetskog rata preko naše zemlje odlazile put Francuske i Engleske.

Od srpskih književnika u Poljskoj su, u različitim prilikama, boravili Stanislav Vinaver (1925), koji je tom prilikom upoznao Stefana Žeromskog, nekoliko meseci pred smrt poljskog prozaiste, a zatim i Veljko Petrović (1931), zajedno sa jugoslovenskom kulturnom delegacijom. I poljski književnici boravili su u Jugoslaviji: Zofija Nalkovska 1930. i 1932, Juzef Vitlin 1932. i Marija Dombrowska 1934. i 1936; svima njima je, međutim, odredište bio ili Zagreb ili dalmatinska obala, a u Beogradu i Srbiji bili su uglavnom samo na proputovanju.

Od početka dvadesetih godina jedan broj naših ljudi boravio je na naučnim usavršavanjima u različitim poljskim univerzitetskim centrima. Prvi među njima bio je [Konstantin Perić \(1891-1938?\)](#), koji je proveo u Poljskoj nekoliko godina (između 1922. i 1928) i tamo stekao doktorat filozofije najverovatnije na osnovu rasprave *Kazimierz Brodziński i serbska pieśń ludowa (Kazimjež Brođinjski i srpska narodna pesma, 1924)*. Na Jagjelonjskom univerzitetu u Krakovu je 1926-1928. dovršio studije i položio doktorski ispit naš kasnije poznati staroslovenista Petar Đorđić (1904-1989). Na kraćim i dužim studijskim boravcima u Poljskoj su tokom tridesetih godina bili još slavisti [Krešimir Georgijević \(1907-1975\)](#) i [Đorđe Živanović \(1908-1995\)](#). Student teologije i istorije [Ljubomir Durković-Jakšić \(1907-1997\)](#) dovršio je školovanje u Varšavi i tamo doktorirao 1937. s disertacijom *Petar II Petrović Njegoš (1813-1851)* (št. na poljskom 1938). U isto vreme, na bazi reciprociteta, u našoj zemlji usavršavali su se mladi poljski slavisti, kasnije ugledni naučnici - Stanislav Rospond, Marijan Jakubjec, Henrik Batovski, Stanislav Papjerkovski i dr.

Iako već sa dobrim tradicijama, saradnja između poljskih i srpskih naučnih institucija nije se neprekidno razvijala uzlaznom linijom. O tome dosta rečito svedoči izbor samo jednoga poljskog naučnika u Srpsku kraljevsku akademiju za sve vreme između svetskih ratova. Bio je to ugledni lingvista, jedan od utemeljivača poljske dijalektologije, Kazimjež Njič, izabran 17. februara 1936. Od jeseni 1919. godine obnovljena je nastava poljskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Radovan Košutić, osnivač Katedre za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti, izabran je 1919. za vanrednog, a 1922. za redovnog profesora Filozofskog fakulteta. Posle penzionisanja 1936, predavao je kao honorarni profesor do samoga II svetskog rata.

Košutićeva katedra se dugo nije popunjavala polonističkim kadrom. Tek 1929. dodeljen je tu na rad (do 1931) dr Petar Đorđić, koji je držao kurs istorije poljskog jezika i jezička vežbanja. Tridesetih godina u radu Katedre pomagali su kraće vreme poljski stipendisti u Beogradu: Stanislav Rospond bio je honorarni lektor za poljski jezik, a Stanislav Papjerkovski održao je dva ciklusa predavanja iz poljske književnosti (Mickjevič, Sjenkjevič).^[13] Od 1937. do II svetskog rata dr Krešimir Georgijević je radio u zvanju privatnog docenta za češki jezik i poljsku i češku književnost; on je tada držao kurs o književnosti poljskog romantizma.

*

Informacije o poljskoj književnosti kojima je raspolagao naš čitalac u međuratnom periodu zgušnjavale su i kompletnije; one i dalje dolaze ponajviše iz stranih izvora, ali, što je veoma bitno, u prvom redu poljskih.

U našim glasilima našli su odjeka brojni događaji iz poljskog književnog života. Prvi takav povod bila je Rejmontova Nobelova nagrada (1924) za roman *Seljaci*, slede zatim dodele poljskih državnih nagrada za književnost, četrdesetogodišnji jubilej Kazimježa Tetmajera, osnivanje Poljske akademije za književnost 1933, a naročito velika generacijska smena koju je dvadesetih doživljavala poljska književnost - smrt G. Zapolske, S. Žeromskog, V. Rejmonta, J. Kasproviča, S. Pšibiševskog i dr.

Od brojnih opštih pregleda poljske književnosti među najranije i najznačajnije spada *Najnovija poljska poezija* Konstantina Perića ("Misao", 1923), gde su prvi put predstavljeni pesnici grupe "Skamander" - Julijan Tuvm, Kazimjež Vježinski, Antonji Slonjinski, Jaroslav Ivaškjevič i Jan Lehonj - poznanski ekspresionisti - J. Vitlin i Vitold Hulevič - i centralna ličnost krakovskog pokreta formistâ - pesnik i slikar Titus Čizevski. Pored sažetog retrospektivnog pregleda od renesanse do savremenosti Ksaverija Glinke, poljskog diplomate u Beogradu, pod naslovom *Poljska književnost. Kratak pregled najvažnijih pisaca i dela* ("Letopis Matice srpske", 1931), naročito je važna serija napisa S. Papjerkovskog u "Srpskom književnom glasniku" tokom 1932: *Savremena poljska književnost - Ekspresionistička i futuristička poezija*, potom *Roman* kao i *Savremena poljska drama*; ovi tekstovi Papjerkovskog bili su kod nas za duži niz godina važan izvor informacija o poljskoj književnosti.

Pitanjima poljskog romantizma, Mickjevičem, Slovackim, Zigmuntom Krasinjskim, T. T. Ježom, a zatim i Sjenkjevičevim istorijskim romanima bavio se [Žarko S. Kalinić \(1889-1944\)](#) na stranicama "Preteče" (1928), beogradske "Kritike" (1932), "Letopisa Matice srpske" (1934, 1937. i 1939) itd. O Mickjeviču se oglašavao i ruski slavista Aleksandar Pogodin ("Volja", 1928; "Misao", 1933), o Sjenkjeviču i Žeromskom pisao je Stanislav Vinaver ("Vreme", 1924; 1925), o Tetmajeru i njegovoj zbirci pripovedaka *Na stenovitom Pothalu* raspravljao je Leopold Lenard ("Volja", 1926; 1928), a savremenu poljsku književnost, poeziju i prozu, popularisali su mladi slavisti Krešimir Georgijevič i Đorđe Živanović.

Poljska književnost i različiti vidovi poljsko-srpskih književnih i kulturnih veza u međuratnom razdoblju postaju predmet discipline u povelju: srpske naučne književne polonistike. Posle već spomenutog Konstantina Perića, recepcijom srpske narodne pesme u poljskoj sredini bavio se i dr Milan Marković u zapaženom članku *Adam Mickjevič i naša narodna poezija* ("Prilozi proučavanju narodne poezije", 1934). U istoj oblasti radio je i Krešimir Georgijevič, koji je s tom temom i doktorirao u Pragu 1934; njegova knjiga *Srpskohrvatska narodna pesma u poljskoj književnosti* (Beograd, 1936), temeljno prerađena i dopunjena doktorska teza, u svojoj oblasti je dugo, do početka sedamdesetih godina, bila najpotpunija sinteza. Poljskom umetničkom književnošću, a kasnije i problematikom njenoga prijema kod Srba bavio se učenik i naučni naslednik Radovana Košutića i Pavla Popovića, asistent Filozofskog fakulteta - Đorđe Živanović; pored jednog broja naučnih članaka u našim ("Prilozi za KJIF") i poljskim časopisima ("Ruch Słowiański", "Przegląd Polsko-Jugosłowiański"), on je između ratova objavio i dve knjige. Reč je o nevelikoj, ali značajnoj brošuri *Adam Mickjevič i njegov 'Pan Tadija'* (Beograd, 1934), koju je povodom stogodišnjice Mickjevičevog speva izdala Poljsko-jugoslovenska liga, a nadalje o doktorskoj disertaciji, rađenoj pod rukovodstvom Pavla Popovića i odbranjenoj 1939. posle mentorove smrti, koja je pod naslovom *Srbi i poljska književnost (1800-1871)* štampana u osvit II svetskog rata - u rano proleće 1941; ta je knjiga nezaobilazan, a u mnogo čemu i neprevaziđen izvor za poznavanje poljsko-srpskih odnosa do kraja omladinskog doba.

*

Više od trećine ukupne dotadašnje bibliografije prevoda iz poljske književnosti nastalo je u međuratnom periodu. Na početku razdoblja publici se, međutim, retko nude dela novijih pisaca, te se može konstatovati da je reč o potrebi za kontinuitetom - dopunom čitalačkog iskustva

neprevedenim delima već poznatih i popularnih pisaca. Savremena književnost, poglavito proza, izraženije je prisutna tek tridesetih godina.

Od ranijih prevodilaca najaktivniji je plodni Lazar Knežević. Odmah po završetku rata on se ponovo okreće Sjenkjeviću: u "Misli" (1919-1921) nastavlja prevod romana *Bez dogme* (započeo ga je M. Janković, suosnivač i vlasnik "Misli"), za "Demokratiju" je preveo deo romana *Legioni* (1922), u "Vencu" je publikovao pripovest *Preko prerija* (1927; iste godine i zasebno), a 1931. SKZ je objavila drugi deo *Trilogije - Potop* (I-III). Među mlađim prozaistima najveću Kneževiću pažnju privlačili su Žeromski - npr., pripovesti *Doktor Petar* ("Srpski književni glasnik", 1926), *O vojniku potukaču* ("Misao", 1929) i niz kraćih pripovedaka - i Rejmont - *Izabrana dela* u dve knjige (Beograd, 1929-30). Knežević je o svom trošku izdao i tri knjige *Izabranih dela poljske književnosti* (I-II, 1921; III, 1925); u prvim dvema centralno mesto zauzima Sjenkjević: *Bartek pobedilac*, *Palilac na kuli svetilji*, *Andeo* (I) i *U župnome primorju* (II), dok treću knjigu čine Sjenkjevićeva bajka *Dve livade*, a zatim pripovetke *Milord* i *Čudnovat čovek* Elize Ožeškove. Do smrti 1932. Knežević je zasebno objavio još Prusovu pripovest *Val se vraća* (1922) i roman *Magnat* Marije Rođevićuvne (1931); posmrtno su mu štampani prevodi Sjenkjevićevih *Krstaša* (1934) i *Pripovetke* Žeromskog i Sjeroševskog u jednoj knjizi (1939).

Neki predratni prevodioci, poput Ruže Vinaver ili Jovanke Lontkjevićeve, prestaju sa radom, a drugi ograničavaju svoju aktivnost. Milorad Pavlović-Krpa objavio je u izdanju "Narodnog dela", između ostalog, novi prevod Sjenkjevićevog romana *Quo vadis?* (1934), a Milorad Janković, osim ponovljenih izdanja *Kroz pustinju i prašumu*, još samo dečiju knjigu Kornela Makušinjskog *Čudnovate priče* (1922). Pesnik Vojislav Ilić Mlađi, kojem su na poljsku poeziju skrenuli pažnju Košutićevi *Primeri* iz 1901, intenzivno prevodi pesme M. Konopnjicke; najširi izbor iz njene poezije objavio je u svojim *Pesmama* (1936).

Od dvadesetih godina počinju se javljati i mlađi prevodioci. Konstantin Perić prvi je prevodilac poljske avangarde kod nas; za časopis "Misao" već 1922. prevodi pesmu J. Tuvima *Sa mužem si...* (*Maž i ja*), a početkom 1923. *Povratak* T. Čiževskog, koje su u tom trenutku odista bile "noviteti". Perić nije bio naročito plodan kao prevodilac: dao je s poljskog još samo prevode Makušinjskog (*Humoreske*, 1927). Pesnik Živojin M. Paunović objavljivao je u više navrata svoje prepeve Mickjevićevih soneta (najviše u "Novom životu", 1923-1924). Književnik i izdavač Milan L. Rajić je više puta objavljivao prevode Tetmajerovih pesama u prozi (iz zb. *Melancholia*), a predmet njegovog trajnog interesovanja bio je Žeromski - ranije objavljene prevode ovoga pisca objedinio je u knjigu *Pripovetke* (1926). Tetmajerom kao piscem modernističke lirske proze naročito se bavio Milivoj Sokolović, koji je s ruskog preveo čak tri njegove knjige: *Trijumf* (Skoplje, 1934), *Melancholija* (Sk., 1935), kao i dramsku fantaziju *Sfinks* (Sk., 1938). Najveći prevodilački doprinos, međutim, dali su mlađi slavisti Krešimir Georgijević, Đorđe Živanović i Vojislav Popović.

K. Georgijević je našu sredinu planski upoznao sa savremenom poljskom prozom. Počeo je od zapaženog odlomka romana M. Dombrowske *Noći i dani* (*Noce i dnie*) pod naslovom *Pjotruševa smrt* (SKG, 1934) i pripovetke Gustava Morćineka *Tišina* (SKG, 1935). Najveći njegov doprinos u ovom periodu je antologija poljskih pripovedača *Savremene poljske pripovetke* (1935), gde su zastupljeni Andžej Strug, Pjotr Hojnovski, M. Dombrowska, Ferdinand Getel, Julijuš Kaden-Bandrovski, Z. Nalkovska, Stanislav Vasilevski, K. Vježinjski, G. Morćinek, Helena Boguševska i K. Makušinjski.

Đ. Živanović je kao prevodilac debitovao u "Vencu" (1933-1934) pripovetkom Žeromskog *Ma šta se zbilo - nek se na me sruči* i odlomkom iz putopisa *Evropa kupi seno* J. Kadena-Bandrovskog pod naslovom *Pohoda Vajmaru*. Za isti časopis načinio je sažeti prozni prevod Mickjevićevog *Pana Tadije* (1934-1935) povodom stogodišnjice speva. Na početku prevodilačkog rada Živanović je za "Srpski knjiž. glasnik" (1934) prevodio poeziju Tuvima i Kazimjere Ilakovićuvne. Za list "Politika" Živanović je 1938-1941. preveo 25 pripovedaka uglavnom savremenih poljskih prozaista, a preveo je i "poljski" deo *Antologije savremenih pripovedača Zapadnih Slovena* (Novi Sad, 1938 [1941!]), gde su se našla dela J. Kadena-Bandrovskog, Ježija Kosovskog, G. Morćineka, P. Hojnovskog, Jana Viktora, M. Dombrowske, F. Getela i Marije Kuncevićove. U saradnji sa Vojislavom Popovićem,

polonistom i činovnikom Poljsko-jugoslovenske lige, Živanović je za SKZ preveo treći deo Sjenkjevićeve *Trilogije - Pana Volodijovskog* (1937), a za "Narodno delo" - *Seljake* V. Rejmonta, od kojih se za vreme okupacije pojavila samo prva knjiga; prevod će u celini biti štampan tek 1979 ("Slovo ljubve").

Među najprisutnijim poljskim piscima kod Srba između ratova i dalje je na prvom mestu Sjenkjevič, a od modernista - Tetmajer i Pšibiševski, čija su se dela većinom prevodila s ruskog. Ne računajući veliki broj Tetmajerovih pesama u prozi u mnogim različitim prevodima, nekoliko knjige Pšibiševskog - *Vigilije* u prevodu (s nemačkog) Jovana Palavestre (Sarajevo, 1921), nova izdanja *De profundis* i *Androgine*, roman *Sinovi zemlje* (1921) - kao i brojna dela u periodici svrstavaju ovog ultramodernistu u najčitanije poljske pisce kod nas tokom dvadesetih godina. Kao i pre I svetskog rata, tek za ovim autorima slede Žeromski i Rejmont. Poljski pisci mlađe generacije kao da nisu imali dovoljno vremena da pojedinačno steknu znatniju popularnost kod Srba.

Na scenama naših pozorišta između ratova poljski komadi su nešto prisutniji nego ranije, premda i dalje ni izdaleka ne ilustruju vrhunce poljske međuratne dramske produkcije. U Beogradu je 1921. godine premijerno izvedena komedija *Gospođica Maličevska* G. Zapolske, 1923. *Ašantka* V. Pežinjskog, 1928, poslednji put, *Gospođe i husari* Aleksandra Fredra i 1931. *Moral gospođe Dulske* G. Zapolske - sve u prevodu Julija Benešića. Novosadska publika imala je prilike da vidi *Njih četvoro* Zapolske u prevodu L. Kneževića već 1919. godine, *Ašantka* je stigla 1923, kratko vreme posle beogradske premijere, a *Moral gospođe Dulske* 1928. Novosadsko-osiječko pozorište odigralo je u Somboru 1928. komediju S. Žeromskog *Utekla mi prepelica* i u Novom Sadu 1932. malo poznati komad *Škola* Kazimježa Lečickog. Pored *Njih četvoro* (od 1921) i *Moral gospođe Dulske* (od sezone 1921/22) na srpskoj sceni u Skoplju izvedena je 1932. komedija *Naslednik* (*Spadkobierca*) Adama Gžimale-Sjedleckog. Najizvođeniji poljski komad u ovome razdoblju je, međutim, *Moral gospođe Dulske*, koji je više puta prikazivan u Nišu i Požarevcu, a bio je i na repertoaru putujućih pozorišta. Ipak, najveći uspeh ova "filistarska tragikomedija" G. Zapolske imala je na beogradskoj sceni ("Manjež"), i to zahvaljujući kako režiji Jurija Rakitina tako i popularnoj glumačkoj postavci na čelu sa Žankom Stokić.

*

I pored relativno dobrog poznavanja prilika u poljskoj književnosti, pa i pojedinih stvaralaca ili njihovih dela, naši književnici između ratova, bar oni najznačajniji, ne otkrivaju neke izrazitije filijacije. Najbogatiji, ali i najkontroverzniji odnos prema Poljacima i poljskoj književnosti imao je Ivo Andrić, koji je 1914. godine, svega jedan semestar, proveo na studijama u Krakovu; iako zaljubljenik u Slovačkog, predani čitalac Mickjeviča, Krasinjskog, Žeromskog, ali i Sjenkjeviča, on to svojom umetničkom praksom nigde nije doslovno i nedvosmisleno potvrdio. Svoje oduševljenje za Slovačkog Andrić je prenosio na druge naše pisce, pa i na Veljka Petrovića, koji se pak prisećao da mu je i Adam Pribičević kazivao odlomke iz tragedija poljskog romantičara.

Neposredni odjeci poljske književnosti u delima naših autora naći će se kod onih manje značajnih. Tako će druga (neizvedena) drama Svetislava Stefanovića *Kuća tamnih senki* (1927) biti prožeta inspiracijama iz Pšibiševskog, a dosta ambiciozni roman iz narodnog života *Selo* (1937) Dušana Radića dugovaće mnogo toga, počev od kompozicije, pa sve do pojedinih likova, Rejmontovom romanu *Seljaci*.

LITERATURA

Poljsko-jugoslovenska liga: M., *Desetogodišnjica rada na razviću bratskih poljsko-jugoslovenskih odnosa*. Beogradske opštinske novine, LIV/1936, 1, 71-72; Josip Hamm, *Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom*. [U knjizi:] *Današnja Poljska*. Zbornik Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb, 1948, 185-199; Petar Bunjak, *Recepcija poljske književnosti kod Srba (od osme decenije XIX veka do 1941)*. [Doktorska disertacija, rukopis.] Beograd, 1995, 491-493 i passim.

Radovan Lalić, *Katedra za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti*. [U knj.:] *Sto godina Filozofskog fakulteta*. Beograd, Narodna knjiga, 1963, 375-400.

J. Krzywkowicz, *Stanisław K. Papierkowski, profesor zwyczajny KUL*. Biuletyn informacyjny KUL, 1978, 1(13), 39.

Premинуli članovi. Godišnjak Srpske akademije nauka i umetnosti za 1997, Beograd, 1998, CIV, 39-84.

Lech Paździerski, *Prilog proučavanju veza Veljka Petrovića sa Poljskom*. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1968, XI/1, 359-371; *Zofia Nalkowska i Jugoslavija*. Isto, 1970, XIII/2, 659-683; *Maria Dąbrowska i Jugoslavija*. Isto, 1973, XVI/2, 597-634.

Dušan Drljača, *Marija Dombrowska o Poljacima u Bosni*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1976, 10, 133-148.

Gordana Jovanović, *Počeci i razvoj polonistike na Beogradskom univerzitetu*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 13-17.

Petar Bunjak, *Recepcija poljske književnosti kod Srba (od osme decenije XIX veka do 1941)*. [Doktorska disertacija, rukopis.] Beograd, 1995, 485-747 i passim; Svetislav Stefanović i Pšibiševski: *jedan projekat srpske modernističke drame*. Književna istorija, 1994, XXVI, 92, 109-118.

Borivoje Stojković, *Istorija srpskog pozorišta od srednjeg veka do modernog doba. Drama i opera*. Beograd, Muzej pozorišne umetnosti, 1979, 783-784; 872; 895; 905; 919; 942 i passim.

Stojan Subotin, *Rejmontovske inspiracije u 'Selu' Dušana Radića*. Prilozi za KJIF, 1976, XLII/1-4, 441-445.

Andrić i poljska književnost: Niko Bartulović, *Razgovori s dušom*. [U knjizi:] Ivo Andrić, *Ex ponto*. Beograd, S. B. Cvijanović, 1920, 10; Milorad Živančević, *Andrić u Poljskoj*. [U knjizi:] *Polonica*. Novi Sad, Matica srpska, 1987, 203-235; Đorđe Živanović, *Andrićev Krakov*. [U zborniku:] *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, MSC, 1993, 21/1, 65-74.

Poljsko-srpski odnosi uopšte: Julije Benešić, *Kulturna suradnja Poljaka i jugoslavenskih naroda*. [U knjizi:] *Današnja Poljska. Zbornik Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom*. Zagreb, 1948, 107-108; Henryk Batowski, Stojan Subotin, Vilim Frančić, *Poljsko-jugoslavenski odnosi*. [U:] *Enciklopedija Jugoslavije*, VI, Zagreb, JLZ, 1965, 534-549; Jan Wierzbicki, *Jugosłowiańsko-polskie związki literackie*. [U:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, I, Warszawa, PWN, 1987, 402-403; Đorđe Živanović, *Srpsko-poljski književni odnosi*. [U zborniku:] *Slovenske kulture i istorija međuslovenskih veza*. Beograd, Biblioteka grada Beograda - Društvo srpsko-ruskog prijateljstva, 1996, 103-116.

POMENIK

RUŽA VINAVER

(*1/13.[14] V 1871, Varšava, ✱1942?), pijanistkinja, muzički pedagog, prevodilac i popularizator poljske književnosti; supruga dra Avrama i mati Stanislava Vinavera. Muzičko obrazovanje sticala je u Varšavi. Godine 1890. doselila se sa suprugom u Srbiju i trajno se vezala za našu sredinu. Ratne 1915 godine, posle muževljeve smrti, prešla je sa sinom preko Albanije, a posle rata se zaposlila kao profesor Muzičke škole. Po izbijanju II svetskog rata krila se u Beogradu, ali ju je, po anonimnoj dostavi, Gestapo uhapsio 1942, otkada joj se gubi trag; pretpostavlja se da je streljana u nekom od beogradskih kazamata.[15]

Tekstove o poljskim piscima i prevode njihovih dela objavljivala je u "Delu", "Novoj iskri", "Srpskom književnom glasniku", "Bosanskoj vili" i "Zvezdi", a priloge sa srpskom tematikom slala

je varšavskom časopisu "Przeгляд Tygodniowy". Na taj način i sama je postala svojevrsan most u međusobnom upoznavanju dveju kultura.

Opus Ruže Vinaver na ovom planu količinski nije veliki, ali njegov je značaj višestruk. Kao autor tekstova o poljskim književnicima oglasila se svega tri puta, ali uvek podužim, sadržajnim tekstovima o odabranim temama, koji su imali sva obeležja rafiniranih književnih eseja. Prvi u nizu, a i njen srpski debi, bio je zapravo nekrolog pod naslovom *Adam Asnik (El...y)*, objavljen u "Delu" 1897, ujedno najkompletniji napis o ovom poljskom pesniku kod nas. Osećajući da je Boleslav Prus kod Srba nepravredno zapostavljen u odnosu na Sjenkjeviča, Ruža Vinaver je nastojala da ga populariše, te je uz svoj prvi prevod štampala i esej *Boleslav Prus* ("Nova iskra", 1899). Nekoliko godina kasnije vešto i biranim rečima predstavila je srpskoj publici ultramodernistu i "satanistu" Stanislava Pšibiševskog ("Nova iskra", 1905).

Svoje prevodilačko angažovanje Ruža Vinaver je u početku vezala za "Novu iskru", gde se dobro izabranim pripovetkama zauzela za Boleslava Prusa; to su: *Prsnik* (1899), *San* (1901), *Vergl* (1902) i *Egipatska legenda* (1903). Prva je Srbima predstavila Stefana Žeromskog, i to kao modernistu, pripovetkom *Ariman se sveti* ("Nova iskra", 1904). Pripovetku Marije Konopnjicke iz jevrejskog života *Jakton* štampala je dvaput - u "Delu" 1908. i "Bosanskoj vili" 1911. Za "Srpski književni glasnik" prevela je 1909. dve ekspresionistički intonirane poetske proze Jana Kasproviča - *Baladu o junačkome konju* i *Filozofa*. U "Zvezdi" je 1912. objavila i dva liriska zapisa Elize Ožeškove - *Litavska kaža* i *U albumu g-nu H. N.*

Istančan ukus i pažnja s kojom je Ruža Vinaver pristupala popularisanju poljske književnosti u našoj sredini svrstavaju je među najistaknutije poslenike na tome polju.

LITERATURA

Stana Đurić-Klajn, *Vinaver, Ruža*. [U:] *Muzička enciklopedija*, III. Zagreb, JLZ, 1977, 668.

Miroslav Topić, *Pierwszy tłumacz poezji Młodej Polski u Serbów i Chorwatów*. Pamiętnik słowiański, 1966, XVI, 158-167.

Stojan Subotin, *Jan Kasprovič kod Srba i Hrvata*. [U knjizi:] *Iz poljsko-jugoslovenskih književnih veza*. Beograd, Filološki fakultet, 1966, 123-124.

KREŠIMIR GEORGIJEVIĆ

(*5. I 1907, Nova Gradiška, †14. X 1975, Beograd), istoričar književnosti, slavista-komparatista, prevodilac s češkog, slovačkog i poljskog, profesor Beogradskog univerziteta. Osnovnu školu učio je u Novoj Gradiški, drž. realnu gimnaziju u Sremskoj Mitrovici, gde je i maturirao 1925. godine. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - "a) historija južnoslavenske književnosti, b) hrvatski jezik sa staroslovenskim, c) narodna historija, ruski i latinski jezik" - završio je 1929. Po završenim studijama kao državni stipendista proučavao je u Varšavi 1930/31. poljski jezik i književnost, u Pragu 1933/34. češki i slovački jezik i književnost i, najposle, u Parizu 1936/37. uporednu književnost. Doktorsku tezu *Adam Mickjevič i srpsko-hrvatska narodna pesma* odbranio je 1934. na Karlovom univerzitetu u Pragu kod autoritativnih profesora Jiržija Horaka i Marijana Šijkovskog. Za suplenta gimnazije u Sremskoj Mitrovici Georgijević je postavljen 1930, a 1933, po položenom profesorskom ispitu u Zagrebu, premešten je u mušku gimnaziju u Novom Sadu, u kojoj je predavao do 1941. Georgijević je od 1937. do rata privatni docent Filozofskog fakulteta u Beogradu, gde je na Katedri za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti predavao poljsku i češku književnost. Po izbivanju rata raspoređen je u mušku gimnaziju u Šapcu, a od januara 1942. stavljen je "na raspolaganje", tj. otpušten iz državne službe. Posle rata, 1945, Georgijević je jedno vreme bio direktor gimnazije u Petrovgradu (Zrenjanin), a kada je 1946. obnovljena slavistika na Filozofskom fakultetu u Beogradu, postavljen je za docenta za poljski i češki jezik i književnost. Za vanrednog profesora izabran je 1951, a za redovnog 1956. godine. Predavao je sledeće predmete:

poljsku književnost 1946-1954, češki jezik i književnost i slovačku književnost 1946-1958, hrvatsku književnost 1954-1958. Godine 1958. Georgijević je primoran (sva je prilika, iz političkih razloga) da napusti Univerzitet, a od 1959. je u invalidskoj penziji. Od 1954. bio je redaktor *Češko-srpskohrvatskog* i *Poljsko-srpskohrvatskog rečnika* SANU i na toj dužnosti je ostao do 1968. Georgijević se od dvadesetih godina javlja u periodici; saradivao je u "Omladini" (Zagreb), "Vencu", "Književnom severu", "Vijencu", "Letopisu Matice srpske", "Savremeniku", "Hrvatskoj reviji", "Glasniku Jugoslovenskog profesorskog društva", "Srpskom književnom glasniku", "Prilozima za KJIF", "Pregledu" (Sarajevo), "Politici", "Književnim novinama", "Životu" (Sarajevo), "Zborniku MS za književnost i jezik" i dr.

Trajno mesto u našoj polonistici Krešimir Georgijević je obezbedio raspravom *Srpskohrvatska narodna pesma u poljskoj književnosti* (1936), čije jezgro čini studija o Adamu Mickjeviću i njegovim pariskim predavanjima o našoj narodnoj poeziji (doktorat branjen 1934. u Pragu). Ovoj središnjoj studiji dodate su na početku nove partije teksta (o Kazimježu Brođinjskom i Augustu Bjelovskom kao prevodiocima naših narodnih pesama), a za njom još odeljci o Juzefu Bohdanu Zaleskom, Romanu Zmorskom, potom Izidoru Kopernjickom i dr. poljskim prevodiocima posle Mickjevićevih predavanja. U proučavanju prevoda Georgijević je u potpunosti privrženik pozitivističkog metoda "konstatovanja grešaka", čija je detaljna analiza i klasifikacija jedini osnov za izvođenje zaključaka o načinu rada pojedinih prevodilaca. Deo o Mickjeviću detaljno razmatra njegove poglede na južnoslovenski folklor i pruža bogat materijal o pesnikovim izvorima za predavanja o našoj narodnoj pesmi. I pored nekih svojih nedostataka, ova je knjiga objedinila dotad najveći činjenički korpus o recepciji srpske (srpskohrvatske) narodne poezije u poljskoj književnosti i već kao takva stekla nezaobilazno mesto u svojoj oblasti.

Georgijević naučno nije često posezao za poljskom književnošću, ali joj je pristupao kao kompetentni esejista i popularizator. Zasluga mu je u tome, na primer, što je široj srpskoj čitalačkoj publici kraćim oglecima i prevodima prvi skrenuo pažnju na stvaralaštvo Marije Dombrowske. U više prilika osvrtao se na godišnjice i druge prigodne datume iz poljskog književnog života, a dao je i niz temeljitih, analitičnih predgovora prevodima poljskih dela.

Kao prevodilac poljske književnosti, Georgijević se javlja od 1934, kada u "Srpskom književnom glasniku" objavljuje pesmu *Sunčani rudnik* manje poznatog poljskog pesnika Adolfa Fjerle i odlomak iz romana *Noći i dani* Marije Dombrowske pod naslovom *Pjotruševa smrt*. Izuzetno mu je značajna antologija *Savremene poljske pripovetke* (1935), gde su zastupljeni tada najaktuelniji, živi poljski pripovedači - Andžej Strug, Pjotr Hojnovski, Marija Dombrowska, Ferdinand Getel, Julijuš Kaden-Bandrovski, Zofija Nalkovska, Stanislav Vasilevski, Kazimjež Vježinjski, Gustav Morćinek, Jaroslav Ivaškjevič, Helena Boguševska i Kornel Makušinjski. Posle II svetskog rata Georgijević je prevodio pesme Vladislava Bronjevskog, Stanislava Rišarda Dobrovolskog, Lucjana Šenvalda od savremenih pesnika, ali nije zapostavljao ni klasike - Adama Mickjevića, Zigmunta Krasinjskog, Ciprijana Norvida, Adama Asnika, Mariju Konopnjicku. Najveći dometi Georgijevića kao prevodioca poljske književnosti su roman *Lutka* Boleslava Prusa (1958; II izd. 1973) i romantičarska drama *Nebožanska komedija* Zigmunta Krasinjskog ("Mostovi", 1975).

LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA: Milorad Živančević, *Bibliografija radova Krešimira Georgijevića*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1976, 12, 202-214.

Arhiv Srbije. Ministarstvo prosvete NR Srbije. Dosijea, sign. G-VIII-23.

Milorad Živančević, *Krešimir Georgijević*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1976, 12, 201-202; *Krešimir Georgijević*. [U:] *Leksikon pisaca Jugoslavije*, II. Novi Sad, Matica srpska, 1979, 219-220.

Uglješa Radnović, *Dr Krešimir Georgijević*. Mostovi, 1976, 4(28), 338-342.

JOVANKA DIMITRIJEVIĆ
(rođ. LONTKJEVIĆ)^[16]

(*29. XII 1880/10. I 1881, Kragujevac, †11. XI 1962, Beograd), prevodilac s poljskog. Rođena je kao osmo od jedanaestoro dece u porodici poljskog lekara, ustanika iz 1863, dra Leonarda Lontkjeviča, i Katarine Andrejević. Osnovnu školu i nižu gimnaziju završila je u Kragujevcu. Po očevoj smrti (1892), porodica prelazi u Beograd, a Jovanka Lontkjevićeva - kako je potpisivala svoje prevode - upisala se u šestogodišnju Višu žensku školu. Sa željom da nauči poljski, maternji jezik svoga oca - i to da bi mogla održavati korespondenciju sa rođacima u Poljskoj - upisala se kao vanredni student 1902. godine na Filozofski fakultet Velike škole. Studije nije privela kraju. Prevodilaštvom s poljskog bavila se uglavnom pre udaje (1911) za diplomatu, političara i književnika Mitu Dimitrijevića (1879-1952).

Radovan Košutić je odmah zapazio Lontkjevićevu kao uspešnog i darovitog studenta, te je, i pored profesorove poslovične strogosti, između nastavnika i studenta ostvaren srdačan kontakt.^[17]

Košutić ju je - kao i sve svoje učenike - svesrdno podsticao na prevođenje poljske književnosti.

Njen domaći rad bio je prevod Sjenkjevićeve pripovetke *Iz memoara poznajnskog učitelja*, koji je kasnije i objavljen u "Srpskom književnom glasniku" (1905).

Jovanka Lontkjevićeva je saradivala u "Književnoj nedelji", "Srpskom književnom glasniku", "Delu", "Bosanskoj vili", "Zvezdi" i dr.

Za Lontkjevićevu se ne bi moglo reći da je bila plodan prevodilac poljske književnosti, ali - osim po kvalitetu svojih prevoda - značajna je po tome što je prva prešla da upozna srpsku publiku sa slavnim Sjenkjevićevim romanom *Bez dogme*. Taj je roman bio ujedno i njen prevodilački debi:

"Književna nedelja" Sime Pandurovića donosila ga je za sve vreme svoga izlaženja (1904-1905).

Ipak, u ovome prevodu Sjenkjevićev roman se nikada nije pojavio u celini: jedini trag o njegovom postojanju zapravo su 22 nastavka (jedva četvrtina romana) iz "Književne nedelje". Po završetku I svetskog rata Srpska književna zadruga bila je zainteresovana za objavljivanje romana u celini i rukopis je, radi konačne redakcije, poslat prevodiocu (tada već gospođi Dimitrijević) u Petrograd, gde je njen suprug službovao kao diplomata. Međutim, igrom sudbine, pri evakuaciji srpskog poslanstva iz Rusije, 1919, zajedno sa celim vagonom ličnih stvari porodice Dimitrijević, u nepovrat je otišao i prevod *Bez dogme*. Tek tada, pošto je Lontkjevićeva, moguće, odbila da prevodi Sjenkjevićev roman iz početka, Milorad Janković - inače, njen kolega sa studija - počeo je da objavljuje sopstveni prevod u "Misli", koji je ubrzo potom nastavio Lazar Knežević.

Pored Sjenkjeviča, Jovanka Lontkjevićeva je prevodila kraće pripovetke Boleslava Prusa (*O raspustu* i *Voli-ne voli*, 1906) i Elize Ožeškove (*Svetlost u ruinama*, 1909; *Odjek*, 1912^[18]).

Prevela je, prema poljskom prevodu, i Mickjevićevu humoresku *Ko da bude muž?*, izvorno napisanu na francuskom jeziku.

LJUBOMIR DURKOVIĆ-JAKŠIĆ

(*12/25. XII 1907, Vrela na Jezerima [Žabljak, Crna Gora], †16. III 1997, Beograd), istoričar, bibliograf i publicista. Osnovno i srednje obrazovanje sticao je u Pljevljima i na Cetinju, a 1930. godine upisao se na Bogoslovski fakultet Beogradskog univerziteta. Kao student treće godine, od 1932/33. školske godine, dobio je vladinu stipendiju za nastavak studija na Varšavskom univerzitetu. Prvobitno odabranim teološkim studijama pridodao je još pravo i istoriju - oblasti humanistike prema kojima je, naročito drugoj, odranije gajio velike sklonosti. Durkovićeve studije u Varšavi podudaraju se sa vrhuncem naučne i pedagoške delatnosti velikih imena poljske historiografije - Marcelija Handelsmana, Oskara Haleckog, Vaclava Tokaža i dr.

Durković je studije na Varšavskom univerzitetu završio 1935. godine i odmah pristupio izradi doktorske teze o Njegošu, pod mentorstvom O. Haleckog, ali i očiglednim uticajem M.

Handelsmana. Titulu doktora filozofije stekao je 1937, a već naredne, 1938. godine iz štampe je izišla njegova teza *Petar II Petrović Njegoš (1813-1851)*.

Radio je, počev od 1936. kao lektor srpskohrvatskog jezika na Institutu za studije Istoka (Instytut Wschodni) u Varšavi i na tome poslu dočeka početak II svetskog rata. Septembra 1939. Durković je kao dobrovoljac učestvovao u odbrani poljske prestonice. Posle sloma Poljske deportovan je u Jugoslaviju, gde je od proleća 1940. aktivno radio na prikupljanju pomoći za poljske izbeglice.

Učestvovao je potom i u aprilskom ratu 1941, a nemačku okupaciju proveo je mahom u Beogradu.

Neposredno posle rata, 1945, postavljen je za docenta Filozofskog fakulteta u Beogradu, a 1951.

izabran je u zvanje vanrednog profesora. Između 1945. i 1947. godine bio je i na dužnosti upravnika Patrijaršijske biblioteke u Beogradu. Od 1954. sve do penzionisanja 1977. proveo je na radu u Univerzitetnoj biblioteci u Beogradu, od 1959. godine - u zvanju naučnog savetnika.

Višestruke zasluge Lj. Durkovića-Jakšića za poljski narod, popularisanje njegove kulture i širenje znanja o poljsko-jugoslovenskim odnosima nagrađene su brojnim priznanjima među kojima - oficirskim krstom Polonia Restituta, počasnim doktoratom Univerziteta "Adam Mickjevič" u Poznanju, priznanjem Saveza bibliotekara Poljske itd.

Sarađivao je u mnogim poljskim i srpskim književnim i naučnim glasilima i dnevnim listovima, među kojima su: "Przegląd Polsko-Jugosłowiański", "Lech", "Wschód-Orient", "Kurier Warszawski" i dr., a zatim "Pravda", "Zeta", "Jugoslovenski istorijski časopis", odnosno "Istorijski časopis", "Godišnjak grada Beograda", "Bibliotekar", "Glasnik SPC", "Pravoslavje"...

Veoma plodan naučnik, zaljubljenik u arhivski rad, vrstan njegošolog, istoričar SPC, kulturni istoričar Srbije i Crne Gore, posebno zapažen kao istoričar knjižarstva i bibliotekarstva, Lj.

Durković-Jakšić je zauzeo i jedno od najistaknutijih mesta u srpskoj polonistici - premda ne kao filolog, već kao istoričar poljsko-jugoslovenskih i poljsko-srpskih odnosa. Na to zanimljivo i izazovno, a pre njega relativno malo istraženo polje Durkovića su odvela arhivska istraživanja za njegov doktorski rad. Preko ličnosti kneza Adama Čartoriskog, njegove diplomatsko-obaveštajne mreže, njegovog slovenskog programa, a posebno politike na Balkanu - što je tema brojnih manjih Durkovićevih članaka na poljskom i srpskom jeziku još od tridesetih godina XX veka - posebno se zainteresovao za ličnost i delo Adama Mickjeviča, kao i za odjeke njegovoga rada u jugoslovenskim zemljama. Na taj način ozbiljno je zašao i u domen književne istorije.

Od preko četiri stotine objavljenih radova Lj. Durkovića-Jakšića ovde spominjemo dve sinteze od neprocenjivog značaja za poznavanje poljsko-srpskih odnosa u celini.

U knjizi *Jugoslovensko-poljska saradnja 1772-1840* (1971; na poljskom: *Z dziejów stosunków jugosłowiańsko-polskich 1772-1840*, 1977) Durković kompetentno prati razvoj uzajamnog poznavanja Poljaka i Južnih Slovena, političkih i kulturnih dodira počev od deoba Poljske zaključno sa tzv. Velikom emigracijom, pri čemu nastoji da ravnomerno zastupi obe tačke gledišta - poljsku i južnoslovensku - kao i da načini balans između samih južnoslovenskih zemalja. Knjizi bi se možda moglo zameriti na heterogenosti materijala ili na nejednakosti značaja prezentovanih pojava (što je uslovljeno relativnom teskobom hronoloških granica i težnjom ka analitičnosti), no nesumnjivo je da je reč o kompendijumu poljsko-južnoslovenskih odnosa i pravoj bibliografskoj riznici.

Svojevrsan nastavak ove knjige je sledeća - *Mickjevič i Jugosloveni* (1987; u poljskom prevodu knjiga se pojavila pre originala - 1984). I pored 'monografskog' naslova, uočava se srodan metodološki postupak: nastojanje da se sagleda dvosmernost odnosa i da se pokrije najveći deo bivšeg jugoslovenskog prostora. Pri tome, Mickjevič ne služi toliko kao 'naslovna', koliko kao središnja ličnost u širokom kontekstu događajne istorije Evrope i Balkana u vremenu koje se znatnim delom nadovezuje na gornju granicu *Jugoslovensko-poljske saradnje*, a završava šezdesetim godinama XIX veka, dakle, ishodom Krimskog rata i prirodnom smrću politike kneza Čartoriskog.

Prikupljanjem niza problemskih studija i članaka sa poljsko-južnoslovenskom tematikom - npr., o učešću poljskih oficira u srpskom pokretu u Vojvodini 1848-1849, o poljsko-jugoslovenskoj saradnji u Parizu u isto vreme, o saradnji Vojčeha Cibulskog sa Južnim Slovenima, o vojevanju

poljskih oficira pod Omer-pašom u Bosni 1850-1851, o mestu poljskih revolucionara u životu Beograda krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina XIX veka itd. - mogla bi se načiniti i treća, ništa manje značajna Durkovićeve knjiga iz ove oblasti.

Za žaljenje je što Lj. Durković-Jakšić kao istoričar poljsko-srpskih odnosa još uvek nema pravoga nastavljača među našim i poljskim istoriografima.

LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA: Milorad Radević, *Dr Ljubomir Durković-Jakšić naučni savetnik Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković"*. Bibliotekar, XXI, 1969, 2, 256-273; Ljubica Brunet, Borivoje Marinković, *Prilog proučavanju bibliografije radova dr Ljubomira Durkovića-Jakšića*. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1974, XVII/2, 787-808; Mile Stanić, *Bibliografija Ljubomira Durkovića-Jakšića. (Povodom šezdesetogodišnjice naučnog rada)*. Arheografski prilozi, 16, 1994, 467-525.

Zdzisław Grot, *Ljubomir Durković-Jakšić i jego książka o Mickiewiczu*. [Predgovor. U knj.:] Ljubomir Durković-Jakšić, *Mickiewicz i Jugosławianie*. Poznań, Wyd. Naukowe UAM, 1984, 7-22.

ĐORĐE S. ŽIVANOVIĆ

(*10/23. XII 1908, Beograd, †23. III 1995, Beograd), istoričar književnosti, slavista-komparatista, lingvista, prevodilac s poljskog, profesor Beogradskog univerziteta. Osnovnu školu učio je u Vražogrnju i Zaječaru. Gimnazijsko obrazovanje sticao je naizmenično u Beogradu i Zaječaru, gde je maturirao 1927. Iste godine upisao se na Filozofski fakultet u Beogradu na XIII grupu predmeta - istorija jugoslovenske književnosti, srpskohrvatski jezik sa staroslovenskim, narodna istorija, francuski i ruski jezik. Van programa svoje grupe studirao je poljski jezik i književnost kod Radovana Košutića i Petra Đorđića. Diplomirao je u redovnom roku 1931, a školsku 1932/33. godinu proveo je kao stipendista u Poljskoj, gde je na Varšavskom univerzitetu slušao predavanja uglednih polonista - Juzefa Ujejskog, Bronjislava Gubrinovića, Zigmunta Švejkovskog, Vitolda Doroševskog i dr.

Godine 1933. Živanović je izabran za asistenta za istoriju jugoslovenske književnosti kod Pavla Popovića, koji mu je sugerisao temu za doktorsku tezu: *Srbi i poljska književnost (1800-1871)* i time ga trajno usmerio ka poljsko-srpskoj književnoj komparatistici. Disertacija - prvi takav rad o prijemu poljske književnosti kod nas - odbranjena je 1939, a štampana početkom 1941.

Od aprila 1941. Živanović je u nemačkom zarobljeništvu, odakle je pušten marta 1942, na zalaganje - kako se kasnije ispostavilo - Alojza Šmausa. Ostatak rata proveo je u Beogradu, radeći kratko u Narodnoj biblioteci, a potom na Univerzitetu. U leto 1945. otpušten je kao nepodoban, bez prava žalbe. Od 1947. bio je redaktor u "Prosveti", od 1948. lektor u Narodnom pozorištu, od 1951. do 1954. docent, a kasnije (do 1967) honorarni profesor Pozorišne akademije, gde je predavao savremenu srpskohrvatsku akcentuaciju. Zahvaljujući zauzimanju prof. Radovana Lalića, 1954. godine vraćen je na Univerzitet, gde je najpre vanredni, a od 1959. redovni profesor na grupi za poljski jezik i književnost Filozofskog i kasnije Filološkog fakulteta. Kao naučnik i pedagog bio je aktivan i niz godina posle penzionisanja 1978. Bio je član Odbora za proučavanje književnosti SANU i glavni urednik poljsko-srpskohrvatskog rečnika SANU. Za naučni doprinos i zasluge u širenju poljske kulture odlikovan je doktoratom honoris causa Vroclavskog univerziteta - na predlog prof. Marijana Jakubjeca - oficirskim krstom Polonia Restituta, medaljom "Zaslužan za poljsku kulturu" i Godišnjom nagradom Poljskog centra UNESKA.

Pre II svetskog rata Živanović je, u svojstvu pomoćnog sekretara, bio član redakcije "Priloga za KJIF" P. Popovića i potom njihov dugogodišnji saradnik, a kasnije član redakcije i glavni urednik "Anala Filološkog fakulteta". Saradivao je u brojnim domaćim i stranim časopisima i listovima, među kojima su najvažniji: "Venac", "Srpski književni glasnik", "Letopis Matice srpske",

"Politika", "Kovčežić", "Zbornik za slavistiku", zatim poljski "Ruch Słowiański", "Pamiętnik Literacki", "Pamiętnik Słowiański", "Przegląd Humanistyczny", češka "Slavia" i dr.

Đorđe Živanović se kompetentno ogledao u nekolikim oblastima slovenske filologije: istoriji međuslovenskih književnih i kulturnih veza, istoriji poljske i srpske književnosti, poljskom jeziku i savremenoj srpskoj akcentuaciji.

Od prvih koraka u nauci Živanović počinje da istražuje kontakte naših književnih poslanika sa Poljacima i njihovim literarnim nasleđem. Tridesetih godina pisao je o Dositeju i Poljacima, Vuku i poljskom muzičaru Mireckom, Mickjeviču i Njegošu, Pavlu Solariću i Zmaju prema Poljacima. Disertacija *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*, iako kompletna i zaokružena knjiga, otvorila je niz novih problema usmeravajući pažnju i na književnost novijih razdoblja. Tako je nastao niz radova o Mickjeviču i Srbima, posebno srpskoj narodnoj poeziji, studije o recepciji dela Mihala Čajkovskog, Aleksandra Fredra, Henrika Sjenkjeviča, Marije Konopnjicke u nas, kao i o odjecima dela poljskih pisaca u opusu srpskih i hrvatskih stvaralaca - Stanka Vraza, Augusta Šenoe, Milorada Šapčanina, Josipa Eugena Tomića, Jovana Dučića i dr. Pored poljsko-srpske komparatistike, Živanović je dao jedan broj priloga o poljsko-ruskim, slovačko-srpskim i slovačko-poljskim književnim vezama, ne izdvajajući nikada te pojave iz širokog slovenskog konteksta.

Problemima čisto poljske književne istorije Živanović je pristupao ređe, a karakteristična mu je u tom pogledu mladalačka knjiga *Adam Mickjevič i njegov 'Pan Tadija'* (1935).

Kao istoričar srpske književnosti, Živanović se bavio različitim periodima: od književnosti srednjega veka (Konstantin Mihailović iz Ostrovice), preko Sterije (knjiga *Sterijine polemike*, 1985), Magaraševića (knjiga *Georgije Magarašević 1793-1830*, 1976), Vuka (brojni radovi u "Kovčežiću", neobjavljena monografija *Vukovo akcentovanje*), Daničića, Jovana Ilića, do Laze Kostića, Stevana Sremca ili Iva Andrića. Najznačajniji Živanovićev doprinos u ovoj oblasti svakako je serija radova o srpskom piscu iz XV veka Konstantinu iz Ostrovice, kao i prevod i rekonstrukcija na poljskom i češkom sačuvanog Konstantinovog dela *Janičareve uspomene ili Turska hronika* (izd. SANU, 1959). U rukopisu je ostala sinteza njegovog bavljenja Konstantinom - opširna monografija o piscu i njegovom delu, predata Odboru za proučavanje književnosti SANU.

Živanović se rano suočio sa problemima praktične nastave poljskog jezika među Srbima. Povodom planiranog, ali neodržanog sokolskog sleta u Varšavi 1935, on je 1934. vodio kurs poljskog jezika na radiju, od čega je nastala knjiga *Praktični udžbenik poljskog jezika* (1934). To je bila priprema za kasniji *Poljski u 100 lekcija* (1971), ali i za izuzetan univerzitetski udžbenik poljskog jezika - *Poljske primere* (1967). Velika dvotomna gramatika poljskog jezika (fonetika i morfologija) takođe mu je ostala u rukopisu.

Poljskoj književnosti nije pristupao samo naučno, već i kao vrstan prevodilac i popularizator. Za "Politikin" feljton (1938-1941) preveo je 25 kratkih priča savremenih poljskih autora, saradivao je na pripremi *Antologije savremenih pripovedača Zapadnih Slovena* (1938 [1941!]), a ostaće zabeležen kao prevodilac najpopularnije poljske knjige kod nas - omladinskog romana *Kroz pustinju i prašumu* Henrika Sjenkjeviča. Slede: *Pan Volodijovski* H. Sjenkjeviča i *Seljaci* Vladislava Rejmonta (prevod zajedno sa Vojislavom Popovićem), zatim *Beskućnici* Stefana Žeromskog, *Zlatni prozori* Adolfa Rudnjickog, *Devojka i golubovi* Jaroslava Ivaškjeviča i dr. Ličnu biblioteku zaveštao je Katedri za slavistiku Filološkog fakulteta u Beogradu, a ostavio je bogatu arhivu i veoma zanimljivu korespondenciju.

LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA: Anali Filološkog fakulteta, 1979, 13, 135-149; [nastavak bibliografije:] Anali Filološkog fakulteta, 1986, 17, 93-95; Petar Bunjak, *Dr Đorđe S. Živanović. Bibliografija objavljenih radova*, Zbornik Matice srpske za slavistiku, 1993, 44-45, 251-268. Gordana Jovanović, Vera Mitrović, Miroslav Topić, *Đorđe Živanović*. Anali Filološkog fakulteta, 1985, 16, 239-242.

Miroslav Topić, Petar Bunjak, *Profesoru Đorđu Živanoviću u spomen*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 41-51; *Prof. dr Đorđe Živanović*. *Biuletyn Słowo YU Polonii*, Belgrad, 2000/4, s. 8-10.

MILORAD ST. JANKOVIĆ

(*21. XII 1881/2. I 1882, Bošnjani, srez Lepenički, †31. VIII 1950, Beograd), prevodilac s poljskog, profesor. Između 1900. i 1905. studirao je VII grupu predmeta na Filozofskom fakultetu Velike škole - srpski jezik i slovensku filologiju kod Aleksandra Belića i poljski jezik i književnost kod Radovana Košutića. Godine 1904. boravio je nekoliko meseci u Sjeradzu (Poljska), gde je usavršavao poljski jezik. Radni vek proveo je u prosveti, a penzionisan je 1924. godine kao inspektor Ministarstva prosvete. Milorad Janković je bio suosnivač književnog časopisa "Misao" (1919) i duže vreme njegov vlasnik.

Sarađivao je u "Književnoj nedelji", "Delu", "Srpskom književnom glasniku" i "Politici".

U vezi s poljskom književnošću Janković se prvi put oglasio u "Književnoj nedelji" 1904, ali ne kao prevodilac, već kao kritičar - napisom *Jedan netačan prevod*. Tekst se odnosio na roman Henrika Sjenkjevića *Porodica Polanjeckih* u prevodu Čedomilja Petrovića, koji je "Delo" donosilo u nastavcima (1902-1905). Iako vrlo oštar, Janković se predstavio kao kompetentan kritičar i, što je najvažnije, dobar znalac poljskog jezika.

Milorad Janković nije bio naročito plodan brojem svojih prevoda, ali ga njihov kvalitet svrstava među naše najbolje prevodioce s poljskog. Prvi prevod, nastao za boravka u Sjeradzu, a publikovan u "Delu" 1905, bila je pripovetka Boleslava Prusa *Legenda staroga Egipta*. Iste godine objavio je vrlo dobre prevode pripovedaka *Stara majka* E. Ožeškove i *Seni* B. Prusa (obe: "Srpski književni glasnik"). U "Politici" je 1905. štampao Sjenkjevićevu besedu u Stokholmu prilikom dodele Nobelove nagrade. Naredne godine preveo je za "Delo" pripovetku *Ostvareni snovi* Klemensa Junoše (Šanjavskog), a prvi veliki prevodilački poduhvat bio mu je roman Marije Rođevićuvne *Plavi* ("Delo", 1907).

Za III knjigu iz serije *Pripovetke* (Zabavnik SKZ) 1908. g., na preporuku Radovana Košutića, Janković je preveo pripovetku *Krpa* K. Junoše. Iste godine Narodno pozorište je prikazivalo komad Vlođimježa Pežinjskog *Lakomisljena sestra* u njegovom prevodu. Najveći uspeh Janković je postigao Sjenkjevićevim omladinskim romanom *Kroz pustinju i prašumu* (1912), u sopstvenom izdanju. Između ratova ovaj je roman doživeo još dva izdanja, a - ako se ne računa prvih nekoliko tabaka romana *Bez dogme* u "Misli" 1919, koji je potom nastavio Lazar Knežević - Janković je preveo još samo dečiju knjigu Kornela Makušinjskog *Čudne priče* (1922).

U nekoliko navrata Milorad Janković se oglašavao tekstovima o pojedinim poljskim piscima i prikazima poljskih knjiga i časopisa. Spomena su vredna naročito dva napisa: *Eliza Ožeškova* ("Srpski književni glasnik", 1905) i *Marija Konopnjicka* ("Delo", 1913).

LITERATURA

BIOGRAFSKI PODACI: Istorijски arhiv Beograda. Uprava grada Beograda. Centralna prijavnica. Kartoteka žitelja; Arhiv na Novom groblju. Registar - Knjiga sahranjenih.

ŽARKO S. KALINIĆ

(*9/21. XI 1889, Ogulin, †jesen 1944, Loznica), esejista, prevodilac s poljskog i ruskog, književnik, srednjoškolski profesor. Osnovnu školu učio je u Gospiću, a gimnaziju u Zagrebu, gde je i maturirao 1906. Apsolvirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1912, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1921. Profesorski ispit položio je 1930.

Od marta 1914. do izbijanja I svetskog rata bio je "privremeni predmetni učitelj" u zaječarskoj gimnaziji; kao austrijski državljanin, odazvao se mobilizaciji i rat je proveo na italijanskom frontu. Između 1919. i 1928. predavao je u gimnazijama u Zemunu, Sremskim Karlovcima, Rumi, Sremskoj Mitrovici, II mešovitoj u Beogradu, ponovo u Zemunu, zatim u Slavonskom Brodu, II muškoj u Beogradu i Šapcu. Posle kratkotrajne službe u Državnom arhivu u Beogradu, predavao je u Trgovačkoj akademiji u Zemunu (1928-1937) i u muškoj gimnaziji u Novom Sadu (1937-1941), a od juna 1941. do penzionisanja aprila 1944. radio je u gimnaziji u Loznici.

Raznovrsne priloge objavljivao je u časopisima i listovima "Brankovo kolo", "Demokratija", "Preteča", "Kritika" (Beograd), "Vreme", "Letopis Matice srpske".

Kalinić je poljski jezik mogao naučiti još u vreme svojih studija u Zagrebu, za vreme rata (na italijanskom frontu u austro-ugarskoj vojsci bilo je mnogo landverskih jedinica iz Malopoljske), a pošto se s priložima iz poljske književnosti javlja tek od kraja dvadesetih godina, mogao je posle rata pohađati i nastavu kod Radovana Košutića.

Kao prevodilac Kalinić nije objavljivao mnogo. Iz poljske književnosti publikovao je tri prevoda, i to pesmu Julijuša Slovackog *Moj testament* i odlomak iz romantičarske drame Zigmunta Krasinjskog *Nebožja komedija. Scena iz ludnice* (oba: "Preteča", 1928), a knjigu Ferdinanda Antonjija Osendovskog *Robovi sunca* štampao je u Zagrebu, u "Zabavnoj biblioteci" dr Nikole Andrića (1928). U rukopisu mu je ostao prevod romana Boleslava Prusa *Faraon*. Pregršt informacija o Kalinićevim prevodilačkim planovima pružaju odlomci iz korespondencije sa Julijem Benešićem, koje je objavio Leh Pažderski (1986).

Uz svoje prevode Slovackog i Krasinjskog Kalinić je u "Preteči" objavio i iscrpne napise o poljskim pesnicima. Naročito se zanimajući za poljski romantizam, a povodom navršavanja veka od poljskog Novembarskog ustanka (1830-1831), štampao je informativni pregled *Stogodišnjica poljske emigrantske književnosti* ("Kritika", 1932), gde je predstavio Mickjeviča, Slovackog i Krasinjskog. Slovackom se vratio još jednom, u dotad najobimnijoj studiji o ovom pesniku kod nas ("Letopis MS", 1937). Osim toga, dobro poznavanje problematike pokazao je u napisima o T. T. Ježu kao piscu romana sa južnoslovenskom tematikom i njegovom boravku u Srbiji ("Vreme", 1932; "Letopis MS", 1934). Najreprezentativnija mu je studija *Istorijski romani H. Sjenkjeviča* ("Letopis MS", 1939), a spomena je vredan i nešto ranije publikovani esej o poljskom modernisti Vladislavu Rejmontu ("Kritika", 1932).

Kalinić je s ruskog prevodio, između ostalog, Čehova i Leonida Andrejeva; najveći mu je poduhvat na tom polju roman A. K. Tolstoja *Knez srebrni* ("Demokratija", 1922). Pored toga, za "Brankovo kolo" (1911) pisao je o Hamsunu, a do 1914. u istom listu je objavio i više originalnih pripovedaka.

LITERATURA

Arhiv Srbije. Ministarstvo prosvete NRS. Dosijea, sign. K-II-24.

Ksenija Katanić, Kalinić, Žarko S. [U:] *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III. Novi Sad, Matica srpska, 1987, 34-35.

Leh Pažderski, *Poljske teme u korespondenciji Jugoslovena sa Julijem Benešićem*. Zbornik Matice srpske za slavistiku, 1986, 30, 157.

LAZAR R. KNEŽEVIĆ

(*12/24. VIII 1876, Jagnjilo, smederevski kraj, †11. II 1932, Beograd), prevodilac s poljskog, leksikograf, gimnazijski profesor. Osnovnu školu pohađao je u Jagnjilu, a gimnaziju u Beogradu, gde je, u II muškoj, maturirao 1895. Iste godine upisao se na Filozofski fakultet Velike škole, gde je studirao francuski sa latinskim i srpski jezik i književnost i - kao prva generacija u istoriji škole - poljski i ruski jezik i književnost kod Radovana Košutića; diplomirao je 1899. Godinu dana

1899/1900. proveo je u Parizu na studijama francuskog jezika. Po povratku zaposlio se 1901. kao suplent II muške gimnazije u Beogradu, odakle je 1902. premešten u Vranje, a 1906, po položenom profesorskom ispitu, postavljen je za profesora gimnazije u Kruševcu. Od 1912. radio je kao sekretar u Ministarstvu prosvete. Prešao je preko Albanije 1915. i iz Skadra je rukovodio prihvatom i evakuacijom srpskih đaka; kao delegat Ministarstva prosvete organizovao je smeštaj i školovanje srpske omladine u Ajačiju na Korzici. U Beograd se vratio 1919. nastavljajući službu u Ministarstvu prosvete, gde je jedno vreme bio inspektor, zatim načelnik Opšteg odeljenja; kratko je vršio dužnost upravnika Državne štamparije. Od 1922. do smrti bio je direktor I muške gimnazije u Beogradu. Knežević je bio član i, kratko, potpredsednik Glavnog prosvetnog saveta Kraljevine SHS. U dva navrata biran je za predsednika beogradske sekcije Jugoslovenskog profesorskog društva, pa je u tom svojstvu učestvovao na međunarodnim kongresima profesora u Varšavi 1924. (tada je prvi i jedini put posetio Poljsku) i Bukureštu 1928. godine. Jedan je od osnivača Poljsko-jugoslovenskog kluba 1925. i kratko vreme njegov predsednik. Bio je nosilac Ordena sv. Save, Polonia Restituta i francuske Legije časti.

Saradnik je brojnih časopisa i listova: "Nova iskra", "Delo", "Zvezda", "Kolo", "Srpski književni glasnik", "Odjek", "Bosanska vila", "Večernje novosti", "Misao", "Demokratija", "Budućnost", "Venac", "Strani pregled" i dr.

Svoj prevodilački i popularizatorski rad na poljskoj književnosti Lazar Knežević je započeo još kao student četvrte godine. Prvi publikovani prevod bila mu je pripovetka *Anđeo* Henrika Sjenkjeviča u 1. broju tek pokrenute "Nove iskre" (1899). Od tada se opredelio uglavnom za prozu poljskih pozitivista (realista) i onih modernista koji su zadržali realistički pripovedački postupak. Retko je prevodio poeziju.

Do I svetskog rata u periodici je publikovao prozu H. Sjenkjeviča (*U župnom primorju*, 1899; *Basna*, 1903; *Palilac na faru*, *Bartek pobedilac*, 1905. itd.), Boleslava Prusa (*Mihalko*, 1900; *Povratni talas*, 1902), Elize Ožeškove (*Čudnovat čovek*, *Daleko*, 1906; *Karijere*, *Milord*, 1912; *Sitance*, 1913), Juzefe Savicke-Ostoje (*Orguljaš*, 1899; *Rođaka*, 1900; *Pismo*, 1903), Adama Šimanjskog (*Stolar Kovaljski*, 1899; *Srulj iz Ljubartova*, 1903; *Pan Jendžej Kravčikovski*, 1912). Prvi je srpskoj publici predstavio Vaclava Sjeroševskog, i to pripovetkom *Osvit* ("Kolo", 1902), a usledila je zatim naturalistička pripovest *Dno jada* (1909), pa pripovetke *Hajlah* i *U jesen* (1912). Autor je prvog i jedinog prevoda poljske modernistkinje Marije Komornjicke (pesma u prozi *Zahvalnost*, 1902). Tu su još Stefan Žeromski (*Iskušanje*, *Zaborav*, 1912) i Vladislav Rejmont (*Kučka*, 1912; *Sastanak*, 1914). Za "Bosansku vilu" Knežević je 1913. godine preveo (u prozi) tri pesme Marije Konopnjicke i dao svoj najbolji pesnički prevod - poemu *Otac pomrlih od kuge u El-Arišu* Julijuša Slovackog.

Pre 1914. publikovao je i tri značajne i tada veoma popularne knjige - *Mrtvu stražu* Boleslava Prusa (1907), *Ognjem i mačem* (1910) i *Quo vadis?* (1913) Henrika Sjenkjeviča. Za Narodno pozorište preveo je tragikomediju *Njih četvoro* Gabrijele Zapolske (premijera 1913).

Posle rata Lazar Knežević nastavlja sa prevodenjem istih autora; nova su samo dva imena - Adam Mickjevič s baladom *Bekstvo* (1921) u proznom prevodu i Gustav Danjilovski s pripovetkom *Zimski kaputić* (1919). Neposredno po povratku sa Korzike, 1919, nastavio je prevod romana *Bez dogme* H. Sjenkjeviča, koji je za "Misao" započeo Milorad St. Janković; roman je štampan i zasebno 1920 [1921!]. U "Demokratiji" je u nastavcima objavljivao i Sjenkjevičev roman *Legije* (1922); osim pripovesti *Preko prerija* istoga pisca ("Venac", 1927), tu je još i *U ledu* V.

Sjeroševskog ("Budućnost", 1922) i nekoliko pripovedaka S. Žeromskog. Od mahom ranije već publikovanih prevoda Sjenkjeviča (*Bartek pobedilac*, *Palilac na kuli svetilji*, *Anđeo* i *U župnome primorju*) i Ožeškove (*Milord* i *Čudnovat čovek*) Knežević je načinio i o svom trošku izdao tri knjige *Izabranih dela poljske književnosti* (I-II, 1921; III, 1925).

Za Kneževićevog života, pored novih izdanja *Quo vadis?* i *Ognjem i mačem*, zasebno se pojavio Sjenkjevičev *Potop* (1931), *Val se vraća* B. Prusa (1922), reprezentativni dvotomnik Rejmontovih pripovedaka *Izabrana dela* (I, 1929; II, 1930) i *Magnat* Marije Rođevićune (1931). Posmrtno su mu izdati Sjenkjevičevi *Krstaši* (1935) i izabrane pripovetke S. Žeromskog i V. Sjeroševskog u

jednoj knjizi (1939). Romani *Quo vadis?*, *Ognjem i mačem* i *Potop* H. Sjenkjeviča doživeli su posle II svetskog rata više izdanja. U rukopisu je ostao prevod Sjenkjevičevog romana *Na polju slave*. O poljskoj književnosti Lazar Knežević nije pisao ni mnogo ni često. Osim prigodnih beležaka- nekrologa o Žeromskom i Rejmontu, pažnje je vredan tekst njegovog predavanja na svečanoj akademiji povodom prenosa Sjenkjevičevog praha u Varšavu (1924), štampan pod naslovom *Henrik Sjenkjevič (1846-1916)* u "Srpskom književnom glasniku" 1924, kao i članak *Jedan poljski prevodilac naše narodne poezije: Juzef Bohdan Zaleski (1802-18[8]6)* u "Stranom pregledu" (1928).

Za Lazara Kneževića može se bez ograda reći da je proslavio poljsku knjigu u našoj sredini. Kao dobar poznavalac pre svega srpskog jezika i vrstan stilista stekao je trajno mesto u našoj kulturi: neki njegovi prevodi još su i danas u čitalačkom opticaju.

Pored svih prevoda iz poljske književnosti, Knežević je s ruskog preveo *Prosidbu* A. Čehova za Narodno pozorište, a i jedan broj članaka iz književnosti sa francuskog. Autor je *Francusko-srpskog rečnika* (1927), oko kojeg je početkom tridesetih godina planula polemika, te je Knežević objavio i dve polemičke brošure: *Jedna vašarska reklama* (1930) i *Samo istina o francusko-srpskim rečnicima* (1931). U karticama mu je ostao veliki srpsko-francuski rečnik, koji je, zajedno sa celokupnom rukopisnom zaostavštinom, propao u bombardovanju tokom II svetskog rata.

LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA: Radoje L. Knežević, *Bibliografija prevoda Lazara R. Kneževića*. Venac, 1931/1932, XVII, 7, 536-538.

Milen M. Nikolić, *Knežević, Lazar R.* [U:] *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III. Novi Sad, Matica srpska, 1987, 178.

RADOVAN KOŠUTIĆ

(*20. II/4. III 1866, Ruma, †9. IV 1949, Banatsko Opovo), srpski slavista, versolog i književnik, profesor Beogradskog univerziteta.

Sa poljskim jezikom i književnošću Košutić se mogao sresti još kao đak Novosadske gimnazije (1882-1885), i to u literarnoj družini "Sloga" gde je tada bio aktivan i nešto stariji Nikola Manojlović-Rajko.

Poljska filologija će, međutim, zauzeti istaknuto mesto u slavističkom obrazovanju koje je sticao velikim evropskim centrima, posebno u Krakovu i Lavovu (1887-1889). U Krakovu je slušao Lucjana Malinovskog, jednoga od pionira slovenske dijalektologije, Stanislava Tarnovskog, istoričara poljske književnosti i kritičara, kao i Stanislava Smolku, istaknutog predstavnika tzv. krakovske istorijske škole. U Lavovu je pohađao i časove književnog istoričara Romana Pilata, privrženika filološkog metoda u poljskoj nauci o književnosti, i Antonjija Kaline, istoričara slovenskih jezika. Za vreme studija Košutić je aktivno naučio poljski jezik, a stekao je i brojna poznanstva. Npr., na proputovanju iz Lavova za Petrograd, najverovatnije početkom 1889, upoznao se u Grodnu sa slavnom književnicom Elizom Ožeškovom, s kojom je kasnije vodio zanimljivu prepisku.

Po sprovedenom "stečaju", rešenjem ministra prosvete i crkvenih dela od 1. januara 1895, Košutić je postavljen za "privremenog učitelja ruskog, poljskog i češkog jezika i književnosti" na Velikoj školi, čime je posle dužeg prekida (od 1882) obnovljena naša univerzitetska slavistika. Stupivši na dužnost, Košutić se najpre latio izrade hrestomatije poljskih književnih tekstova. Njegova prepiska sa Ožeškovom (izdao ju je S. Subotin 1968) pruža dragocena obaveštenja o nastajanju te knjige i uvid u ne mali doprinos poljske spisateljice njenom konačnom obliku. *Primere književnog jezika poljskog* iz 1896, tu prvu, dugo vremena zaboravljenu hrestomatiju, a zapravo znalački sastavljenu,

bogatu i aktuelnu antologiju poljske književnosti XIX veka., ponovo je otkrio i opisao Đ. Živanović 1982, a temeljito proučio M. Topić 1996. godine.

Tek drugi korak u kompletiranju polonističkih udžbenika bila je izrada gramatike, u čijem se sastavljanju Košutić, nesumnjivo, konsultovao sa poljskim lingvistom i leksikografom, a svojim prijateljem Adamom Antonijem Krinjskim. *Gramatiku poljskoga jezika*, zasad još uvek jedino publikovano delo te vrste na srpskom jeziku, Košutić je objavio 1898. Po svojoj građi *Gramatika* anticipira potonja epohalna Košutićeva dela iz oblasti ruskog jezika - čine je četiri dela: *Glasovi*, *Oblici*, *Nepromenljive reči* i *Pravila o pravopisu*. Za vreme u kojem se pojavila *Gramatika* je bila veoma moderna, a na najbolji način, diferencijalnim pristupom jezičkim činjenicama, spojila je u sebi dva kvaliteta: teorijsku superiornost i primenjeni pedagoški karakter. Za *Gramatiku* je Košutić nagrađen doktoratom honoris causa Jagjelonjskog univerziteta 1900. godine.

Dobro poznata poljska hrestomatija *Primeri književnoga jezika poljskog* pojavila se 1901. Deo koji je posvećen književnim tekstovima kraći je u odnosu na prve *Primere* za čitavih 8 tabaka i to više nije samo antologija birana po književnoistorijskom i estetskom kriterijumu. Tekstovima su dodate detaljne *Napomene*, zatim biobibliografije pisaca čiji su tekstovi uneti u knjigu i, najposle, možda najvredniji deo knjige - *Rečnik* u kojem je poljsko-srpski leksički materijal iz tekstova, osim gramatički i semantički, objašnjen i etimološki. I ovaj je udžbenik izuzetno aktuelan. U radu na njemu Košutić je dobio dragocenu pomoć od poljskih naučnika: A. A. Krinjskog, Jana Karloviča i Jana Boduena de Kurtene. Savremen je i odeljak o piscima; tih trideset odrednica, od kojih su neke pravi eseji, rađeno je prema građi koju je Stefan Dembi spremio za svoj *Album poljskih pisaca* (*Album pisarzy polskich*, 1901). Na ovome udžbeniku, uz oslonac na *Gramatiku*, odškolovale su se čitave generacije polonista, ali i mnogo samouka.

U praktičnoj nastavi slovenskih jezika, pa i poljskog Košutić nije odvajao jezik od književnosti, već je učenje jezika, po njemu, služilo razumevanju i odgonetanju književnog dela. Stoga je u nastavnom procesu posebno izdvajao prevodjenje, nastojeći da odškoluje kvalifikovane prevodioce. Za domaći rad zadavao je prevod obično neke pripovetke, a najbolje među njima je i objavljivao. Tako su debitovali mnogi njegovi đaci - Lazar Knežević, Kosara Bobićeva, Milorad Janković, Jovanka Lontkjevićeva i dr.

Sam Košutić je s poljskog preveo samo dve pripovetke - *Orguljaš iz Ponikla* Henrika Sjenkjeviča (1898) i *Anta* (1899) Boleslava Prusa u I i II knjizi serije *Pripovetke. Prevodi iz tuđe književnosti* Srpske književne zadruge.

LITERATURA

Pavle M. Jeftić, *Košutić, Radovan*. [U:] *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III. Novi Sad, Matica srpska, 1987, 322-323.

Radovan Lalić, *Katedra za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti*. [U knj.:] *Sto godina Filozofskog fakulteta*. Beograd, Narodna knjiga, 1963, 380-385.

Stojan Subotin, *Pisma Radovana Košutića Elizi Ožeškovej*. Anali Filološkog fakulteta, 1968, VIII, 253-270.

Đorđe Živanović, *Prekretne godine Radovana Košutića*. Slavistički zbornik, 1986, I, 9-20; *Radovan Košutić (1866-1949)*. Isto, 123-125; *Dosad nepoznat poljski univerzitetski poljski priručnik Radovana Košutića*. Zbornik za slavistiku Matice srpske, 1982, 23, 171-181.

Miroslav Topić, *Prva Košutićeva hrestomatija*. [U zborniku:] *Sto godina polonistike u Srbiji*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1996, 19-37.

Gordana Jovanović, *Polonističke studije u Srbiji i 'Gramatika poljskoga jezika' Radovana Košutića*. Slavistički zbornik, 1986, I, 105-111.

(*XII 1864, Slatina [Slavonija], †11/23. VII 1897, Slatina), prevodilac s poljskog, ruskog, češkog i nemačkog, pesnik, pravoslavni sveštenik. Potekao je iz siromašne zanatlijske porodice. Rano je ostao siročić i u početku je sticao neredovno obrazovanje. Gimnaziju je, s prekidima, učio u Sremskim Karlovcima (do VI razreda), a potom je, kratko, pohađao srpsku preparandiju u Zagrebu. U VII razredu (1883/84) prešao je u novosadsku gimnaziju, gde je maturirao 1885. Kao blagodejanac upisao se 1885. na Bogosloviju u Sremskim Karlovcima, koju je završio 1889. Iste godine rukopoložen je za sveštenika dobivši pri tom zabačenu parohiju u Bolču blizu Bjelovara, gde je ostao do kraja 1893. Iz Bolča se preselio u Meljinu, a zatim 1895. u Pakrac, gde je bio katiheta u učiteljskoj školi. Pred kraj života dobio je parohiju u rodnoj Slatini. Izabran je za poslanika Srpskog crkveno-narodnog sabora. Sarađivao je u "Stražilovu", "Javoru", "Kolu", "Delu" i zagrebačkim "Narodnim novinama".

Poljski jezik Rajko je učio sâm još kao đak, a prve prevode s poljskog objavio je pre mature. Veliku podršku u tom poslu dobijao je od svoga nastavnika Jovana Grčića, koji je štampao njegove radove. Rajko je prevode isprva objavljivao uglavnom u "Stražilovu". Počeo je od prepeva, a prvi objavljeni bila je pesma *Dva anđela* Kornela Ujejskog (1885); slede *Milovo sam...* Mječislava Romanovskog (1886), *Žudnja* i *Dar Narcize Žmihovske* (1888) i *Poslednja uspomena na Lauru Julijuša* Slovackog. Spomena je vredan posmrtno objavljen prevod Mickjevičeve pesme *S očiju mi...* ("Brankovo kolo", 1904).

Glavne zasluge Rajko je stekao obiljem raznovrsnih prozih prevoda s poljskog, koji svedoče o njegovoj dobroj obaveštenosti i poznavanju savremenih mu poljskih književnih prilika. Počeo je od Sjenkjeviča i prvi prozni prevod mu je pripovetka *Iz pametara poznanijskog učitelja* (1885), zatim *Crtice ugljenom* (1886), obe rađene za "Stražilovo", a potom preštampane u prvom zasebnom izdanju Sjenkjeviča kod nas - *Pripovetkama* (1887). Od poljskih pripovedača pažnju su mu privukli Adolf Digasinjski, Aleksander Svjentošovski, Vincenti Kosjakjevič, Marija Konopnjicka i dr., a u zasebnim izborima pojavile su se *Novele* Digasinjskog (1888), *S brda i s dola* Elize Ožeškove i Kosjakjevičeve *Novele* (1893).

Kod tadašnje publike bili su popularni poljski romani i uopšte duže prozne forme u Rajkovom prevodu. U periodici je objavio Sjenkjevičevu *Hanju* (1888, zasebno 1891), *Roman bez ljubavi* Mihala Baluckog (1889), *Lotov cvet* Marije Rođevićuvne (1890), *Crvenu kapu* Jana Zaharjasjeviča (1892) i danas malo poznati istorijski roman Adama Krehovjeckog *Mrki vuk* (1893). Za zagrebačke "Narodne novine" preveo je Sjenkjevičevog *Pana Volodijovskog* (1894-1895), *Na mrtvoj straži* Boleslava Prusa (1895-1896), a smrt mu je prekinula prevođenje *Uskoka* T. T. Ježa (1897).

Rajko je zasebno objavio romane *Pesnik i svet* (1887, dva izdanja), *Jermola* i *Muškobana* (oba 1888) Juzefa Ignacija Kraševskog, zatim *Palata i čatrlja* B. Prusa (1888), *Peharnikova kćerka* Valerijana Pšiborovskog (1893), *Prostak* E. Ožeškove (1893) i *Devajtis* M. Rođevićuvne (1896).

U više navrata Rajko je pisao o poljskom književnom životu i pojedinim piscima u "Stražilovu" (1885-1887) i "Kolu" (1889). Posebno treba istaći znalačke i popularno pisane predgovore i pogovore uz knjige prevoda (npr., uz *Pesnika i svet* Kraševskog ili *Devajtis* Rođevićuvne). Zbog svoje informativnosti spomena je vredan pregled *Najnovije poljsko pesništvo* ("Kolo", 1889), koji je, iako kompilativan, dobro predočavao panoramu poljske poezije posle 1864. sa njenom ukupnom tradicijom.

Rajko je prvi u nizu naših popularizatora koji je ovome poslu pristupio sistematski i koji je obaveštenja tražio i u direktnim kontaktima sa poljskim ljudima od pera. Zna se da je korespondirao sa Ožeškovom i Sjenkjevičem u vezi s prevodima njihovih dela, a da je u intenzivnijoj prepisci bio i sa piscem Adamom Krehovjeckim iz Lavova i publicistom Leonom Vasilevskim iz Petrograda, prevodiocem srpske književnosti.

S ruskog je Rajko prevodio Ljermontova i Garšina, s češkog Jana Nerudu, a s nemačkog i preko nemačkog čitav niz pesnika - Lenaua, Hajnea, Ulanda, Herdera, Šamisoa, F. Rikerta, Gajbela, Hervega, S. H. Mozentalaa, L. Ajhrota, Hafiza, Bernsa i dr.

Rajkovi pesnički prevodi odlikuju se melodičnošću i prirodnošću stiha, premda je očigledan postupak adaptacije tekstova prema uzusima srpske poezije omladinskog doba. Prevodi proze

rađeni su pažljivo, sa uspelim varijacijama stilova, obiljem narodskih izraza i frazeologizama, što je opet jedna od odlika tada dominantnog književnog jezika.

Kao pesnik Rajko je bio poznat uglavnom po đачkoj pesmi *Srpska crkva*; rukopisi njegovih pesama čuvaju se u Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu.

LITERATURA

[Anonim], *Čitulja. Nikola Manojlović*. Zora, Mostar, II/1897, 7/8, 284.

Jovan Grčić, *Portreti s pisama*, III. Zagreb, Dobrotvorna zadruga Srpkinja, 1925.

Đorđe Živanović, *N. M. Rajko i kontynuatorzy*. [U zborniku:] *Sladami žycia i twórczości Marii Konopnickiej*. Warszawa, 1966, 256-261.

Stojan Subotin, *Jedno pismo Nikole Manojlovića-Rajka*. Prilozi za KJIF, 1968, XXXIV, 1-2, 139-141.

Petar Bunjak, *Nikola Manojlović-Rajko kao prevodilac poljske književnosti*. (Povodom stogodišnjice smrti). Filološki pregled, XXIV/1997, 1-2, 139-162.

STOJAN (KOSTA) NOVAKOVIĆ

(*1/13. XI 1842, Šabac, †18. II/3. III 1915, Niš), filolog, istoričar, bibliograf, bibliotekar, književnik, prevodilac, državnik i diplomata; profesor Velike škole.

Studije filozofije i prava započeo je na beogradskom Liceju a priveo ih kraju na Velikoj školi, osnovanoj 1863. godine. Njegove licejske studije srećno su se podudarile sa dolaskom Đure Daničića za predavača srpskog jezika i slovenske filologije, pa tako i sa prvim naučno utemeljenim informacijama o poljskom jeziku u beogradskoj akademskoj sredini. Svakako ne bez Daničićevog podsticaja, grupa njegovih đaka - među kojima i Novaković - veoma solidno je za vreme studija ovladala poljskim jezikom.

Svoje poznavanje ovog slovenskog jezika, zanimanje za poljsku književnost i dobru orijentaciju u njoj Stojan Novaković je pokazao još sa nepunih dvadeset godina - prevodom *Krdžalije* Mihala Čajkovskog koji je tokom 1862. godine u nastavcima izlazio u "Vidovdanu". Roman Čajkovskog naišao je na živo interesovanje čitalaca, pa je naredne, 1863. godine štampan i zasebno.

Iako prevođenje poljske književnosti u moru ukupnih književno-naučnih, javnih i državničkih poslova Stojana Novakovića zauzima jedva приметно mesto, njegova delatnost na tom polju predstavlja izuzetno važnu kariku u lancu srpskog prevodilaštva s poljskog.

Kao urednik "Vile" (1865-1868), Novaković je u njoj objavio nekoliko svoje prevode iz poljske književnosti. Tu su se našli prevodi romantičarske pripovedačke proze (*Kozačka ženidba* Mihala Čajkovskog [1865] i *Trinaest* Karola Češevskog [1868]) i poezije (Mickjevićeva pesma *Dušica moja* [1865] i *Spavanje Crnojevića Ive* malo značajnoga Karola Pjenjkovskog [1868]). No poljskoj književnosti urednik "Vile" poklanjao je pažnju i objavljujući prevode drugih svojih saradnika - Mite Rakića (*Anđa Zagorničanka* T. T. Ježa), Milorada Popovića Šapčanina (pesma *Dva duba* T. Lenartovića), Sime Popovića (tri Mickjevićeve pesme tokom 1867), Vladimira Nikolića-Ilića (*Zaharjasjevićeva Mušica*)...

Još u vreme izdavanja "Vile", po svoj prilici za "Vilu", Novaković je radio na svome najpoznatijem prevodu s poljskog - prevodu Mickjevićeve pesničke pripovesti *Gražina*. Prevod je u celini dovršen s jeseni 1868. godine. Prve odlomke Novaković je objavio u zagrebačkom "Bosiljku" za 1867-1868. godinu, a u celini ga je štampao gotovo deceniju kasnije - 1876, u zabavniku "Dubrovnik", i to pod naslovom *Gražina. Pripovijetka iz Litve*. Ćirilčna verzija prevoda, s podnaslovom *Pripovetka litavska*, objavljena je zasebno po isteku još jedne decenije - 1886. godine u 122. svesci "Narodne biblioteke" braće Jovanovića. Ovaj prevod, naročito njegova poslednja verzija, spada u red najreprezentativnijih primera srpskog pesničkog prevoda s poljskog u XIX veku.

O razvoju srpske slavistike - široko postavljene, kako bi podrazumevala nauku o istočnim, ali i zapadnim slovenskim jezicima i književnostima - Stojan Novaković je brinuo i kao ministar prosvete i član Državnog saveta Kraljevine Srbije. Godine 1883. pokrenuo je, naime, inicijativu da se namesto katedre za ruski jezik i književnost, koju je (1878-1882) držao ruski slavista Platon Kulakovski, na Velikoj školi otvori redovna katedra za slovenske jezike i književnosti. S tim ciljem predložio je, a Akademijki savet iste, 1883. godine prihvatio da se na upražnjeno mesto Kulakovskog izabere slavni poljski lingvista Jan Boduen de Kurtene. Do ostvarivanja ovih zamisli, međutim, nije došlo, a da jeste - putevi srpske slavistike, pa tako i nauke o poljskom jeziku i književnosti, bili bi bez sumnje bitno drugačiji.

Stojan Novaković održavao je šezdesetih godina XIX veka lične prijateljske veze sa Teodorom Tomašem Ježom (Zigmuntom Milkovskim) i Karolom Pjenjkovskim, književnicima i diplomatskim agentima poljske emigracije u Srbiji.

Kao predsednik Srpske kraljevske akademije, imao je odlučujućeg udela u izboru Henrika Sjenkjeviča za njenog inostranog člana (1906).

LITERATURA

Aleksandar Belić, Nikola Radojčić, Slobodan Jovanović, *Novaković, Stojan*. [U:] Stanoje Stanojević (red.), *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, III. Zagreb, Bibliografski zavod d. d., 1928, 101-104.

Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, 218-233 i passim; *O jednom prepevu Stojana Novakovića*. Mostovi. Beograd, III, 1(9), 3-14; 2(10), 147-152; *Pokušaj osnivanja katedre za slovenske jezike i književnosti na Velikoj školi u Beogradu*. Anali Filološkog fakulteta, Beograd, 1970, knj. X, str. 118-121; *Sienkiewicz jako członek Serbskiej Akademii Nauk*. Pamiętnik Literacki, XLVII, 1956, 516-522.

Stojan Subotin, *Stojan Novaković - prevodilac "Grażine"*. [U zborniku:] *Polsko-jugosłowiańskie stosunki literackie*. Wrocław, Ossolineum - PAN, 1972, 147-157.

MILORAD PAVLOVIĆ - KRPA

(*4/16. X 1865, Beograd, †29. I 1957, Beograd), književnik, publicista, prevodilac, gimnazijski profesor; poznati beogradski kozer i boem.

S poljskog jezika, s kojim se mogao sresti još za vreme svojih studija u različitim centrima u Nemačkoj, Milorad Pavlović nije preveo mnogo, ali je birao po pravilu zanimljive pojave, tada još mahom nepoznate našoj široj publici. Dao je niz uglavnom slobodnijih pesničkih prevoda u koje je unosio mnogo od sopstvene poetike.

Pavlović je prvi kod Srba prevodio pesme poljskih pozitivista (realista); počeo je od Marije Konopnjicke - *Bez krova* ("Bosanska vila", 1895), *Ah, sunašce, kad bi sjajno znalo...* i *Ne dolazim, slavljii...* (obe: "Delo", 1896); sledi zatim Adam Asnik s pesmama *Umiri se...* ("Delo", 1897), *Ne pitaj* i *U času bure* ("Brankovo kolo", 1898), a tu je još i Miron (Aleksander Mišo) s *Prolećnom pesmom* ("Nova iskra", 1903). Od naročitog značaja su prevodi Jana Kasproviča i Kazimježa Tetmajera, jer je preko njih Pavlović postao prvi prevodilac predstavnika Mlade Poljske (modernizma) na južnoslovenskom terenu. To je *Ne zaboravi* Jana Kasproviča ("Delo", 1896) - zapravo odlomak iz kraće poeme *W turniach* - i Tetmajerova *Lirska fantazija sa Tatre* ("Brankovo kolo", 1898). Iz starijih perioda poljske književnosti dao je samo dva pesnička prevoda - Mickjevičevu baladu *Tri Budrisa* ("Brankovo kolo", 1898) i basnu-minijaturu Ignacija Krasickog *Gospodar i pas* ("Naš list", 1923).

Od prozних dela s poljskog Pavlović je na početku veka preveo humoresku Mihala Baluckog *Pseto što govori* i upečatljiv, vešto izabran odlomak iz romana Boleslava Prusa *Faraon* (oba: "Brankovo kolo", 1901). Mnogo godina kasnije za beogradsko "Narodno delo" preveo je romansiranu

biografiju *Lenjin* Ferdinanda Antonjija Osendovskog (1933), a kruna njegovog rada na ovome polju bio je novi prevod Sjenkjevičevog romana *Quo vadis* za istog izdavača (1935).

LITERATURA

Đorđe Živanović, *Mile Pavlović, prevodilac s poljskog*. Prilozi za KJIF, 1964, XXX, 1-2, 71-76.

Miroslav Topić, *Pierwszy tłumacz poezji Młodej Polski u Serbów i Chorwatów*. Pamiętnik Słowiański, 1966, XVI, 158-167.

Petar Bunjak, *Srpski prevodi pesama Asnika i Konopnjicke iz ugla semantičke i stilske ekvivalencije*. Zbornik MS za slavistiku, 1993 [1994], 43, 127-150.

KONSTANTIN N. PERIĆ

(*21. V/2. VI 1891, Valjevo, †1938?), historičar književnosti, komparatista, esejista i prevodilac. Doktorsku titulu stekao je u Poljskoj, po svoj prilici, na osnovu rasprave *Kazimjež Brodinijski i srpska narodna pesma (Kazimierz Brodziński i serbska pieśń ludowa, 1924)*. Sarađivao je u "Misli", "Volji", "Životu i radu", "Narodnoj odbrani", "Politici" i dr.

U oblasti naučne književne polonistike Perić je prvi načeo temu prevodilačke recepcije srpske narodne poezije u poljskoj književnosti. Pionirski je u tom pogledu sažeti rad *Naša naroda poezija i 'Gusle' Prospera Merimea u poljskoj književnosti* ("Misao", 1923), gde se raspravlja o prevodima Merimeovih mistifikacija na poljski jezik kao o odrazu stvarnih interesovanja za naš folklor i u tom kontekstu se predstavljaju tekstovi Adama Mickjeviča, Aleksandra Hočka i Antonjija Edvarda Odinjeca. Od posebnog je značaja studija *Kazimierz Brodziński i serbska pieśń ludowa*, šire utemeljena, sa znatno bogatijim naučnim aparatom, u kojoj Perić po fazama prati rad poljskog pesnika Kazimježa Brodinijskog na prevodenju srpske narodne poezije - od Geteovog i Herderovog posredništva, preko saradnje sa Valentijem Skorohodom-Majevskim, do samostalnog čitanja srpskih originala.

Na zavidnoj su naučnoj visini i njegovi opširni eseji o čisto poljskim književnim temama, objavljeni u našoj periodici - studija *Estetika St. Pšibiševskog* ("Volja", 1928), *Artur Gurski* ("Misao", 1930) i *Jan Kasprovič* ("Život i rad", 1931).

U obilju kraćih priloga i beležaka Perić je na stranicama periodike pratio književni život u Poljskoj i predano izveštavao o novim knjigama, književnim nagradama, jubilejima. Među njegovim popularizatorskim tekstovima najvažniji je pregled poljske književne avangarde pod naslovom *Najnovija poljska poezija*, poslat za "Misao" iz Varšave 1923. godine. Članak našoj publici pruža prva, ali pouzdana i znalačka obaveštenja o pesnicima grupe 'Skamander' - Julijanu Tuvimu, Kazimježu Vježinjskom, Antonjiju Slonjimskom, Jaroslavu Ivaškjeviču i Janu Lehonju, ekspresionistima - Juzefu Vitlinu i Vitoldu Huleviču - kao i o predvodniku formista Titusu Čiževskom.

Perić je s poljskog prevodio vrlo malo; dva pesnička prevoda publikovana u "Misli" - *S mužem si...* J. Tuvima (1922) i *Povratak T. Čiževskog* (1923) - izuzetno su značajna, i to kao zadugo prvi prevodi poljske avangardne poezije na srpski jezik. Od poljskih proznih dela u vidokrugu mu se našao Kornel Makušinjski kao humorista - humoreska *Hasan i njegovih pet žena*, objavljena u *Slovenskom humoristikonu, I* (1926) i knjiga *Humoreske* (1927).

Osim s poljskog, Perić je prevodio, premda opet sporadično, i sa drugih jezika. S nemačkog je preveo Strindbergove *Galebove*, s češkog humoreske Ignjata Hermana, Františka Heritesa i Jana Nerude (*Češki humoristi*, 1929), a sa ruskog D. V. Grigoroviča (*Ruski humor, II*, 1931).

LITERATURA

BIOGRAFSKI PODACI: Istorijski arhiv Beograda. Uprava grada Beograda. Centralna prijavnica. Kartoteka žitelja.

Petar Bunjak, *Srpska naučna književna polonistika (istorijat i metodološka orijentacija)*. [U zborniku:] *Izučavanje slovenskih jezika, književnosti i kultura u inoslovenskoj sredini*. Beograd, Filološki fakultet - Slavističko društvo Srbije, 1998, 335-336.

ĐORĐE POPOVIĆ - DANIČAR

(*20. X/1. XI 1832, Bukovac, Srem, †25. III/7. IV 1914, Beograd), publicista, urednik, istoričar, leksikograf, prevodilac sa nemačkog, francuskog, španskog, ruskog, češkog, poljskog i dr., bibliotekar Narodne biblioteke u Beogradu. Školovao se u Varadinu, Karlovcima, Vrbasu, Segedinu, Zagrebu i Beču, gde je, na uglednom Terezijanumu, maturirao 1851. Doktorat pravnih nauka položio je u Beču 1855. Uređivao je, između ostalog, "Sedmicu" (1858), "Danicu" (1860-1871), "Srpski dnevnik" (1859-1861), "Napredak" (1864-1869), "Srbadiju" sa Dragutinom J. Iličem (1883) i dr. Za sve vreme izlaženja, 1880-1895, uređivao je i pančevačku "Narodnu biblioteku" braće Jovanovića.

Interesovanje za poljsku i uopšte slovenske književnosti Đorđe Popović-Daničar mogao je steći i razviti tokom gimnazijskog školovanja, budući da su u to vreme među omladinom bile popularne ideje slovenske uzajamnosti, a prve neposredne kontakte s Poljacima i poljskim jezikom ostvariti za školovanja u Beču.

Kao prevodilac poljske književnosti Daničar je počeo u "Sedmici" 1856. pripovetkom *Kozački Hanibal* Ludvika Zjelinjskog. Nastavio je romanom T. T. Ježa *Asen* u "Danici" 1863. koji je potom 1882. pod naslovom *Asan* objavio zasebno u "Narodnoj biblioteci", pripovetkom *Doboš* Kazimježa Vladislava Vujčićkog ("Danica", 1868) i romanom *Čajčina mogila* malo poznatoga Paulina Stahurskog ("Zabava Srpkinjama", dodatak "Danice", 1869), koji je takođe kasnije, 1888, uvrstio u "Narodnu biblioteku".

Svojevrsan korpus čine nepotpisani urednikovi prevodi u "Narodnoj biblioteci". Od poljskih dela među njima su najznačajnija: tragedija *Mindove, kralj od Leđana* (1885) Julijuša Slovackog, dva romana Juzefa Ignacija Kraševskog - *Uljana* (1883) i *Krvavo znamenje* (1886) i dve pripovesti Severina Goščinjskog - *Strašni strelac* (1881) i *Oda* (1889). Od manje su književne vrednosti istorijska tragedija *Jadviga* Gabrijele Puzinjine (1881), roman iz maloruskog života Stanislava Gruđinjskog *Krst u šumi* (1887) i moralistički roman Pauline Vilkonjske *Otrov* (1884).

Daničar se potom gotovo celu deceniju nije oglašavao s prevodima iz poljske književnosti, da bi 1900. u "Brankovom kolu" načinio pionirski izbor iz lirske proze poljskog moderniste Kazimježa Tetmajera (zbirke *Melanholije*), koja je docnije kod Srba stekla takvu popularnost da su neki naslovi prevedeni i po više desetina puta. Spomena je vredna i pripovetka Henrika Sjenkjeviča *Siroče (Jamioł)*, objavljena u "Kolu" 1901. godine.

Kao privrženik romantičarske ideologije, Daničar je uglavnom prevodio poljske romantičare, a izuzetke je pravio sa predstavnicima "poetskog" realizma (ili pojedinim takvim delima) i - modernistima. S poljskog nije preveo ništa što bi imalo bilo kakav prizvuk naturalizma, pa bi to, bar kad je reč o poljskoj književnosti, mogao biti njegov glavni prevodilački kriterijum.

LITERATURA

Jaša Prodanović, *Popović, Đorđe*. [U:] *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, III, Zagreb, 1928, 487.

Đorđe Živanović, *Srbi i poljska književnost (1800-1871)*. Beograd, 1941, 204-218.

Petar Bunjak, *Dve srpske knjižare u XIX veku i njihova uloga u popularisanju poljske književnosti*. Slavistika, 1997, I, 97-105.

PREVODI
IZ POLJSKE KNJIŽEVNOSTI
OBJAVLJENI NA SRPSKOM JEZIKU
OD 1826. DO 1941.

Napomena

Svaka bibliografija, pa i ova, teži iscrpnosti. Ipak, imajući u vidu upućenima dobro znani problem srpske *istorijske* bibliografije (naročito kad je reč o periodičnim publikacijama), popis prevoda iz poljske književnosti do 1941. koji se ovom prilikom nudi čitaočevoj pažnji - ne može biti konačan. Neki stariji bibliografski signali danas se objektivno ne mogu proveriti, jer kompleti ne tako maloga broja periodičnih izdanja (uglavnom oni iz fondova Narodne biblioteke od pre 6. aprila 1941) naprosto više ne postoje. Dovoljno je, s druge strane, neposredno pregledati katkad samo pola godišta nekoga lista da bi se načinilo pravo bibliografsko 'otkriće'. Stoga bi, dakle, u bliskoj budućnosti trebalo očekivati i značajnije dopune ove liste koja je već znatno premašila 500 jedinica.

Bibliografija koja sledi izrasla je iz baze podataka na kojoj je autor radio, sa dužim i kraćim prekidima, gotovo punu deceniju. Polazišta su pri tome bile tzv. Jurinjak-Benešićeva bibliografija (*Bibliografski pregled hrvatskih i srpskih prijevoda iz poljske literature od god. 1835. do 1947.* [U knjizi:] *Današnja Poljska. Zbornik Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom.* Zagreb, 1948, 207-252) i njene dopune (pre svega iz pera Đorđa Živanovića), bibliografski pregled Stojana Subotina uz odrednicu *Poljsko-jugoslavenski odnosi* u *Enciklopediji Jugoslavije*, VII knjiga *Bibliografije rasprava i članaka JLZ* kao i pojedini tomovi bibliografije poljske književnosti *Nowy Korbut*. Brojne dopune u odnosu na početne informacije, kvantitativne i kvalitativne, rezultat su provere *de visu* najvećeg dela pobeležene građe i neposrednog uvida u sadržaj nekih srpskih novina i časopisa. Specifičnosti bibliografskog opisa zahtevaju nekoliko reči objašnjenja.

Bibliografija prati samo oblast *književnosti* u užem smislu (tzv. 'lepu', fiktionalnu književnost, esej, kritiku, književnu istoriju...), a izostavlja druge oblasti humanistike: istoriju, pravo, etnologiju itd. Kriterijum za uvrščivanje u bibliografiju jeste uslov da je tekst na bilo koji način *publikovan* - štampan u nekom periodičnom izdanju (list, časopis, godišnjak, almanah...), u zborniku, knjizi, ili pak izveden u pozorištu. Kao posebne jedinice registrovana su sva sastavljaču znana ponovljena izdanja, a izuzetak je, radi uštede prostora, učinjen samo kad je reč o pozorišnim predstavama: one se hronološki registruju samo prema prvoj premijeri, dok se u nastavku odrednice daju podaci o premijerama u drugim gradovima i pozorišnim kućama, reprizama i obnovama.

Za ovu priliku, zbog mogućnosti automatskog pretraživanja, imena poljskih pisaca data su u originalnom obliku.

Ime prevodioca sledi posle kose crte "/".

Imena u oblim zagrada (" ") označavaju prava imena poljskih pisaca, a kod prevodilaca razrešene inicijale ili pseudonime, kao i utvrđeno autorstvo nepotpisanih tekstova.

U uglastim zgradama "[ ]" daju se različita obaveštenja, npr. o sadržaju knjiga ili o kakvim drugim posebnostima bibliografskih jedinica.

Simbolom "[?]" označavaju se anonimi ili autoru nepoznati poljski pisci i naši prevodioci.

Ostali upitnici označavaju različite nedoumice, pretpostavke, nedostajuće brojeve strana, svezaka, datume i sl.

U bibliografiji se koriste uobičajene skraćenice - SKZ za Srpsku književnu zadrugu, LMS za "Letopis Matice srpske" (izuzev u prvim decenijama XIX veka, kada je "Letopis" često menjao ime) i SKG za "Srpski književni glasnik" (NS - nova serija).

Jedinice u periodici u najvećem broju slučajeva snabdevene su, pored godine, i godištem; izuzetak je "Srpski književni glAsnyk", čije je izlaženje uglavnom opštepoznato, kao i "Venac", kod kojeg se broj knjige poklapa sa godištem izlaženja.

Radi uštede prostora, u bibliografskim opisima izostavljaju se skraćenice tipa 'knj.', 'sv.', 'br.', 'str.' itd., sem u slučajevima kada bi moglo doći do zabune. Dakle, primera radi, zapis: "Misao, Beograd, XI/1929, XXXI/ 233/236, 81-83" znači: časopis "Misao", Beograd, za 1929, god. XI, knj. XXXI, sv. 233/236, str. 81-83.

Kod dnevnih listova gde se numeracija obnavlja svake godine broj se obeležava arapskim brojem; kod onih pak gde je numeracija kontinuirana - koristi se uglavnom samo datum posle oznake za godište i godinu.

Kada su u pitanju duži prevodi u časopisima, prvi par brojeva posle godine označava brojeve svezaka, a zatim, ukoliko je kontinuirana paginacija, slede samo brojevi strana po principu 'od do'. Veće prevode u dnevnim listovima, gde nema kontinuirane paginacije, obrađujemo tako što po principu 'od do' dajemo brojeve lista u kojima je prilog izlazio na istoj strani; sa svakom promenom u paginaciji, navodi se ponovo broj. (Npr.: "30-36, 3; 37-40, 2-3" - znači: od broja 30 do br. 36 prilog izlazi na str. 3; od br. 37 do br. 40 - na str. 2 i 3 itd.)

Bibliografija (hronološki)

1. (Potocki, Leon), *Želislav i Ljudmila*. / (Georgije Magarašević). - Serbska letopis, Budim, II/1826, VI, 129-140. [Prevod s nemačkog.]
2. (Jaszowski, Stanisław), *Jelisaveta Družbacka* / (Georgije Magarašević). - Serbska letopis, Budim, II/1826, VIII, 72-78. [Prevod s nemačkog. U bibliografskim izvorima članak se obično vodi kao Magaraševićev autorski rad.]
3. Mickiewicz, Adam, *Oda na mladež. Prevod s poljskoga*. / (Teodor Pavlović). - Novi serbski letopis, Pešta, XI/1837, XL, 66-68.
4. (Czajkowski, Michał), *Obručenje zaporoškog kozaka. Poljsko-ukrajinska kaska iz XVI stoletija*. / (Teodor Pavlović). - Novi serbski letopis, Budim, XIII/1839, XLVII, 100-116.
5. Mickiewicz, Adam, *Razgovor (polag poljačkog). Krasnoj gospodični J. A. ...* / Stanko Vraz. - Bačka vila, Novi Sad, I/1841, 1, 199.
6. Mickiewicz, Adam, *Anđelji g. 1839. (polag Mickijeviča)*. / Stanko Vraz. - Peštansko-budimski skoroteča, Budim, I/1842, 31, 189.
7. Mickiewicz, Adam, *Srbli i njiove narodne pjesne*. / L. P. (Miloš Popović). - Podunavka, Beograd, I/1843, 30-34, 125-126; 129-130; 130-134; 137-139; 141-142; II/1844, 45, 171-179. - 47-50, 187; 190-192; 193-195; 197-198.
8. Mickiewicz, Adam, *Narodna poezija Srbalja s kritičnim pogledom na istoriju*. / Petar Jovanović. - Bačka vila, Novi Sad, III/1844, 95-114; IV/1845, 58-81.
9. Mickiewicz, Adam, *O prvom poreklu Slavena i o najstarijem imenu Srb.* / M. R. (Teodor Pavlović). - Serbski narodni list, Budim, X/1845, 8-9, 58-61; 65-68.
10. Mickiewicz, Adam, *Mladeži*. / - l - p - . (Miloš Popović). - Podunavka, Beograd, III/1845, 27, 109-110. [Prema prevodu Teodora Pavlovića.]
11. (Czajkowski, Michał), *Molimo se, pa bijmo!* / Đorđe J. Popović (Đura Daničić). - Srbske novine, Beograd, XII/1845, 27-31, 105-106; 109-111; 113-114; 117-119; 121-124.
12. Mickiewicz, Adam, *Mladeži*. / Miloš Popović. [U knj.:] *Mač i pero*. Pjesni Miloša Popovića. - Beograd, 1846, 52-55. [Preštampano iz Podunavke; prema prevodu Teodora Pavlovića.]
13. Czajkowski, Michał, *Ataman*. / (Đorđe) R(ajković). - Podunavka, Beograd, VI/1848, 27-29, 111-112; 114-116; 117-119.
14. Mickiewicz, Adam, *(Slaveni u Turskoj)*. / (Aleksandar Andrić). - Zimzelen. Srbsko-narodni mjeseoslov, Subotica, III/1848, 169-170.

15. Mickiewicz, Adam, *Slavenska pozorišna igra. (Iz Mickjevića č. III, str. 216).* / (Aleksandar Andrić). - Svetovid, Beč, II/1853, 17, 2-3.
16. Mickiewicz, Adam, *Istorija Zapadni Slavena.* / (Aleksandar Andrić). - Svetovid, Beč, II/1853, 51, 1-3.
17. Czajkowski, Michał, *Kozačka osveta.* S nemačkog prevedena. / (Mihailo Ćelešević). - Beograd, pri Praviteljstvenoj knjigopečatnji, 1854, [4]+68.
18. Wójcicki, Kazimierz Władysław, *Seoski plemići.* / Milan Dimitrijević. - Sedmica, Novi Sad, IV/1855, 15-17, 115-117; 124-125; 132-133.
19. Mickiewicz, Adam, *Reformatori.* / (Aleksandar Andrić). - Svetozar. Prilog Svetovida za beletristiku, Beč, 30. XI 1855, [str.] 3.
20. Zieliński, Ludwik, *Kozački Hanibal. (Pripovetka iz XVII veka).* / (Đorđe Popović-Daničar). - Sedmica, Novi Sad, V/1856, 34-36, 269-272; 273-276; 282-285.
21. Czajkowski, Michał, *Crvena aljina.* S nemačkog prevedena. / Mihailo Ćelešević. - Beograd, slovima Praviteljstvene knjigopečatnje, 1856, [2]+82+[10].
22. Mickiewicz, Adam, *Mladeži.* / (Miloš Popović). [U knj.:] Đorđe Maletić, *Primeri poetički sastava za mladež u IV gimnazijalnom razredu.* - Beograd, 1856, 31-33. [Prema prevodu Teodora Pavlovića.]
23. Czajkowski, Michał, *Krdžalija.* / Stojan Novaković. - Vidovdan, Beograd, II/1862.
24. Czajkowski, Michał, *Krdžalija. Pripovetka iz podunavskih krajeva od - .* / Stojan Novaković. - Beograd, Državna štamparija, 1863, [4]+328.
25. Jež, Teodor Tomasz, *Asen.* / Đorđe Popović-Daničar. - Danica, Novi Sad, IV/1863, 18-27, 274-281; 295-300; 308-316; 325-333; 344-351; 358-365; 374-382; 389-397; 406-414; 422-431.
26. Fredro, Aleksander, *Gospođe i husari.* / Laza Telečki. - Izvođenja: Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 3. III 1864; reprize: 7. IV 1864; 11. I 1865; 22. I 1866; gostovanja: Sremska Mitrovica, 13. V 1864; Vinkovci, 14. VII 1864; Slav. Brod, 11. VIII 1864; Nova Gradiška, 16. IX 1864; Slav. Požega, 13. X 1864; Vukovar, 10. XII 1864; Srem. Karlovci, 13. II 1865; Beograd, 21. II 1865; Bela Crkva, 15. V 1865; Vršac, 15. VI 1865; Čakovo, 13. VII 1865; Arad, 4. VIII 1865; Kikinda, 16. IX 1865; Stari Bečej, 29. XI 1865; Sombor, 18. XII 1865; Baja, 16. IV 1866; Vukovar, 13. V 1866; Zemun, 27. IX 1866; Vršac, 5. XII 1866; Vel. Bečkerek, 27. IV 1867; Temišvar, 25. VI 1867; Beograd, 28. X 1867; 5. XI 1867; Pančevo, 12. III 1868; obnova: 26. IV 1877; [u sezoni 1909/1910. reprizirano 4 puta]; - Narodno pozorište, Beograd, 21. XII 1868; reprize i obnove: Beograd, 12. IV 1869; 21. XII 1869; 5. XI 1872; 14. II 1875; 14. X 1875; 24. II 1877; 19. XII 1878; 1. X 1880; 12. XII 1881; 5. IV 1883; 7. II 1886; 19. II 1888; 26. II 1891; 17. XII 1891; 9. VI 1894; 8. IX 1896; 1. VII 1897; 19. VI 1899; 13. X 1905; gostovanje: Šabac, 22. V 1869. - 'Sindelić', Niš, 1895.
27. Mickiewicz, Adam, *Dušica moja...* / Stojan Novaković. - Vila, Beograd, I/1865, 4, 45.
28. Czajkowski, Michał, *Kozačka ženidba.* / (Stojan Novaković). - Vila, Beograd, I/1865, 18-20, 225-227; 237-238; 249-251.
29. Czajkowski, Michał, *Pavle Vihovski.* / Mihailo Ćelešević. - Ruža, Beograd, II/1865, [br.] 3-9; 12-13; 23-25. [Komplet lista nije sačuvan.]
30. Czajkowski, Michał, *Polazak za Carigrad.* / Vladimir Nikolić-Ilić. - Danica, Novi Sad, VII/1866, 34, 818-823; 36, 841-850.
31. Jež, Teodor Tomasz, *Anđa Zagorničanka.* / Mita Rakić. - Vila, Beograd, III/1867, 1-10, 1-4; 17-21; 38-40; 54-58; 65-71; 82-86; 99-103; 117-120; 134-137; 150-154. - 12-15, 188-192; 207-209; 222-223; 238-243. - 17, 266-272. - 19-38, 301-304; 314-319; 333-338; 352-356; 370-372; 381-387; 400-404; 413-416; 428-434; 449-452; 464-467; 476-483; 494-500; 507-513; 520-529; 540-547; 556-563; 572-577; 583-592; 602-607.
32. Lenartowicz, Teofil, *Dva duba.* / Milorad Popović-Šapčanin. - Vila, Beograd, III/1867, 14, 217.
33. Mickiewicz, Adam, *Dve reči.* / Sima Popović. - Vila, Beograd, III/1867, 21, 325.
34. Mickiewicz, Adam (i Odyniec, Antoni Edward), *Plemić i devojče.* / Sima Popović. - Vila, Beograd, III/1867, 22, 341-342.
35. Mickiewicz, Adam, *Samac.* / Sima Popović. - Vila, Beograd, III/ 1867, 23, 357.

36. (Kraszewski, Józef Ignacy), *Zaslužena nagrada. Noveleta iz rusko-poljske istorije.* / Dragutin Tomaj Tuminski. - Svetovid, Beograd, XVI/1867, 93-95, ?; 96, 1; 98, 2-3.
37. Czajkowski, Michał, *Termolama. Pripovijetka.* / Mita Rakić. - Matica, Novi Sad, III/1868, 5-7, 105-111; 128-131; 147-153.
38. Czajkowski, Michał, *Ataman Kunicki.* / Mita Rakić. - Matica, Novi Sad, III/1868, 22-24, 509-512; 534-538; 558-563.
39. Wójcicki, Kazimierz Władysław, *Doboš.* / Đorđe Popović-Daničar. - Danica, Novi Sad, IX/1868, 17-20, 385-389; 410-413; 439-443; 466-469.
40. Pieńkowski, Karol, *Spavanje Crnojevića Ive. Po narodnom predanju crnogorskom. S poljskog od - /* Stojan Novaković. - Vila, IV/1868, 26, 606-609.
41. Zachariasiewicz, Jan, *Mušica. Kritična študija...* / Vladimir Nikolić-Ilić. - Vila, Beograd, IV/1868, 28-31, 664-668; 680-686; 711-716; 729-734. [Autor potpisan: Jan Zaharijašević.]
42. Karol Cieszewski, *Trinaest!* / Stojan Novaković. - Vila, Beograd, IV/1868, 36, 841-847.
43. Mickiewicz, Adam, *Iz ... djela 'Gražine'. (Odlomak).* / St...n (Stojan Novaković). - Bosiljak, Zagreb, IV/1867-1868, 24, 369-372. [Autor potpisan: Mickiević.]
44. Stachurski, Paulin, *Čajčina mogila.* / Đorđe Popović-Daničar. - Danica, Novi Sad (dodatak: Zabava Srpkinjama), X/1869, 3-7, 48; 64; 80; 96; 112. - 9-11, 144; 160; 176. - 15, 240. - 17, 272. - XI/1870, 1-4, 16; 32; 48; 64. - 7, 112. - 9-16, 144; 160; 176; 192; 208; 224; 240; 256. - 18-22, 288; 304; 320; 336; 352.
45. Kosiński, Adam Amilkar, *Ustanak u Šezi.* / [?] - Jedinstvo, Beograd, II/1869, 197-207, ?.
46. Gaszyński, Konstanty, *Crna suknjica.* / Jovan Jovanović Zmaj. - Žiža, Pančevo/Novi Sad, I/1871, 6, 22.
47. Dulski, Edward, *Iznenadno veselje.* / Mihailo Čelešević. - Ruža, Beograd, VII/1871, [od br.] 37 - VIII/1872, [br.] 5 [s prekidima; komplet lista nije sačuvan.]
48. Mickiewicz, Adam, *Konrad Valenrod. Junački epos.* / Danilo Medić. - Novi Sad, [izd. prevodioca]. [Srpska tiskarnica Dra Jovana Subbotića], 1871, 78+[2]. [Predgovor: Danilo Medić, —, 3-10; Medićeve tekst je zapravo doslovni prevod Mickjevičevog *Predgovora* ovoj pesničkoj pripovesti.]
49. Czajkowski, Michał, *Ljubav i obožavanje.* / Mihailo Čelešević. - Ruža, Beograd, VIII/1872, [br.] 5-17. [Komplet lista nije sačuvan.]
50. Mickiewicz, Adam, *Slovenska sloboda, iz jednog predavanja.* / [?]. [U:] *Srbija. Kalendar za prostu godinu 1875.* - Beograd, Št. Stefanovića i Družine, 1874, 211-216.
51. Bogusławski, Stanisław, *Pružaj se prema guberu.* / Mihal Ostoja (Holinjski). - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 31. X 1875. - Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 15. IV 1876.
52. I. K., *Varvara Ubrih. Kaluđerica krakovska. Istinita priča.* / Miloško Veselinović. - Beograd, [Št. N. Stevanovića i druga], 1876, 144.
53. Mickiewicz, Adam, *Gražina. Pripovijetka iz Litve.* / Stojan Novaković. - Dubrovnik [zabavnik], IV/1876, 232-272.
54. Mickiewicz, Adam, *Šta želiš?* / Ljubomir P. Nenadović. - Srpska zora, Beč, II/1877, 9, 203.
55. Fredro, Aleksander, *Devojački zavet.* / Josip Eugen Tomić. - Izvođenja: Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 2. IV 1877; reprize i gostovanja: Novi Sad, 27. II 1879; Kikinda, 6. IX 1877. - Narodno pozorište, Beograd, 22. II 1878; reprize: 22. IX 1878; 4. I 1880; 21. I 1881; 22. III 1883; 27. X 1893; 5. VIII 1900.
56. Fredro, Jan Aleksander, *Jedinica.* / Sava Petrović. - Izvođenja: Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 23. IV 1877.
57. Czajkowski, Michał, *Ataman.* / Mita Rakić. - Beograd, Državna štamparija, 1879, 48.
58. Czajkowski, Michał, *Termolama.* / Mita Rakić. - Beograd, Državna štamparija, 1879, 63.
59. Siemieński, Lucjan, *Staro vreme, stari običaji.* / Sava Petrović. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1879, 56. [Predgovor: Sava Petrović, *Lukijan Siemieński*, 5-6.]
60. Goszczyński, Seweryn, *Strašni strelac. Pripovetka.* / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1881], 69+[3]. Narodna biblioteka, knj. 14.

61. Łoziński, Wacław, *Dve menice*. [U knj.:] Goszczyński, Seweryn, *Strašni strelac*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1881], 37-69. Narodna biblioteka, knj. 14.
62. Puzynina, Gabriela, *Jadviga. Istorijski dramati iz XIV stoleća u pet činova*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1881], 70+[2]. Narodna biblioteka, knj. 22. [Na nasl. strani: "napisao Gavriilo K. Puzinina".]
63. Sienkiewicz, Henryk, *Svirač Janko*. / Vladimir (Laza Nančić). [U:] *Banaćanin. Kalendar za prostu god. 1882*. - Vršac, Markovićeve knjižara, 1881, 40-48. [Autor potpisan: Hajnrih Sjenkijević.]
64. Jež, Teodor Tomasz, *Asan. Pripovetka iz bugarske povesnice*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1882], 124+[4]. Narodna biblioteka, knj. 34; 38.
65. Mickiewicz, Adam, *Marilyn grob. Romanca*. / Nikola V. Đorić. - Srpkinja, Pančevo, I/1882, 6, 41-42.
66. Sienkiewicz, Henryk, *Siromah Janko*. / Š. - Srpske ilustrovane novine, Novi Sad, II/1882, 34, 337-339.
67. Sienkiewicz, Henryk, *Svirač Janko*. / Vladimir (Laza Nančić). [U:] *Vršćanin. Kalendar za prostu god. 1883*. - Vršac, Markovićeve knjižara, 1882, 40-48. [Autor potpisan: Hajnrih Sjenkijević.]
68. Kraszewski, Józef Ignacy, *Uljana. Pripovetka*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1883], 125+[3]. Narodna biblioteka, knj. 50; 54.
69. Sienkiewicz, Henryk, *Stari Mikolaj*. / [?]. - Srpski glas, Ruma, II/1883, 59-62, 2-3.
70. Kraszewski, Józef Ignacy, *O Turgenjevu*. / [?]. - Srpski glas, Ruma, II/1883, 75, 2-3.
71. Czajkowski, Michał, *Čivuti i Poljaci*. / Novak Kovačević. - Srbadija, Beograd, III/1883, 5-6, 226-233. [Samo prvi nastavak.]
72. Sienkiewicz, Henryk, *Mladost-ludost*. / Vladimir (Laza Nančić). - Javor, Novi Sad, X/1883, 1-34, 43-48; 77-82; 109-112; 143-146; 175-178; 207-220; 243-246; 267-272; 301-306; 333-338; 363-366; 395-400; 429-434; 461-466; 497-502; 531-534; 555-562; 589-594; 616-623; 650-657; 687-690; 721-724; 749-752; 787-792; 811-814; 849-854; 879-882; 915-918; 949-952; 971-976; 1001-1006; 1037-1042; 1071-1074.
73. Wilkońska, Paulina, *Otrov. Pripovetka*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1884], 55+[1]. Narodna biblioteka, knj. 86.
74. Mickiewicz, Adam, *Mojoj miloj*. / Jovan Popović-Lipovac. - Crnogorka, Cetinje, I/1884, 29, 247.
75. Goszczyński, Seweryn, *Gosnicki. Historijska novela*. / [s ruskog] Mita Popović. - Sombor, Štamparija Mužika i Partlića, 1884, 87. [Prešt. iz Bačvanina.]
76. Słowacki, Juliusz, *Mindove, kralj od Leđana. Istorijska tragedija u pet činova*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1885], 60+[4]. Narodna biblioteka, knj. 94.
77. Ujejski, Kornel, *Dva anđela*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, I/1885, 6, 171-174.
78. Sienkiewicz, Henryk, *Iz pametara poznanjskog učitelja*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, I/1885, 28-30, 881- 886; 905-912; 945-950.
79. Kraszewski, Józef Ignacy, *Staro i novo doba*. / (Danica Čaklović ?). - Srpkinja, Pančevo, II/1886, 3, 43-47... ? [Na str. 47 stoji obaveštenje: "Produziće se". Komplet lista nije sačuvan.]
80. Sienkiewicz, Henryk, *Stražar na morskoj kuli*. / Vladimir (Laza Nančić). - Javor, Novi Sad, XII/1885, 38-41, 1187-1192; 1125- 1230; 1257-1262; 1291-1298.
81. Kraszewski, Józef Ignacy, *Krvavo znamenje. Pripovetka*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1886], 179+[1]. Narodna biblioteka, knj. 130; 134; 138.
82. Kraszewski, Józef Ignacy, *Ljũtnja. Fantastična pripovetka iz trinaestog stoleća*. [U knj.:] *Krvavo znamenje. Pripovetka*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1886], 169-179. Narodna biblioteka, knj. 138.

83. Mickiewicz, Adam, *Grażina. Pripovetka litavska.* / Stojan Novaković. - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1886], 79+[1]. Narodna biblioteka, knj. 122. [Predgovor: (Stojan Novaković), —, 3-38.]
84. Romanowski, Mieczysław, *Milov'o sam...* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, II/1886, 6, 185-186.
85. Sienkiewicz, Henryk, *Crtice ugljenom.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, II/1886, 33-41, 1085-1094; 1205- 1212; 1239-1244; 1273-1278; 1299-1306; 1337-1342; 1371-1378; 1397-1402; 1433-1438.
86. Krasiński, Zygmunt, *Pred očima.* / Sava V. Stojčić. - Naše doba, Novi Sad, II/1886, 88, 2.
87. Grudziński, Stanisław, *Krst u šumi. Ukrajinska pripovetka.* / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1887], 135+[1]. Narodna biblioteka, knj. 154; 158.
88. Siemieński, Lucjan, *Bernarden Sen Pjer u Poljskoj.* / Sv. M. - Naše doba, Novi Sad, III/1887, 2, 5-6.
89. Dygasiński, Adolf, *Prometej. Grčki mit.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, III/1887, 49, 773-776.
90. Jankowski, Czesław, *Dan i noć.* / Kazbulbuc (V. Krstić). - Starmali, Novi Sad, X/1887, 9, 70.
91. Siemieński, Lucjan, *Zvuci iz zavičaja.* / S. Ž. P. (Sava Petrović?). - Javor, Novi Sad, XIV/1887, 23-25, 356-359; 372-375; 387-390.
92. Sienkiewicz, Henryk, *Pripovetke [Stari sluga; Crtice ugljenom; Za hlebom; Iz pametara poznanjskog učitelja].* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1887, 234.
93. Siemieński, Lucjan, *Sužanj i uhoda.* / [?]. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1887, 51+1.
94. Kraszewski, Józef Ignacy, *Pesnik i svet.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, [izd. prevodioca], 1887, XXI+216+ [12]. [Predgovor: Nikola Manojlović Rajko, *Josif Ignjat Kraševski*, III-XXI.]
95. Kraszewski, Józef Ignacy, *Pesnik i svet.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1887, XXI+232. [Predgovor: Nikola Manojlović Rajko, *Josif Ignjat Kraševski*, III-XXI.]
96. Stachurski, Paulin, *Čajčina mogila. Drugo izdanje.* / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1888], 189+[3]. Narodna biblioteka, knj. 182; 186; 190.
97. Żmichowska, Narcyza, *Žudnja.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, IV/1888, 2, 22.
98. Słowacki, Juliusz, *Poslednja uspomena na Lauru.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, IV/1888, 11, 163-164.
99. Dygasiński, Adolf, *Na što taka porodica. Slika iz života.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, IV/ 1888, 11, 166-168.
100. Żmichowska, Narcyza, *Dar.* / Nikola Manojlović-Rajko. Stražilovo, Novi Sad, IV/1888, 13, 200.
101. Okoński, Władysław (Świętochowski, Aleksander), *Kljimek Boruta. Pripovetka iz poljskoga života.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, IV/1888, 17-21, 262-264; 277- 281; 295-298; 310-313.
102. Sienkiewicz, Henryk, *Hanja. Pripovetka.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, IV/1888, 29-41, 452-454; 472- 475; 485-488; 504-507; 519-522; 533-537; 550-553; 562-565; 577-580; 593-596; 611-614; 628-631; 649-654; 43, 686-689; 45, 723- 726.
103. [?], *Neprijatelj i podanik. Poljska priča.* / J. K. - Javor, Novi Sad, XV/1888, 40-42, 630-633; 647-650; 661-665.
104. Prus, Bolesław, *Palata i čatrlja. Roman.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1888, 156.

- 105.** Dygasiński, Adolf, *Novele [Palikuća; Filosof i pralja; Trgaj; Sanjalo; Iz sela u selo]*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1888, 172.
- 106.** Kraszewski, Józef Ignacy, *Jermola. Roman*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1888, 184.
- 107.** Kraszewski, Józef Ignacy, *Muškobana*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1888, 270+[2].
- 108.** Goszczyński, Seweryn, *Oda. Pripovetka iz vremena Bolesława Velikoga*. / (Đorđe Popović-Daničar). - Pančevo, naklada Knjižare braće Jovanovića, b. g. [1889], 58. Narodna biblioteka, knj. 210.
- 109.** Kosiakiewicz, Wincenty, *Iz ženskoga dnevnika*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 20-21, 316-319; 335-337.
- 110.** Kosiakiewicz, Wincenty, *Literatura moje žene*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 28/29, 450-453.
- 111.** Świdziński, Karol, *[Napred radom. (Odlomak. Inc.: U tom stanku rada, volje...)]*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 28/29, 455. [Objavljeno u članku: N. Manojlović-Rajko, *Najnovije poljsko pesništvo*.]
- 112.** Grudziński, Stanisław, *Fiat lux!* [Odlomak. Inc.: *Božanstvena, rajska kćeri!*]. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 28/29, 455-456. [Objavljeno u članku: N. Manojlović-Rajko, *Najnovije poljsko pesništvo*.]
- 113.** Grudziński, Stanisław, *Junaštvo rada*. [Odlomak. Inc.: *Nek na svojoj svaki leži...*]. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 28/29, 456 [Objavljeno u članku: N. Manojlović-Rajko, *Najnovije poljsko pesništvo*.]
- 114.** Mohort (Ochorowicz, Julian), *Napred*. [Odlomak. Inc.: *Mi hoćemo borbe, ali ne krvave...*]. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 28/29, 456. [Objavljeno u članku: N. Manojlović-Rajko, *Najnovije poljsko pesništvo*.]
- 115.** Asnyk, Adam, *Pesnici publici*. [Odlomak. Inc.: *Mi smo deca veka, gde ljubavi nema...*]. / Nikola Manojlović-Rajko. - Kolo, Beograd, I/1889, 30, 472. [Objavljeno u članku: N. Manojlović-Rajko, *Najnovije poljsko pesništvo*.]
- 116.** Bałucki, Michał, *Roman bez ljubavi*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XVI/1889, 20-35, 311-316; 328-333; 342-347; 361-364; 372-377; 390-395; 410-412; 422-426; 438-441; 454-456; 471-474; 488-491; 499-504; 517-520; 531-536; 549-551.
- 117.** Mickiewicz, Adam, *Budris i njegovi sinovi*. / S. Jov. (Rista J. Odavić). - Javor, Novi Sad, XVI/1889, 43, 673.
- 118.** Orzeszkowa, Eliza, *S brda i s dola. Novele. [Osobenjak; Propalica]*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Vel. Kikinda, Nakladna štamparija, 1889, 181+[2]. [Predgovor: Nikola Manojlović-Rajko, *Eliza Orzeszkowa*, 3-4.]
- 119.** Rodziewiczówna, Maria, *Lotov cvet*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XVII/1890, 12-37, 183-185; 199-201; 213-215; 229-231; 245-249; 260-265; 277-279; 294-296; 311-313; 325-329; 343-346; 358-361; 374-377; 390-392; 406-409; 422-425; 438-440; 453-458; 470-472; 485-491; 501-503; 517-520; 553-558; 568-571; 582-589.
- 120.** Sienkiewicz, Henryk, *Anđeo. Seoska slika*. / Milun. - Posestrima, Pančevo, I/1890, 7/8-9/10, 121-124; 148-150.
- 121.** Sienkiewicz, Henryk, *Hanja. Pripovetka. S dozvolom piščevom pr*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1891, 150+[2].
- 122.** Zachariasiewicz, Jan, *Crvena kapa*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, V/1892, 38-51, 597-604; 611-618; 631-636; 645-650; 662-666; 677-682; 692-697; 709-714; 725-730; 741-747; 758-762; 772-776; 787-792; 806-810.
- 123.** Sarnecki, Zygmunt, *Drugo dete*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XIX/1892, 22-24, 342-345; 356-359; 372-375.
- 124.** Goszczyński, Seweryn, *Pesma na straži*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XIX/1892, 27, 418.

125. Kosiński, Adam Amilkar, *Vojni sud. Novela.* / Milutin. - Beograd, D. M. Đorić, 1892, 55+[1].
126. Krechowiecki, Adam, *Mrki vuk. Istorijski roman.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Stražilovo, Novi Sad, VI/1893, 8-40, 119-122; 132-133; 149-151; 165-167; 181-183; 197-200; 213-217; 228-231; 244-248; 262-265; 276-280; 310-313; 329-334; 347-349; 361-362; 375-378; 388-394; 404-406; 420-425; 437-441; 452-457; 469-473; 484-490; 503-506; 518-523; 534-537; 548-551; 566-571; 583-585; 599-605; 614-618; 628-633.
127. Kosiakiewicz, Wincenty, *Plava sukmana.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XXII/1893, 4/5, 115-119.
128. Konopnicka, Maria, *U starom mlinu.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XXII/1893, 11/12, 334-342.
129. Konopnicka, Maria, *Groblja.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Javor, Novi Sad, XXII/1893, 18/19, 580-583.
130. Orzeszkowa, Eliza, *Prostak. Roman.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1893, 200.
131. Kosiakiewicz, Wincenty, *Novele.* [Utvora. Sreda. Zakopano blago. Svojom mukom. Perica. Poziv.] / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. i št. A. Pajevića, 1893, 67.
132. Kraszewski, Józef Ignacy, *Staro i novo doba.* / Danica (Čaklović). - Veliki Bečkerek, Knjiž. i št. J. Grčića, 1893, 67.
133. Przyborowski, Walery, *Peharnikova kćerka.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Novi Sad, izd. i št. A. Pajevića, 1893, 69+[1].
134. Konopnicka, Maria, *Žive mošti.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Delo, Beograd, I/1894, I, 269-274.
135. Sienkiewicz, Henryk, *Budi blagoslovena. Indijska legenda.* / Arsa Ž. Ilić. - Bosanska vila, Sarajevo, IX/1894, 17, 262-263.
136. Sienkiewicz, Henryk, *Pan Wołodyjowski.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Narodne novine, Zagreb, LX/1894, 189-298, ?; 1895, 1-94, ?.
137. Narzyski, Józef, *Očevi i deca.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Izvođenja: Srpsko narodno pozorište (Novi Sad), Stari Bečej, ? VI 1894.
138. Prus, Bolesław, *Na mrtvoj straži.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Narodne novine, Zagreb, LXI/1895, 257-300, ?; 1896, 1-46, ?.
139. Konopnicka, Maria, *Bez krova.* / N. (Milorad Pavlović-Krpa). - Bosanska vila, Sarajevo, X/1895, 6, 87.
140. Sienkiewicz, Henryk, *Janko muzikant.* / M. Živković. - Bosanska vila, Sarajevo, X/1895, 11, 166-169. [Autor potpisan: Henrik Senković.]
141. Konopnicka, Maria, *Ne dolazim, slavji, da drugujem...* / Milorad Pavlović-Krpa. - Delo, Beograd, III/1896, XII, 391.
142. Konopnicka, Maria, *Ah, sunašce, kad bi sjajno znalo...* / Milorad Pavlović-Krpa. - Delo, Beograd, III/1896, XII/1, 74.
143. Kasprovicz, Jan, *Ne zaboravi.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Delo, Beograd, III/1896, XII/1, 88-89.
144. Rodziewiczówna, Maria, *Devajtis.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Beograd, SKZ, knj. 34, 1896, VIII+270+[2]. [Predgovor: Nikola Manojlović-Rajko, —, III-V.]
145. Lubowski, Edward, *Čankolizi.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Izvođenja: Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 12. III 1896.
146. Asnyk, Adam, *Umiri se...* / Milorad Pavlović-Krpa. - Delo, Beograd, IV/1897, XIV, 442-443.
147. Jež, Teodor Tomasz, *Uskoci.* / Nikola Manojlović-Rajko. - Narodne novine, Zagreb, LXIII/1897, 114-154, ?. [Nedovršeno.]
148. Kraszewski, Józef Ignacy, *Na dvoru Avgusta Jakog. Grofica Kozel.* / s nemačkog K.***. - Beograd, [Št. S. Horovica], 1897- 1898, 364+178. [Knj. I-III u nastavcima u 17 svezaka; nova paginacija od III knjige.]

149. Prus, Bolesław, *Iz legenada drevnoga Egipta.* / s ruskog Leša. - Zora, Mostar, III/1898, 1, 26-30.
150. Mickiewicz, Adam, *Tri Budrisa.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IV/1898, 6, 166.
151. Asnyk, Adam, *Ne pitaj.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IV/1898, 28, 869.
152. Asnyk, Adam, *U času bure.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IV/1898, 29, 897-898.
153. Tetmajer, Kazimierz, *Lirska fantazija sa Tatre.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IV/1898, 47, 1475.
154. Sienkiewicz, Henryk, *Orguljaš iz Ponikla.* / Radovan Košutić. [U knj.:] *Pripovetke. Prevodi iz tuđih književnosti.* Knj. I. - Beograd, SKZ, 1898, 1-8. Zabavnik SKZ, knj. 3.
155. Sienkiewicz, Henryk, *Andeo.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, I/1899, 1, 7-10.
156. Szymański, Adam, *Stolar Kovaljski.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, I/1899, 4-5, 58-62; 86-88.
157. Sienkiewicz, Henryk, *U župnom primorju.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, I/1899, 9-17, 147-152; 165-168; 182-185; 202-204; 223-225; 254-259; 280-284.
158. Prus, Bolesław, *Prsnik.* / Ruža Vinaver. - Nova iskra, Beograd, I/1899, 18/19, 304-308.
159. Sienkiewicz, Henryk, *Omaška. Iz američkog života.* / V. Nikolić. - Zvezda, Beograd, III/1899, 28-30, 220-222; 229-231; 237- 239.
160. Sienkiewicz, Henryk, *Budi blagoslovena.* / Vid. Lj. Zdrav. - Zvezda, Beograd, III/1899, 38, 301-302.
161. Ostoja (Sawicka, Józefa), *Orguljaš.* / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, VI/1899, XXI, 222-231.
162. Szczęsny, Aleksander Jerzy, *Pjesma o pjesmi.* / Darinka Kalićeva. - Zora, Mostar, IV/1899, 12, 423-424. [Autor potpisan: Szczęna.]
163. Prus, Bolesław, *Anta.* / Radovan Košutić. [U knj.:] *Pripovetke. Prevodi iz tuđih književnosti.* Knj. II. - Beograd, SKZ, 1899, 1-26. Zabavnik SKZ, knj. 6.
164. Sienkiewicz, Henryk, *Treća.* / Ž. Živojinović. - Požarevac, [Št. Đorđa Naumovića], 1899, 93. [Na koricama: 1901.]
165. Prus, Bolesław, *Mihalko.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, II/1900, 9-11, 269-271; 300-302; 336-338.
166. Ostoja (Sawicka, Józefa), *Rođaka.* / Lazar R. Knežević. - Zvezda, Beograd, IV/1900, II, 183-198.
167. Tetmajer, Kazimierz, *Uspomena.* / Đorđe Popović-Daničar. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VI/1900, 3, 72.
168. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav.* / Đorđe Popović-Daničar. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VI/1900, 3, 72-73.
169. Tetmajer, Kazimierz, *Ždralovi.* / Đorđe Popović-Daničar. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VI/1900, 3, 73.
170. Tetmajer, Kazimierz, *Senka.* / Đorđe Popović-Daničar. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VI/1900, 3, 73- 74.
171. Dygasiński, Adolf, *Zlosrećno pseto.* / R. Pejatović. - Bosanska vila, Sarajevo, XV/1900, 5/6, 60-61.
172. Sienkiewicz, Henryk, *Zevsov sud. Novela.* / [?]. - Srpski glas, Zadar, XXI/1900, 19, 1-3.
173. Sienkiewicz, Henryk, *Siroče.* / Đorđe Popović-Daničar. - Kolo, Beograd, I/1901, II/10, 594-600.
174. Prus, Bolesław, *San.* / Ruža Vinaver. - Nova iskra, Beograd, III/ 1901, 6-7, 170-172; 204-207.
175. Sienkiewicz, Henryk, *Pođimo za njim.* / [?]. - Zvezda, Beograd, V/ 1901, III, 73-80. [Skraćeni prevod.]

176. Prus, Bolesław, *Faraon. Odlomak.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VII/1901, 27/28, 875-881.
177. Bałucki, Michał, *Pseto što govori.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VII/1901, 42, 1344-1347.
178. Sienkiewicz, Henryk, *Anđeo.* / Milan Matić. - Bosanska vila, Sarajevo, XVI/1901, 9/10, 170-173.
179. Sienkiewicz, Henryk, *Svirač Janko.* / [?]. - Srbobran, Zagreb, XVIII/1901, [br.] 6-7.
180. Sienkiewicz, Henryk, *Lotovo cveće. Indijska legenda.* / Z. V. - Zastava, Novi Sad, XXXVI/1901, 130, 1-2.
181. Sienkiewicz, Henryk, *Mornareva priča.* / J. - Zastava, Novi Sad, XXXVI/1901, 138, 1.
182. Sienkiewicz, Henryk, *Kad je čovek slavan!* / Milovan. - Zastava, Novi Sad, XXXVI/1901, 280; 282, 1-2.
183. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? (Kuda ideš?).* / [?]. - Zakonitost, Beograd, II/1901, ? (do VI glave); Dnevnik, Beograd, I/1901, 3-15, 3; 17-20, 3; 22-24, 3; 26-31, 3; 33-40, 3; 42-50, 3; 53-55, 3; 58-65, 3; 66-68, 2; 70, 3; 72, 3; 74-77, 3; 80-116, 2; 117-119, 3; 120-122, 2; 124-125, 2; 127-133, 2; 135-137, 2; 139-153, 2; 155-163, 2; 166-167, 2; 170, 2; 172, 2; 180, 2; 189-190, 2; 191, 2-3; 199-200, 2; 206, 2; 214, 2; 217, 2; 222, 3; 237, 3; 239, 2; II/1902, ? (završeno pre br. 19 od 20. I 1902).
184. Świętochowski, Aleksander (Władysław Okoński), *Damjan Kapenko.* / [Lav]. - Srpska domaja, Novi Sad, I/1902, 5-7, 54-58; 69-72; 78-80.
185. Mickiewicz, Adam, *Tri Budrisa. Litavska balada.* / S. M. - Srpska domaja, N.Sad/Ruma/Sl.Brod, I/1902, 15/16, 185-186.
186. Sienkiewicz, Henryk, *Sahem.* / [?]. - Sloga, Beograd, I/1902, 32-33, 3.
187. Sienkiewicz, Henryk, *Uzaman.* / M. M. H. - Sloga, Beograd, I/1902, 1-13, 2; 14-18, 2-3; 19-29, 2; II/1903, 1-5, 2; 6-7, 2-3; 8, 3. [Podlistak.]
188. Sieroszewski, Waclaw, *Osvit.* / Lazar R. Knežević. - Kolo, Beograd, II/1902, 3, 143-152.
189. Konopnicka, Maria, *Uz frulu (Zašto, roso, padaš tako rano...).* / Vojislav Ilić Mladi. - Kolo, Beograd, II/1902, IV/9, 526.
190. Prus, Bolesław, *Povratni talas.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, IV/1902, 1-5, 5-11; 38-47; 70-78; 102-106; 132-139. [Autor potpisan: Bolesław Prus (Al. Glovacki).]
191. Komornicka, Maria, *Zahvalnost.* / Lazar R. Knežević. - Nova iskra, Beograd, IV/1902, 6, 180.
192. Prus, Bolesław, *Vergl.* / Ruža Vinaver. - Nova iskra, Beograd, IV/1902, 9, 270-276.
193. Sienkiewicz, Henryk, *Porodica Polanjeckih.* / Čedomilj Petrović. - Delo, Beograd, IX/1902, XXIII/1-3, 81-96; 226-239; 399-414; XXIV/1-3, 83-93; 235-252; 371-376; XXV/1-4, 83-97; 269-285; 406-431; 531-542. X/1903, XXVI/1-3, 94-106; 264-277; 392-399; XXVII/1-2/3, 108-120; 321-345; XXVIII/1-3, 76-97; 197-217; 366-388; XXIX/1-3, 56-79; 259-277; 381-404. XI/1904, XXX/1-3, 78-65; 246-256; 410-423; XXXI/1-3, 84-98; 247-261; 395-406; XXXII/1-3, 127-132; 244-256; 386-396; XXXIII/1-2, 109-119; 235-243. XII/1905, XXXIV/1-3, 109-115; 244-254; 405-412; XXXV/1-3, 89-98; 234-239; 394-400; XXXVI/1-3, 103-123; 206-226; 363-383; XXXVII/1-2, 107-130; 334-382.
194. Odyniec, Antoni Edward, *Seljanka.* / Jovan Jagedić. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VIII/1902, 10, 296.
195. Gawalewicz, Marian, *Šolja.* / sa češkog - ha -. - Zastava, Novi Sad, XXXVII/1902, 241, 1-2. [Autor potpisan: M. Gavanović.]
196. Kosiakiewicz, Wincenty, *Moj sused.* / Kosara Bobićeva. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, VIII/1902, 2, 43-48.
197. Maciejowski-Sewer, Ignacy, *Proleće.* / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1902, VI/8, 1225-1238; VII/1-2, 25-36; 96-106.
198. Orzeszkowa, Eliza, *Nesrećan čovek. Iz pravnikovih pripovedaka.* / Kosara Bobićeva. - Kolo, Beograd, III/1903, V/2-8, 93-101; 160-165; 221-225; 283-287; 356-363; 407-418; 460-469.
199. Sienkiewicz, Henryk, *Da si blagoslovena.* / [?]. - Sloga, Beograd, II/1903, 9, 3. [Listak].

200. Sienkiewicz, Henryk, *Idila*. / [?]. - Sloga, Beograd, II/1903, 11- 13, 3. [Listak].
201. Sienkiewicz, Henryk, *Pođimo za njim*. / [?]. - Sloga, Beograd, II/1903, 69-70, 3; 77, 3; 79, 3; 82-86, 3; 89-98, 3; 101, 3. [Listak].
202. Sienkiewicz, Henryk, *Svirač Janko*. / [?]. - Sloga, Beograd, II/ 1903, 105-107, 3.
203. Kosiakiewicz, Wincenty, *Telegrafske žice*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IX/1903, 24, 744-747.
204. Szymański, Adam, *Jendžej Kravčikovski*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IX/1903, 26, 826-835.
205. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža. Pesma u prozi*. / M. Jefremović. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, IX/1903, 48, 1510.
206. Miron (Michaux, Aleksander), *Prolećna pesma*. / Milorad Pavlović-Krpa. - Nova iskra, Beograd, V/1903, 3, 73.
207. Prus, Bolesław, *Egipatska legenda*. / Ruža Vinaver. - Nova iskra, Beograd, V/1903, 3, 85-88.
208. Tetmajer, Kazimierz, *Ružica*. / Vladoje S. Jugović. - Nova iskra, Beograd, V/1903, 5, 154.
209. Tetmajer, Kazimierz, *Sen*. / Vladoje S. Jugović. - Nova iskra, Beograd, V/1903, 5, 154.
210. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / Vladoje S. Jugović. - Nova iskra, Beograd, V/1903, 5, 155.
211. Szymański, Adam, *Srulj iz Ljubartova*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, X/1903, XXVII/1, 47-55.
212. Sienkiewicz, Henryk, *Basna*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, X/1903, XXVIII/1, 99-100.
213. Sienkiewicz, Henryk, *Na vedroj obali. Novela*. / Josif Holubek. - Novi Sad, [Št. Đorđa Ivkovića], 1903, 82.
214. Ostoja (Sawicka, Józefa), *Pismo*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1903, X/4, 281-291.
215. Sienkiewicz, Henryk, *Bez dogme*. / Jovanka Lontkjevićeva. - Književna nedelja, Beograd, I/1904, 1-12, 9-11; 18-20; 32-34; 43-45; 56-58; 64-66; 82-83; 93-95; 104-106; 116-118; 127-129; 136-138; II/1905, 13-22; 7-8; ?; 30-33; 41-43; 51-53; 66-67; 81-82; 91-92; 104-105; 119-120.
216. Sienkiewicz, Henryk, *Lotov cvet. Indijska legenda*. / Milan L. Popović. - Nova iskra, Beograd, VI/1904, 2, 55-56.
217. Žeromski, Stefan, *Ariman se sveti*. / Ruža Vinaver. - Nova iskra, Beograd, VI/1904, 8, 230-233; 10, 303-308.
218. Neuwert-Nowaczyński, Adolf, [Aforizmi.] / Dragutin Kostić. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 2, 61.
219. Sienkiewicz, Henryk, *Hajdemo k njemu*. / V. Gaković. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 31/32-33/34, 977-985; 1057-1069.
220. Mickiewicz, Adam, *S očiju mi...* / Nikola Manojlović-Rajko. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 37, 1154-1155.
221. [?], *Da mi je biti*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 37, 1155. [Pripisano Adamu Mickjeviču.]
222. (Kamiński, Jan Nepomucen), *Srce nije sluga*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 37, 1156.
223. [?], *Bajka*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, X/1904, 39, 1233.
224. Prus, Bolesław, *Legenda staroga Egipta*. / Milorad St. Janković. - Delo, Beograd, XII/1905, XXXV/2, 199-205.
225. Sienkiewicz, Henryk, *Bartek pobedilac*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, XII/1905, XXXVI/1, 42-88.
226. Prus, Bolesław, *Grijesi djetinjstva*. / dr Dragoslav Popović. - Bosanska vila, Sarajevo, XX/1905, 13/14-23, 205-208; 233-234; 245-248; 262-264; 300-303; 324-327; 341-344; 356-358.
227. Sienkiewicz, Henryk, *Sabalova bajka*. / [?]. [U:] *Srpski narodni ilustrovani veliki kalendar za prostu godinu 1906*. - Novi Sad, izd. Srpske knjižare i št. braće M. Popovića, 1905, 79-80.
228. Orzeszkowa, Eliza, *Stara majka*. / Milorad St. Janković. - SKG, Beograd, 1905, XIV/3-4, 179-187; 258-269.

229. Sienkiewicz, Henryk, *Iz memoara poznanjskog učitelja*. / Jovanka Lontkjevićeva. - SKG, Beograd, 1905, XIV/9-10, 655-664; 737-746.
230. Sienkiewicz, Henryk, *Palilac na faru*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1905, XV/10-11, 741-747; 820-828.
231. Prus, Bolesław, *Seni*. / Milorad St. Janković. - SKG, Beograd, 1905, XV/8, 587-589.
232. Sienkiewicz, Henryk, *Ko je kriv?* / Maga Magazinović. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 13. X 1905. [Uz: Fredro, Aleksander, *Gospođe i husari*.]
233. Tetmajer, Kazimierz, *Limba*. / [?]. - Srpsko cveće, Prag, II/1906, 1, 22.
234. Tetmajer, Kazimierz, *Bura*. / [?]. - Srpsko cveće, Prag, II/1906, 1, 26.
235. [?], *Karila. Litavska bajka*. / [?]. - Štampa, Beograd, V/1906, 1, 2; 2, 2-3. [Pripisano Adamu Mickjeviću].
236. Tetmajer, Kazimierz, *Osuda*. / [?]. - Štampa, Beograd, V/1906, 15, 3.
237. Prus, Bolesław, *O raspustu*. / Jovanka Lontkjevićeva. - Delo, Beograd, XI/1906, XXXIX/1, 64-66.
238. Junosza (Szaniawski), Klemens, *Ostvareni snovi*. / Milorad St. Janković. - Delo, Beograd, XI/1906, XXXIX/2, 178-185.
239. Orzeszkowa, Eliza, *Čudnovat čovek*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, XI/1906, XXXIX/3, 285-300; XL/1, 15-29; 3, 327-342.
240. Orzeszkowa, Eliza, *Daleko*. / Lazar R. Knežević. - Odjek, Beograd, V/1906, 78 (uskršnji broj), 7-8.
241. Prus, Bolesław, *Voli-ne voli*. / Jovanka Lontkjevićeva. - Delo, Beograd, XI/1906, XL/2, 193-194.
242. Przybyszewski, Stanisław, *Na moru*. / Nikola S. Polovina. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XII/1906, 10, 300-306.
243. Tetmajer, Kazimierz, *Jedna bajka*. / [?]. - Štampa, Beograd, VI/ 1907, 7, 3.
244. Rodziewiczówna, Maria, *Plavi. Roman*. / Milorad St. Janković. - Delo, Beograd, XII/1907, XLII/1-3, 79-98; 224-237; 368-385; XLIII/1-3, 76-91; 234-246; 348-376; XLIV/1-3, 42-51; 229-241; 402- 414; XLV/1-3, 62-97; 184-208; 347-368.
245. Zych, Maurycy (Żeromski, Stefan), *Rasključaće nas gavrani, vrane*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIII/1907, 32/33, 983-990.
246. Reymont, Władysław St., *U jesenju noć*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIII/1907, 48-49, 1481-1483; 1507-1511.
247. Sienkiewicz, Henryk, *Andeo*. / Pavao M. Rakoš. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIII/1907, 51-52, 1576-1578; 1618-1621.
248. Niemojewski, Andrzej, *Za tihog večera*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIII/1907, 52, 1612-1618.
249. Sienkiewicz, Henryk, [Pismo caru Viljemu.] / [?]. - Bosanska vila, Sarajevo, XXII/1907, 4, 62-63.
250. Przybyszewski, Stanisław, - *Epipsychidion. Introibo*. / Nikola S. Polovina. - Srbobran, Zagreb, XXIV/1907, 252, Nedjeljni prilog, 5, 1.
251. Prus, Bolesław, *Mrtva straža*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, SKZ, knj. 111, 1907, 278.
252. Konopnicka, Maria, *Jakton*. / Ruža Vinaver. - Delo, Beograd, XIII/1908, XLVI/3, 356-363.
253. Niemojewski, Andrzej, *Majlah*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIV/1908, 6-8, 87-88; 103-105; 118-120.
254. Daniłowski, Gustaw, *Nego*. / Adam Pribičević. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIV/1908, 26/27-28/29/30, 418-423; 462-467.
255. Sienkiewicz, Henryk, *Na Olimpu*. / Nikola Stajić. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XIV/1908, 44.
256. Mickiewicz, Adam, *Ko da bude muž?* / Jovanka Lontkjevićeva. - Bosanska vila, Sarajevo, XXIII/1908, 1-2, 5-6; 23-24.

257. Przybyszewski, Stanisław, *Žrtva sunca*. / Nikola S. Polovina. - Srbobran, Zagreb, XXV/1908, 223-224, 1-2.
258. Junosza (Szaniawski), Klemens, *Krpa*. / Milorad St. Janković. [U knj.:] *Pripovetke. Prevodi iz tuđih književnosti*. Knj. III. - Beograd, SKZ, 1908, 74-96. Zabavnik SKZ, knj. 7.
259. Sienkiewicz, Henryk, *Sabalova bajka*. / [?]. [U:] *Srpski narodni ilustrovani veliki kalendar za prostu godinu 1909*. - Novi Sad, Srp. knj. i št. Učit. d. d. Natošević, 1908, 79-80.
260. Perzyński, Włodzimierz, *Lakomisljena sestra*. / Milorad St. Janković. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 5. IV 1908.
261. Mickiewicz, Adam, *Šta želiš*. / Lj. P. N. (Ljubomir Nenadović). - Truba, Beograd, II/1909, 2, 2.
262. (Kamiński, Jan Nepomucen), *Srce nije sluga*. / Nikola Manojlović-Rajko. - Carigradski glasnik, XV/1909, 23, ?.
263. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža*. / Vlastimir Mitić. - Moć naroda, Beograd, I/1909, 45, 3.
264. Rolicz-Lieder, Waclaw, *Jezero uspomena*. / [?]. - Štampa, Beograd, VIII/1909, 301, 3.
265. Rosowski, Stanisław, *Zlato*. / Selim Rakošev (Pavao M. Rakoš). - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XV/1909, 48, 761-762.
266. Orzeszkowa, Eliza, *Svjetlost u ruinama*. / Jovanka Lontkjevićeva. - Bosanska vila, Sarajevo, XXIV/1909, 3-9, 41-42; 56-57; 72-74; 104-107; 118-120; 137-138.
267. Kasprovicz, Jan, *Balada o Junačkome konju. (Odlomak iz dela 'O stračari i junačkome konju')*. / Ruža Vinaver. - SKG, Beograd, 1909, XXII/5, 352-354.
268. Sieroszewski, Waclaw, *Dno jada*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1909, XXIII/2-8, 96-109; 179-186; 250-260; 330-337; 415-426; 491-505; 569-582.
269. Kasprovicz, Jan, *Filozof*. / Ruža Vinaver. - SKG, Beograd, 1909, XXIII/3, 171-178.
270. Zapolska, Gabriela, *Moral gđe Dulske*. / Julije Benešić. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 7. III 1909; repriza: Beograd, 27. II 1911; obnova: Beograd, 15. I 1931; do 1941. odigrano više puta. - Hrvatsko narodno kazalište (Zagreb), gostovanje: Cetinje, 18. VIII 1910. - 'Sindelić', Niš, 1905, 1912. Niško gradsko pozorište, 1925. Pozorište Moravske banovine, Niš, 1930/1931. Narodno pozorište Moravske banovine, Niš, 26. III 1932; 1938; 28. V 1939. - Narodno pozorište, Skoplje, 25. XI 1921. - Novosadsko-osiječko pozorište, Novi Sad, 18. X 1928. - Narodno pozorište Dunavske banovine, Požarevac, u periodu 1930- 1932. više puta. - Putujuće pozorište Živojina Vučkovića, u periodu 1928-1933. više puta.
271. Tetmajer, Kazimierz, *Uspomena*. / [?]. - Srpstvo, Novi Sad, I/ 1910, 43, 1.
272. Tetmajer, Kazimierz, *Jedna iz bajke*. / Borivoje M. Grašić. - Depeša, Beograd, I/1910, 293, 3.
273. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? Roman iz doba cara Nerona*. / Julijana St. Stanković. - Novo vreme, Beograd, II/1910, ...279 (9. X 1910), 2 [2. nastavak]; ...285 (16. X 1910), 2-3 [8. nastavak]; ...338 (8. XII 1910), 2-3 [60. nastavak]; III/1911, ...5 (6. I 1911), 3 [84. nastavak]. [Završeno pre br. 26 (27. I 1911).]
274. Przybyszewski, Stanisław, *Šopen*. / Laza M. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVI/1910, 12-13, 187-189; 204-206.
275. Ostoja (Sawicka, Józefa), *Neprijatelj*. / Pavao M. Rakoš. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVI/1910, 25, 392-396. [Autor pogrešno potpisan latinicom: "Adam Szymanski Ostoja".]
276. Tetmajer, Kazimierz, *Okean*. / M. K. (Milan I. Marković?) - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVI/1910, 48, 759.
277. Sienkiewicz, Henryk, *Ognjem i mačem. Roman. U četiri knjige [I-II]*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, SKZ, 1910, I, 421+[5]; II, [4]+407. Zabavnik SKZ, knj. 9.
278. Prus, Bolesław, *Voli - ne voli*. / Svet. Živković. - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVII/1911, 2, 22. [S ruskog.]
279. Lenartowicz, Teofil, *Pesma*. / Milorad M. Petrović. - Pijemont, Beograd, I/1911, 50, 3.
280. Przybyszewski, Stanisław, *Kroz san*. / Borivoje M. Grašić. - Depeša, Beograd, II/1911, 75, 3.
281. Konopnicka, Maria, *Rosa. (Rominja rosa hladna...)* / Milorad M. Petrović. - Tribuna, Beograd, II/1911, 276, 1.

282. Konopnicka, Maria, *Jutro u Mlecima*. / (Milorad M. Petrović.) - Tribuna, Beograd, II/1911, 302, 3.
283. Przybyszewski, Stanislaw, *Žrtva sunca*. / Nikola S. Polovina. - Trgovina, Niš, III/1911, 102/103. 4-5.
284. Konopnicka, Maria, *Majka*. / [?]. - Samouprava, Beograd, IX/ 1911, 165, 3; 167-168, 3.
285. Mickiewicz, Adam, *Oda omladini*. / Andra Gavrilović. - Samouprava, Beograd, IX/1911, 288, [božićni dodatak], 1.
286. Rolicz-Lieder, Waclaw, *Pozdrav*. / [?]. - Štampa, Beograd, X/1911, 1, 3.
287. Rolicz-Lieder, Waclaw, *Molba*. / [?]. - Štampa, Beograd, X/1911, 5, 3.
288. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav*. / Boris O. Gluščević. - Nova iskra, Beograd, X/1911, 7, 220.
289. Tetmajer, Kazimierz, *Sećanje*. / Boris O. Gluščević. - Nova iskra, Beograd, X/1911, 7, 220.
290. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / Boris O. Gluščević. - Nova iskra, Beograd, X/1911, 7, 220.
291. Tetmajer, Kazimierz, *Senka*. / Boris O. Gluščević. - Nova iskra, Beograd, X/1911, 7, 220-221.
292. Tetmajer, Kazimierz, *Grobovi*. / Boris O. Gluščević. - Nova iskra, Beograd, X/1911, 7, 221.
293. Rolicz-Lieder, Waclaw, *Feniks iz plamena*. / [?]. - Štampa, Beograd, X/1911, 49, 3.
294. Rolicz-Lieder, Waclaw, *Jesen života*. / [?]. - Štampa, Beograd, X/1911, 59, 3.
295. Mickiewicz, Adam, *Akermanske stepe. Iz Krimskih soneta*. / Spasoje J. Ilić. - Štampa, Beograd, X/1911, 220, 2.
296. Asnyk, Adam, *Herakle*. / Života Milojković. - Radničke novine, Beograd, XI/1911, 173, 3.
297. Konopnicka, Maria, *Jakton*. / Ruža Vinaver. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVI/1911, 1-4, 10; 24-25; 41-42; 56-57.
298. Przybyszewski, Stanislaw, *Gosti. Dramski epilog u 1 činu. Ples smrti*. / Svet. Živković. - Beograd, 1911, 23. Biblioteka 'Mladost' & 4.
299. Orzeszkowa, Eliza, *Odjek*. / F. L. (Jovanka Lontkjevićeva). - Zvezda, Beograd, I/1912, 5, 289-292.
300. Szymański, Adam, *Pan Jendzej Kravčikovski*. / Lazar R. Knežević. - Zvezda, Beograd, I/1912, 8, 472-481.
301. Sieroszewski, Waclaw, *Hajlah*. / Lazar R. Knežević. - Zvezda, Beograd, I/1912, 10-11, 604-616; 687-696.
302. Orzeszkowa, Eliza, *Litavska kaža*. / Ruža Vinaver. - Zvezda, Beograd, I/1912, 12, 740-741.
303. Orzeszkowa, Eliza, *U albumu g-nu H. N.* / Ruža Vinaver. - Zvezda, Beograd, I/1912, 12, 741.
304. Żeromski, Stefan, *Iskušenje*. / Lazar R. Knežević. - Zvezda, Beograd, I/1912, 13, 785-787.
305. Konopnicka, Maria, *Na Jungfrau*. / Stanislav Vinaver. - Štampa, Beograd, XI/1912, 272, 2.
306. Orzeszkowa, Eliza, *Milord*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, XIX/1912, LXII/3, 356-368; LXIII/1, 56-68; 2, 244-251; 3, 378- 387; LXIV/1, 47-61.
307. Sieroszewski, Waclaw, *U jesen*. / Lazar R. Knežević. - Delo, Beograd, XIX/1912, LXIV/3, 352-364.
308. Tetmajer, Kazimierz, *Limba*. / Andra Gavrilović. - Zastava (jutarnji list), Pešta/Novi Sad, XLVII/1912, 46, 1. [Objavljeno u članku: A. Gavrilović, *Modernisti poljske poezije*.]
309. Tetmajer, Kazimierz, *Pozdrav*. / Andra Gavrilović. - Zastava (jutarnji list), Pešta/Novi Sad, XLVII/1912, 46, 1. [Objavljeno u članku: A. Gavrilović, *Modernisti poljske poezije*.]
310. Przesmycki, Zenon, *U šta verovati?* / Andra Gavrilović. Zastava (jutarnji list), Pešta/Novi Sad, XLVII/1912, 46, 2. [Objavljeno u članku: A. Gavrilović, *Modernisti poljske poezije*.]
311. Przybyszewski, Stanislaw, *Priviđenja*. / Selim Rakošev (Pavao M. Rakoš). - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVIII/1912, 4-6, 109-113; 142-144; 173-176.
312. Przybyszewski, Stanislaw, *Na Kainovim putevima*. / Selim Rakošev (Pavao M. Rakoš). - Brankovo kolo, Sr. Karlovci, XVIII/1912, 21, 657-662.
313. Żeromski, Stefan, *Zaborav*. / Lazar R. Knežević. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVII/1912, 17/18, 241-245.
314. Orzeszkowa, Eliza, *Karijere*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1912, XXIX/5, 327-336.
315. Żeromski, Stefan, *Zaborav*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1912, XXIX/11, 807-816.

316. Reymont, Władysław St., *Kučka*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1912, XXVIII/7, 491-503.
317. Sienkiewicz, Henryk, *Kroz pustinju i prašumu*. / Milorad St. Janković. - Beograd, [izd. prevodioca], 1912, 342.
318. Przybyszewski, Stanisław, *De profundis*. / Borivoje M. Grašić. - Beograd, izd. Knjižare Svet. Debeljevića, b. g. [1913. ili 1914], 71+[1]. [Pogovor: *O Stanislavu Pšibiševskom i modernizmu od V. Feldmana*, 53-71.]
319. Feldman, Wilhelm, *O Stanislavu Pšibiševskom i modernizmu*. / Borivoje M. Grašić. [U:] Przybyszewski, Stanisław, *De profundis*. - Beograd, izd. Knjižare Svet. Debeljevića, b. g. [1913. ili 1914], 53-71.
320. Sieroszewski, Waclaw, *U jesen*. / (Lazar R. Knežević.) - Večernje novosti, Beograd, XXI/1913, 81-84, 1-2; 85, 1.
321. Mickiewicz, Adam, *Pitaš zašto Bog... Iz neštampanih Mickjevičevih pjesama*. / Mih. Jasinjski - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 17/18, 237.
322. Konopnicka, Maria, *Pjesma za dom*. / Mih. Jasinjski. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 17/18, 237.
323. Konopnicka, Maria, *Ne plačite, tužni*. / Lazar R. Knežević. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 20, 275.
324. Konopnicka, Maria, *Odlomak*. / Lazar R. Knežević. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 20, 275.
325. Konopnicka, Maria, *Zašto je ova provala...* / Lazar R. Knežević. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 20, 275-276.
326. Słowacki, Juliusz, *Otac pomrlih od kuge u El-Arišu*. / Lazar R. Knežević. - Bosanska vila, Sarajevo, XXVIII/1913, 22-23, 307-309; 323-325.
327. Tetmajer, Kazimierz, *Uspomena*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1913/1914, V/4/5, 300.
328. Tetmajer, Kazimierz, *Sud*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1913/1914, V/4/5, 301.
329. Tetmajer, Kazimierz, *Ždralovi*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1913/1914, V/4/5, 301-302.
330. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1913/1914, V/6, 350-351.
331. Tetmajer, Kazimierz, *Melanholija. Na Vezuvu*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1913/1914, V/10, 615-616.
332. Orzeszkowa, Eliza, *Sitance*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1913, XXX/7, 489-499.
333. Zapolska, Gabriela, *Njih četvoro*. / Lazar R. Knežević. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 28. II 1913; reprize: 31. VIII 1913; 3. IX 1913. - Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 6. XI 1919. - Narodno pozorište, Skoplje, 4. I 1921.
334. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? Roman*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, Sveslovenska knjižarnica, 1913, 644+[1].
335. Reymont, Władysław St., *Sastanak*. / Lazar R. Knežević. - SKG, Beograd, 1914, XXXIII/1, 9-21.
336. Przybyszewski, Stanisław, *Androgina*. / Drag. M. Todorović. - Beograd, izd. Knjižare Svet. S. Debeljevića, b. g. [1914?], 84.
337. Sienkiewicz, Henryk, *Pobedilac. Čuvar svetilje. Svirač Janko. Učenikova smrt. Pripovetke (sa petnaest slika)*. / Petar M. Petrović. - Beograd, 1914, VIII+135+[1]. Savremena biblioteka [knj. 1]. [Predgovor: Petar M. Petrović, *Pre dela*, V-VI.]
338. Sienkiewicz, Henryk, *Pobedilac. Čuvar svetilje. Svirač Janko. Učenikova smrt. Pripovetke*. 2. izdanje. / Petar M. Petrović. - Beograd, 1914, 134+[1]. Savremena biblioteka [knj. 1].
339. Przybyszewski, Stanisław, *Sienkiewicz i poljska duša*. / [?]. Beogradske novine, Beograd, II/1916, 287, 1.

340. Sienkiewicz, Henryk, *Hanja*. / sa francuskog A. - Ženeva [Št. Srpskog kurira], 1917, 154+[4]. Biblioteka 'Srpskog kurira', knj. I. [Predgovor: —, 3-4.] [Na sporednoj naslovnoj strani: Bibliothèque du 'Courrier Serbe'. Livre I. *Hania* par H. Sienkiewicz. Traduit du français. Genève. Imprimerie du 'Courrier Serbe', Rue de Chantepoulet, 9. 1917.]
341. Sienkiewicz, Henryk, *Bez dogme*. / Milorad St. Janković. - Misao, Beograd, I/1919-20, I/1-5, 40-55; 119-133; 208-223; 282- 289; [od 1. jan. 1920. prevod nastavlja Lazar R. Knežević] 360-367. II/1920, II/6-12, 439-454; 528-543; 610-625; 693-700; 771- 778; 850-857; 927-934. III/13/14-18, 1040-1055; 1165-1181; 1267- 1275; 1336-1351. IV/19-24, 1420-1435; 1497-1504; 1587-1594; 1672-1679; 1746-1754; 1847-1854. III/1921, V/25-32, 36-44; 125- 132; 199-207; 286-293; 355-363; 441-449; 521-527; 610-617.
342. Daniłowski, Gustaw, *Zimski kaputić*. / Lazar R. Knežević. - Misao, Beograd, I/1919, I/1-2, 33-39; 113-118.
343. Mickiewicz, Adam, *Lauri*. / Živojin M. Paunović. - Epoha, Beograd, II/1919, 223, 1.
344. Mickiewicz, Adam, *Bakči Saraj*. / Živojin M. Paunović. - Epoha, Beograd, II/1919, 235, 1.
345. Lenartowicz, Teofil, *Pesma*. / Milorad M. Petrović. - Narodna prosveta, Beograd, II/1920, 69, 2.
346. Reymont, Władysław St., *Tomko Baran*. / Lazar R. Knežević. - SKG (NS), Beograd, 1920, I/3-5, 170-182; 248-260; 327-338.
347. Tetmajer, Kazimierz, *Uspomena*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 290, 3.
348. Tetmajer, Kazimierz, *Sud*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 290, 3.
349. Tetmajer, Kazimierz, *Senka*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 290, 3.
350. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 290, 3.
351. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 290, 3.
352. Tetmajer, Kazimierz, *Nad potokom*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 301, 1.
353. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 301, 1.
354. Tetmajer, Kazimierz, *Ždrali*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, II/1920, 301, 1.
355. Sienkiewicz, Henryk, *Bez dogme*. / Lazar R. Knežević i Milorad St. Janković. - Beograd, Izdavačka knjižara Rajkovića i Čukovića, 1920, 307 + 3. Biblioteka 'Misao'. [Kao prevodilac, na koricama potpisan L. Knežević, a na naslovnoj strani - M. Janković.]
356. Tetmajer, Kazimierz, *Epitaf*. / S. Ostojić-Senski. - Epoha, Beograd, III/1920, 551, Zabavnik Epohe, I/1920, 6, 2.
357. Mickiewicz, Adam, *Bakči Saraj*. / Živojin M. Paunović. [U:] *Jugoslavija. Narodni kalendar [za 1921]*. - Chicago, Knjiž. i št. Palandačić, 1920, 62.
358. Mickiewicz, Adam, *Jutro i večer*. / Živojin M. Paunović. - Narodna prosveta, Beograd, III/1921, [br.] 2.
359. Mickiewicz, Adam, *Lauri*. / Živojin M. Paunović. Narodna prosveta, Beograd, III/1921, [br.] 2.
360. Przybyszewski, Stanisław, *Pro domo*. / Života R. Pantelić. - Nova svetlost, Beograd, II/1921, 3, 24-28.
361. Przybyszewski, Stanisław, *Pir života*. / Života R. Pantelić. - Nova svetlost, Beograd, II/1921, 4, 1-17; 5, 1-18; 6, 1-15; 7, 1-16.
362. Żeromski, Stefan, *Posle Sedana*. / Milan L. Rajić. - Venac, Beograd, 1921, VI/5, 258-260.
363. Mickiewicz, Adam, *Nova godina*. / Mihajlo J. Jakovljević. - Venac, Beograd, 1921, VI/6, 349-350.
364. Mickiewicz, Adam, *Bekstvo*. / Lazar R. Knežević. - Venac, Beograd, 1921/22, VII/3, 188-193.
365. Przybyszewski, Stanisław, *Vigilije*. / J(ovan) P(alavestra). Sarajevo, izd. i št. Radničke štamparije (J. Šmitran), b. g. [1921], 52+IX+[3]. Univerzalna biblioteka, knj. I. [Pogovor: (Jovan Palavestra), *O Stanislavu Pšibiševskom (iz 'Světove knihovne' praške broj 650)*, I-IX.]
366. Sienkiewicz, Henryk, *Pođimo za njim! i druge pripovetke [Pođimo za njim!; Na izvoru; Svetlost u mraku]*. / Nikolaj Velimirović. - Beograd, Narodno delo, b. g. [1921], 70+[1]. Narodno delo, knj. I. [Predgovor: Petar M. Petrović, —, 2.]

367. Przybyszewski, Stanisław, *De profundis*. Drugo izdanje. / Borivoje M. Grašić. - Beograd, izd. Knjižarnice Zdravka Spasojevića, b. g. [1921?], 63+[1]. [Pogovor: *O Stanislavu Pšibiševskom i modernizmu od V. Feldmana*, 45-63.]
368. Feldman, Wilhelm, *O Stanislavu Pšibiševskom i modernizmu*. / Borivoje M. Grašić. [U:] Przybyszewski, Stanisław, *De profundis*. - Beograd, izd. Knjižarnice Zdravka Spasojevića, b. g. [1921?], 45-63.
369. Przybyszewski, Stanisław, *Sinovi zemlje*. / Milka Oraovac. - Beograd, izd. knjižare 'Osvit' - Nikolić, Stefanović i Popović, b. g. [1921, ili 1922] 117+[3]. Biblioteka 'Osvit', knj. I.
370. Sienkiewicz, Henryk, *Bartek Pobedilac - Palilac na kuli svetilji - Anđeo*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, [izd. prevodioca]. [Št. 'Sv. Sava'], 1921, 108+[2]. *Odabrana dela poljske književnosti*, I.
371. Zapolska, Gabriela, *Gospođica Maličevska*. / Julije Benešić. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 27. XII 1921. - Novosadsko-osiječko pozorište, Novi Sad, 21. IV 1928.
372. Tetmajer, Kazimierz, *Iza staklenog okna*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 459, 2.
373. Tetmajer, Kazimierz, *Leptir stena*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 459, 2.
374. Tetmajer, Kazimierz, *Na Vezuvu*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 459, 2.
375. Tetmajer, Kazimierz, *Smrti*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 459, 2.
376. Tetmajer, Kazimierz, *Jela*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 467, 2.
377. Tetmajer, Kazimierz, *Žena*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 467, 2.
378. Tetmajer, Kazimierz, *Zla budućnost*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 467, 2-3.
379. Tetmajer, Kazimierz, *Jedna iz bajki*. / Milan L. Rajić. - Demokratija, Beograd, III/1921, 470, 4.
380. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća. Pisma u prozi*. / Ž. D. P. - Epoha, Beograd, IV/1921, 604, Zabavnik Epohe, II/1921, 14, 2.
381. Przybyszewski, Stanisław, *Molitva*. / S. Ostojić-Senski. - Epoha, Beograd, IV/1921, 682, 4.
382. Sienkiewicz, Henryk, *U župnome primorju. Novela*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, [izd. prevodioca]. [Št. 'Sv. Sava'], 1921, 87+[1]. *Odabrana dela poljske književnosti*, II.
383. Tetmajer, Kazimierz, *Uspomena*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 3/4, 738-739.
384. Tetmajer, Kazimierz, *Sud*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 3/4, 739.
385. Tetmajer, Kazimierz, *Senka*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 3/4, 739-740.
386. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 3/4, 740.
387. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 3/4, 740-741.
388. Tetmajer, Kazimierz, *Na Vezuvu*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 809-810.
389. Tetmajer, Kazimierz, *Leptir stena*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 810-811.
390. Tetmajer, Kazimierz, *Nad potokom*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 811.
391. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 811-812.
392. Tetmajer, Kazimierz, *Smrti*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 812-813.
393. Tetmajer, Kazimierz, *Iza staklenog okna*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 5, 813-814.
394. Tetmajer, Kazimierz, *Ždrali*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 6, 856-857.
395. Tetmajer, Kazimierz, *Jela*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 6, 857.
396. Tetmajer, Kazimierz, *Ženi*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 6, 857-858.
397. Tetmajer, Kazimierz, *Zla budućnost*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1922, 6, 858-859.
398. Prus, Bolesław, *Val se vraća. Roman*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, Savremena biblioteka, 1922, X+(11-96). Savremena biblioteka [knj. 38]. [Predgovor: Aleksandar Pogodin, —, VII-X.]
399. Tetmajer, Kazimierz, *Planinski leptirak*. / s ruskog Darinka Hristić. - Narodna prosveta, Beograd, IV/1922, 21, 2.

400. Tetmajer, Kazimierz, *Epitafija*. / s ruskog Darinka Hristić. - Narodna prosveta, Beograd, IV/1922, 21, 2.
401. Tetmajer, Kazimierz, *Ždrali*. / s ruskog Darinka Hristić. - Narodna prosveta, Beograd, IV/1922, 21, 2.
402. Makuszyński, Kornel, *Čudne priče*. [*Bajka o carevoj kćeri Mari, o crnom labudu i o ledenoj planini; Obučar Kopitko i plovak Kvak.*] / Milorad St. Janković. - Beograd, Biblioteka 'Misao', 1922, 56.
403. Sienkiewicz, Henryk, *Legije. Istorijski roman u dva dela. Prvi deo. U otadžbini*. / (Lazar R. Knežević.) - Demokratija, Beograd, IV/1922,... 765 (18. I), 2 [19. nastavak];... 772 (27. I), 2 [26. nastavak].
404. Sieroszewski, Waclaw, *U ledu*. / Lazar R. Knežević. - Budućnost, Beograd, I/1922, I/1-9, 46-49; 88-92; 139-144; 187-190; 235-240; 286-292; 334-338; 385-389; 424-428.
405. Tuwim, Julian, *Sa mužem si...* / dr Konstantin Perić. - Misao, Beograd, IV/1922, X/68, 1501-1502.
406. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / [?]. - Narodno jedinstvo, Sarajevo, V/1922, 121, 2.
407. Lenartowicz, Teofil, *Dva duba*. / Milorad Popović-Šapčanin. - Preporod, Beograd, II/1923, 3, 5. [Prevod prvi put objavljen u Vili 1867. - v. pod br. 32.]
408. Krasicki, Ignacy, *Gospodar i pas*. / Milorad Pavlović-Krpa. - Naš list, Beograd, III/1923, 3, 12.
409. Mickiewicz, Adam, *Na Njemenu*. / Živojin M. Paunović. - Novi život, Beograd, IV/1923/24, XVII/5, 141.
410. Mickiewicz, Adam, *Soneti. Bakčisaraj*. / Živojin M. Paunović. - Novi život, Beograd, IV/1923/24, XVII/5, 141-142.
411. Mickiewicz, Adam, *Lauri*. / Živojin M. Paunović. - Novi život, Beograd, IV/1923/24, XVII/5, 142-143.
412. Mickiewicz, Adam, *Jutro i večer*. / Živojin M. Paunović. - Novi život, Beograd, IV/1923/24, XVII/5, 143.
413. Mickiewicz, Adam, *RezIgnacyja*. / Živojin M. Paunović. - Novi život, Beograd, IV/1923/24, XVII/5, 143-144.
414. Żeromski, Stefan, *K svom bogu*. / Milan I. Marković. - Venac, Beograd, 1923/24, IX/4/5, 279-283.
415. Sienkiewicz, Henryk, *Ognjem i mačem. Roman u četiri knjige*. Drugo izdanje. / Lazar R. Knežević. - Beograd, Izdavačka knjižarnica Napredak, 1923, I, 240; II, 259+[1]; III, 272; IV, 208.
416. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? Roman*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, Knjižarnica Napredak - Sveslovenska knjižarnica, 1923, I, 320; II, [4]+(321-617)+[7].
417. Mickiewicz, Adam, *Oda omladini*. / Andra Gavrilović. - Južna Srbija, Skoplje, II/1923, III/27, 281-282.
418. Żeromski, Stefan, *Rđavo predosećanje*. / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1923, III/6, 279-280.
419. Żeromski, Stefan, *Ma šta se desilo - neka udara u mene...* / Milan L. Rajić. - Budućnost, Beograd, II/1923, IV/1/2, 641-643.
420. Czyżewski, Tytus, *Povratak*. / dr Konstantin Perić. - Misao, Beograd, V/1923, XI/76, 255-256.
421. Przybyszewski, Stanisław, *Predgovor*. [U knj.] Hans Hajnc Evers, Alrauna. Roman jednog živog bića. / Moša S. Pijade. - Beograd, Napredak, 1923 [1922!], V-XXVI.
422. Perzyński, Włodzimierz, *Ašantka*. / Julije Benešić. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 6. IX 1923. - Narodno pozorište, Novi Sad, 24. X 1923.
423. Makuszyński, Kornel, *Žena*. / Čk. - Ilustrovani list, Beograd, [VI] 1924, 5, 3-4.
424. Sienkiewicz, Henryk, *Dve livade*. / Lazar R. Knežević. - Venac, Beograd, 1924/25, X/3, 179-183.
425. Sienkiewicz, Henryk, *Dve livade*. / Lazar R. Knežević. [U:] *Odabrana dela poljske književnosti*, III. - Beograd, izd. prevodioca, 1925, 1-6.

426. Orzeszkowa, Eliza, *Milord*. / Lazar R. Knežević. [U:] *Odabrana dela poljske književnosti*, III. - Beograd, izd. prevodioca, 1925, 7-92.
427. Orzeszkowa, Eliza, *Čudnovat čovek*. / Lazar R. Knežević. [U:] *Odabrana dela poljske književnosti*, III. - Beograd, izd. prevodioca, 1925, 93-160.
428. Reymont, Władysław St., *Njegovo samoljublje*. / [?]. - Ilustrovani list, Beograd, [VII] 1925, 39, 5-6.
429. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XX] 1925, 250, 3.
430. Tetmajer, Kazimierz, *Ružica*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XX] 1925, 293, 3.
431. Tetmajer, Kazimierz, *Sen*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XX] 1925, 293, 3.
432. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XX] 1925, 298, 3.
433. Sienkiewicz, Henryk, *Kroz pustinju i prašumu*. Drugo izdanje. / Milorad St. Janković. - Beograd, izd. Knjižarnice Rajkovića i Čukovića, 1925, 272. [Predgovor: (M. St. Janković), *Henrik Sjenkjević*, 3.]
434. Žeromski, Stefan, *Pripovetke*. [Sumrak; Rđavo predosećanje; Iskušenje; Posle Sedana; Ananke; Ma šta se desilo - neka udara u mene]. / Milan L. Rajić. - Beograd, izd. prevodioca, 1926, 47+[1]. Porodična biblioteka, sv. 1. [Predgovor: Milorad M. Pešić, *Stefan Žeromski. Pesnik stradanja i tuge*, 3-11.]
435. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XXI] 1926, 63, 3.
436. Przybyszewski, Stanisław, *More*. / [?]. - Samouprava, Beograd, [XXI] 1926, 80, 3.
437. Sienkiewicz, Henryk, *Preko prerija*. / Lazar R. Knežević. - Venac, Beograd, 1926/27, XII/1-8, 14-20; 114-122; 184-194; 274-288; 410-419; 494-502; 570-577.
438. Makuszyński, Kornel, *Hasan i njegovih pet žena*. / Konstantin Perić. [U:] Slovenski humoristikon, knj. I. - Beograd, izd. 'Nedelje', b. g. [1926?] 93-118. Humoristična biblioteka. Drugo kolo, knj. I.
439. Žeromski, Stefan, *Doktor Petar*. / Lazar R. Knežević. - SKG (NS), Beograd, 1926, XVII/7-8, 495-502; 581-590.
440. Przybyszewski, Stanisław, *U dolini suza*. / Miodrag M. Pešić. - Šumadija, Kragujevac, I/1927, 1, 6-7.
441. Sienkiewicz, Henryk, *Preko prerija*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, [izd. prevodioca]. [Št. 'Sv. Sava'], 1927, 71+[1].
442. Makuszyński, Kornel, *Humoreske* [*Osmo putovanje moreplovca Sindbada; Poslednji centaur; Zakonski brak ruži Simona Bubu; Priča o nisci bisera*]. / Konstantin Perić. Beograd, izd. 'Nedelje', b. g. [1927], 143+[1]. Humoristična biblioteka. Drugo kolo, knj. IV. Poljski humoristi. Knjiga prva. [Pogovor: dr Konstantin Perić, *Uz ovu knjigu*, 139-143.]
443. Kasprowicz, Jan, *Podne*. Iz knjige 'O junačkome konju i kući koja se ruši'. / Zdenka Marković. - SKG (NS), Beograd, 1927, XXI/8, 590.
444. Kasprowicz, Jan, *Portal katedrale*. Iz knjige 'O junačkome konju i kući koja se ruši'. / Zdenka Marković. - SKG (NS), Beograd, 1927, XXI/8, 590-591.
445. Słowacki, Juliusz, *Moj testament*. / Žarko S. Kalinić. - Preteča, Beograd, I/1928, 2, 45-46.
446. Krasieński, Zygmunt, *Nebožja komedija. Scena iz ludnice*. / Žarko S. Kalinić. - Preteča, Beograd, I/1928, 3, 51-53.
447. Konopnicka, Maria, *Na jezeru*. / Vojislav Ilić Mlađi. - Pravda, Beograd, XXIV/1928, 6, 11.
448. Konopnicka, Maria, *Zvona*. / Vojislav Ilić Mlađi. - Pravda, Beograd, XXIV/1928, 6, 11.
449. Przybyszewski, Stanisław, *Introibo*. / Nikola Polovina. - Volja, Beograd, III/1928, I/1, 20-21.
450. Kasprowicz, Jan, *Blagoslov*. / Zdenka Marković. - Književni sever, Subotica, IV/1928, IV/2, 60-61.
451. Žeromski, Stefan, *Utekla mi prepelica*. / Julije Benešić. - Izvođenja: Novosadsko-osiječko pozorište, Sombor, 20. [13?] X 1928.
452. Fredro, Aleksander, *Gospođe i husari*. / Julije Benešić. - Izvođenja: Narodno pozorište, Beograd, 28. V. 1928. [Do kraja sezone 3 reprize.]

453. Ossendowski, Ferdynand Antoni, *Robovi sunca. Put kroz zapadni dio ekvatorijalne Afrike god. 1925/26.* Poljski napisao - . Knj. 1. / Žarko S. Kalinić. - Zagreb, Naklada Tiskare Narodnih novina, 1928, 231+[1]. Zabavna biblioteka, kolo XXXVI, knj. 445.
454. Przybyszewski, Stanisław, *Ljubav.* / Nikola Polovina. - Vez, Ljubljana, IV/1929, 1, 6-7.
455. Tetmajer, Kazimierz, *Priča.* / Svetolik Đorđević. - Odjek, Beograd, XXXV/1929, 2, 7.
456. Kaden-Bandrowski, Juliusz, *Kotlokrp.* / Zdenka Marković. - Književni sever, Subotica, V/1929, V/3, 86-90.
457. Przybyszewski, Stanisław, *Jedna noć sa Hamsunom.* / V. Todorović. - Književni polet, Šabac, I/1929, 7/9, 417-419.
458. Boy-Zeleński, Tadeusz, *Medeni mesec Marije Leščinjske.* / dr Vladimir Nikolić-Leđanski. - Ilustrovani list, Beograd, IX/1929, 31, 9-10; 32, 10-11; 33, 9-10.
459. Reymont, Władysław St., *Izabrana dela.* Knjiga prva. [*Pravedno; Sastanak; Jednoga dana; Kučka.*] / Lazar R. Knežević. - Beograd, Narodna prosveta, b. g. [1929], XLIII+ [1]+259+[1]. Biblioteka stranih pisaca. [Predgovor: Jan Lorentović, *Vladislav S. Rejmont (1868-1925)*, VII-XLIII.]
460. Lorentowicz, Jan, *Vladislav S. Rejmont (1868-1925).* / Lazar R. Knežević. [U:] Reymont, Władysław St., *Izabrana dela.* Knjiga prva. - Beograd, Narodna prosveta, b. g. [1929], VII-XLIII.]
461. Żeromski, Stefan, *Kazna.* / Lazar R. Knežević. - Misao, Beograd, XI/1929, XXX/225/232, 227-233.
462. Żeromski, Stefan, *Svome bogu.* / Lazar R. Knežević. - Misao, Beograd, XI/1929, XXXI/233/236, 81-83.
463. Żeromski, Stefan, *Ma šta se dogodilo - neka udara u mene.* / Lazar R. Knežević. - Misao, Beograd, XI/1929, XXXI/ 233/236, 84-86.
464. Żeromski, Stefan, *O vojniku potukaču.* / Lazar R. Knežević. - Misao, Beograd, XI/1929, XXXI/237/240, 274-320.
465. Sienkiewicz, Henryk, *Hanja. Pripovetka.* Prevod s poljskog. 2. izdanje. / [?]. - Beograd, Knjižarnica Tome Jovanovića i Vujića. [Št. 'Novo doba', Vukovar], 1929, 148. [Opis prema Katalogu NBS; knjiga označena kao "minus" u fondu.]
466. Daniłowski, Gustaw, *Arapaska bajka.* / Nikola L. Knežević. - Venac, Beograd, 1930, XV/4/5, 336-340.
467. Reymont, Władysław St., *Izabrana dela.* Knjiga druga. [*Ave patria; Na ivici; Groblje; Tomko Baran; Pred svanuće; U pruskoj školi; Suđenje; Senka.*] / Lazar R. Knežević. - Beograd, Narodna prosveta, b. g. [1930], 261+[3]. Biblioteka stranih pisaca.
468. Krasicki, Ignacy, *Gospodar i pas.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Kalendar Podmlatka Crvenog krsta, 1931/32, 118.
469. Rodziewiczówna, Maria, *Izabrana dela.* Knjiga prva. *Magnat.* / Lazar R. Knežević. - Beograd, Narodna prosveta, b. g. [1931], XXVIII+282+[2]. Biblioteka stranih pisaca. [Predgovor: Dr Stanislav Papjerkovski, *Marija Rođevićuvna*, IX-XXVII.]
470. Sienkiewicz, Henryk, *Potop.* [I-III.] / Lazar R. Knežević. - Beograd, SKZ, 1931, I, 467; II, 555+[1]; III, 409+[1]. Zabavnik SKZ, knj. 24.
471. Grzymała-Siedlecki, Adam, *Naslednik.* / [?]. Izvođenja: Narodno pozorište kralja Aleksandra I, Skoplje, ? I 1932.
472. Leczycki, Kazimierz, *Škola.* / Julije Benešić. - Izvođenja: Novosadsko-osiječko pozorište, Novi Sad, 6. X 1932.
473. Tetmajer, Kazimierz, *Na Vezuvu.* / Milivoj Sokolović. - Građanin, Požarevac, XXXVIII/1933, 31, Prilog, 3-4.
474. Tetmajer, Kazimierz, *Nad potokom.* / Milivoj Sokolović. - Građanin, Požarevac, XXXVIII/1933, 31, Prilog, 4.
475. Ossendowski, Ferdynand Antoni, *Lenjin.* Sa 42 slike. / Milorad Pavlović-Krpa. - Beograd, Narodno delo, b. g. [1933], [14]+(7- 555)+[5]. Savremena biblioteka [knj. 26].

476. Żeromski, Stefan, *Ma šta se zbililo, nek se na me sruči.* / Đorđe Živanović. - Venac, Beograd, 1933/1934, XIX/6, 381-384.
477. Kaden-Bandrowski, Juliusz, *Pohoda Vajmaru.* / Đorđe Živanović. - Venac, Beograd, 1933/1934, XIX/7, 452-459.
478. Kosiakiewicz, Wincenty, *Svojom mukom.* / Nikola Manojlović-Rajko. [U:] *Veliki Orao. Ilustrovani srpski narodni kalendar za prostu god. 1934.* - Novi Sad, 'Natošević' - S. Đisalović, 1934, 32-34.
479. Mickiewicz, Adam, *Kad ovde trup moj...* / Iso Velikanović. [U:] *Veliki Orao. Ilustrovani srpski narodni kalendar za prostu god. 1934.* - Novi Sad, 'Natošević' - S. Đisalović, 1934, 66.
480. Tetmajer, Kazimierz, *Ljubav.* / Milivoj Sokolović. - Građanin, Požarevac, XXXIX/1934, 28, Prilog, 2.
481. Tetmajer, Kazimierz, *Sreća.* / Milivoj Sokolović. - Građanin, Požarevac, XXXIX/1934, 28, Prilog, 2.
482. Tetmajer, Kazimierz, *Epitafija. Iz pesama u prozi.* / Milivoj Sokolović. - Građanin, Požarevac, XXXIX/1934, 28, Prilog, 3.
483. Staff, Leopold, *Voleti i gubiti.* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 33. [Filološki prevod; original na str. 32.]
484. Staff, Leopold, *O, moji mutni dani...* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 70. [Filološki prevod; original na str. 69.]
485. Tuwim, Julian, *Starci.* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 46. [Filološki prevod; original na str. 45.]
486. Tuwim, Julian, *Perunike.* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 95. [Filološki prevod; original na str. 94.]
487. Wierzyński, Kazimierz, *Mojoj majci.* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 62. [Filološki prevod; original na str. 61.]
488. Słonimski, Antoni, *Sećanje.* / Đorđe Živanović. [U knj.:] Đorđe Živanović, *Praktični udžbenik poljskog jezika*, I. - Beograd, Prosvetni odbor Saveza sokola Kraljevine Jugoslavije, 1934, 82. [Filološki prevod; original na str. 81.]
489. Kosiakiewicz, Wincenty, *Sreda.* / Nikola Manojlović-Rajko. [U:] *Veliki Orao. Ilustrovani srpski narodni kalendar za prostu god. 1935.* - Novi Sad, 'Natošević' - S. Đisalović, 1934, 36-38.
490. Mickiewicz, Adam, *Pan Tadija.* / Đorđe Živanović. - Venac, Beograd, 1934/1935, XX/2-9/10, 113-120; 182-191; 287-297; 412-419; 489-496; 567-565; 694-704. [Skraćeni prevod u prozi. U potpisu: "Izvod od Đorđa Živanovića".]
491. Tuwim, Julian, *Pesma o radosti i ritmu.* / Đorđe Živanović. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/5, 338. [Nadnaslov: *Iz poljske lirike.*]
492. Tuwim, Julian, *Pogreb.* / Đorđe Živanović. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/5, 338. [Nadnaslov: *Iz poljske lirike.*]
493. Tuwim, Julian, *Primirje.* / Đorđe Živanović. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/5, 339. [Nadnaslov: *Iz poljske lirike.*]
494. Hłakowiczówna, Kazimiera, *Proleće.* / Đorđe Živanović. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/5, 339-340. [Nadnaslov: *Iz poljske lirike.*]
495. Fierla, Adolf, *Sunčani rudnik.* / Krešimir Georgijević. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/5, 340. [Nadnaslov: *Iz poljske lirike.*]
496. Dąbrowska, Maria, *Pjotruševa smrt.* / Krešimir Georgijević. - SKG (NS), Beograd, 1934, XLI/7, 487-491.

497. Tetmajer, Kazimierz, *Trijumf [Trijumf; Pred vratima raja; Briga; Dvostruka smrt; Lutka; Epitaf]* / Milivoj Sokolović. - Skoplje, izd. 'Južne Srbije', 1934, 47+[1]. Biblioteka 'Riznica', knj. 2.
498. Sienkiewicz, Henryk, *Krstaši. Vitezovi tevtonski. Istorijski roman u dve knjige.* / Lazar R. Knežević. - Beograd, Narodno delo, b. g. [1934] I, XIV+[2]+357+[3]; II, [2]+(361-761)+[1]. [Predgovor: Petar M. Petrović, *Henrik Sjenkjević*, VII-XIV.]
499. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? Istorijski roman iz vremena Neronova.* / Milorad Pavlović-Krpa. - Beograd, Narodno delo, b. g. [1934], XIV+[2]+728. [Predgovor: dr Đorđe Živanović, *Henrik Sjenkjević (1846-1916)*, V-XIV.]
500. Tetmajer, Kazimierz, *Melanholija.* / Milivoj Sokolović. - Skoplje, izd. Biblioteke 'Riznica'. [Št. 'Južna Srbija'], 1935, 63+[1].
501. Morcinek, Gustaw, *Tišina.* / Krešimir Georgijević. - SKG (NS), Beograd, 1935, XLVI/4, 257-264.
502. Strug, Andrzej, *Vojnik s bojišta kod St. Be-a.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 3-32.
503. Choynowski, Piotr, *Janekov strašni dan.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 33-53.
504. Dąbrowska, Maria, *Dionizijev trijumf.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 54-72.
505. Goethel, Ferdinand, *Čovečnost.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 73-100.
506. Kaden-Bandrowski, Juliusz, *Slava.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 101-126.
507. Nałkowska, Zofia, *Materinstvo.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 127-134.
508. Nałkowska, Zofia, *Umirenje.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 135-138.
509. Wasylewski, Stanisław, *Šopenov koncert u Parizu.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 139-147.
510. Wierzyński, Kazimierz, *Granica sveta.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 148-162.
511. Morcinek, Gustaw, *Hleb na kamenu.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 163-180.
512. Iwaszkiewicz, Jarosław, *Muzika planina.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 181-187.
513. Boguszevska, Helena, *Piljarica.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 188-193.
514. Makuszyński, Kornel, *U mladoj šumi.* / Krešimir Georgijević. [U:] *Savremene poljske pripovetke.* - Beograd, 'Luča', biblioteka Zadruga Profesorskog društva, 1935, 194-200.
515. Tetmajer, Kazimierz, *Ruža.* / [?]. - Dan, Novi Sad, II/1936, 239, 6.
516. Konopnicka, Maria, *Uz frulu (Zašto, roso, padaš tako rano...).* / Vojislav Ilić Mlađi. [U knj.:] Vojislav Ilić Mlađi, *Pesme.* - Beograd, Geca Kon A. D., 1936, 835-836.
517. Konopnicka, Maria, *Na jezeru.* / Vojislav Ilić Mlađi. [U knj.:] Vojislav Ilić Mlađi, *Pesme.* - Beograd, Geca Kon A. D., 1936, 837.
518. Konopnicka, Maria, *Zvona.* / Vojislav Ilić Mlađi. [U knj.:] Vojislav Ilić Mlađi, *Pesme.* - Beograd, Geca Kon A. D., 1936, 838-839.
519. Konopnicka, Maria, *Uz frulu. (Posej'o sam zemljom crnom...).* / Vojislav Ilić Mlađi. [U knj.:] Vojislav Ilić Mlađi, *Pesme.* - Beograd, Geca Kon A. D., 1936, 840.
520. Konopnicka, Maria, *Večernja pesma. (O, ti, ljupko sunce žarko...).* / Vojislav Ilić Mlađi. [U knj.:] Vojislav Ilić Mlađi, *Pesme.* - Beograd, Geca Kon A. D., 1936, 841.
521. Dąbrowska, Maria, *Noć iznad sveta.* / Krešimir Georgijević. - LMS, Novi Sad, 1937, CCCXLVIII, 255-270.

522. Tuwim, Julian, *Pjotr Plaksin. Sentimentalna poema.* / Đorđe Živanović. - SKG (NS), Beograd, 1937, L/8, 602-607.
523. Sienkiewicz, Henryk, *Pan Volodijovski. Roman.* / Đorđe Živanović i Vojislav Popović. - Beograd, SKZ, 1937, 607+[3]+ III+[3]. Zabavnik SKZ, knj. 29.
524. Nowakowski, Zygmunt, *Huni.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXV/1938, 6. VII, feljton, 21.
525. Dąbrowska, Maria, *Janek.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXV/1938, 9. VII, feljton, 34.
526. Perzyński, Włodzimierz, *Kad neko uspeva kod žena.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXV/1938, 9. XII, feljton, 645.
527. Choynowski, Piotr, *Vacek.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXV/1938, 13. XII, feljton, 661.
528. Perzyński, Włodzimierz, *Bez rakije u danima rata.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXV/1938, 16. XII, feljton, 673.
529. Tetmajer, Kazimierz, *Sfinks.* / Milivoj Sokolović. Skoplje, izd. Št. 'Branko', 1938, ?. [Podatak prema: S. Subotin, *Bibliografski pregled samostalno štampanih prijevoda iz poljske književnosti (izbor).* {Uz odrednicu:} *Poljska književnost kod Srba i Hrvata. Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb, JLZ, 1965, t. VI.]
530. Kaden-Bandrowski, Juliusz, *Politika.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 3-30.
531. Kossowski, Jerzy, *Kapetan Tomek.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 31-40.
532. Morcinek, Gustaw, *Verglaš.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 41-52.
533. Choynowski, Piotr, *Janekov strašni dan.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 53-69.
534. Wiktor, Jan, *Susedi.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 70-74.
535. Dąbrowska, Maria, *Noć nad svetom.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 75-92.
536. Goethel, Ferdinand, *Čovečnost.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 93-117.
537. Kuncewiczowa, Maria, *Ona je kod svoje kuće.* / Đorđe Živanović. [U:] *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena.* Uredio Jaroslav Mali. - Novi Sad, MS, 1938 [1941!], 118-123.
538. Wiktor, Jan, *Susedi.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 11. II, feljton, 153-154.
539. Perzyński, Włodzimierz, *Normalan tok.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 15. II, feljton, 169.
540. Nowakowski, Zygmunt, *Vandina žrtva.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 17. II, feljton, 177.
541. Makuszyński, Kornel, *Lek od zle žene.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 21. II, feljton, 193-194.
542. Nowakowski, Zygmunt, *Leonidin pogreb.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 20. V, feljton, 529.
543. Perzyński, Włodzimierz, *Da proleće bude savršeniije.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 26. V, feljton, 553.
544. Wiktor, Jan, *Patkova nevera.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 2. VI, feljton, 573-574.
545. Nałkowska, Zofia, *Materinstvo.* / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 9. VI, feljton, 601.

546. Choynowski, Piotr, *U pansionatu*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 13. IX, feljton, 297.
547. Perzyński, Włodzimierz, *Filozofija štednje*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 18. IX, feljton, 317.
548. Strug, Andrzej, *Na stancici*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 22. IX, feljton, 333-334.
549. Reymont, Władysław St., *Oranje*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 3. XI, feljton, 501-502.
550. Kossowski, Jerzy, *Šćepan Roskoha*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 6. XI, feljton, 513.
551. Perzyński, Włodzimierz, *Jer će nas pobiti*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 8. XI, feljton, 521-522.
552. Nowakowski, Zygmunt, *Obračun savesti*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 10. XI, feljton, 529.
553. Dygasiński, Adolf, *Za pirovanja*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 13. XII, feljton, 661.
554. Nowakowski, Zygmunt, *Zosjina jelka*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVI/1939, 22. XII, feljton, 697.
555. Sienkiewicz, Henryk, *Kroz pustinju i prašumu. Avanturistički roman*. / Đorđe Živanović. - Beograd, Geca Kon A. D., 1939. Sveska prva, 266+[6]; sveska druga, 265+[6]. Biblioteka 'Plava ptica', knj. 11. i 12.
556. Strug, Andrzej, *Humka neznanog junaka. Roman*. / Vojislav M. Popović. - Beograd, izd. Zvezda, 1939, 380+[4]. [Biblioteka] Moderni svetski pisci. [Predgovor: Vojislav M. Popović, —, 7-11.]
557. Sieroszewski, Waclaw, *Hajlah; Čukče; U jesen; Osvit; U ledu*. / Lazar R. Knežević. [U:] V. Sjeroševski - S. Žeromski, *Pripovetke*. - Beograd, izd. Profesorske zadruge, 1939, 19-182. [Predgovor: Đorđe Živanović, *Vaclav Sjeroševski*, 7-18.]
558. Žeromski, Stefan, *O vojniku potukaču; Doktor Petar; Kazna; Zaborav; Iskušenje; Senke; Sumrak; Ananke; Zla slutnja; Ma šta se dogodilo, nek udara u mene; Svome Bogu*. / Lazar R. Knežević. [U:] V. Sjeroševski - S. Žeromski, *Pripovetke*. - Beograd, izd. Profesorske zadruge, 1939, 193-389. [Predgovor: Đorđe Živanović, Stefan Žeromski, 187-192.]
559. Orkan, Władysław, *Zašto je Sabala izbegavao vašar u Kežmarku*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVII/ 1940, 5. II, feljton, 129.
560. Sienkiewicz, Henryk, *Kroz pustinju i prašumu*. / Milorad St. Janković. - Beograd, izd. Knjižarnice Radomira T. Čukovića, b. g. [1940], 310+[2]. [Biblioteka] Odabrana dela omladinske književnosti - Kadok [knj. 27]. Treće kolo [knj. 7].
561. Sienkiewicz, Henryk, *Quo vadis? Roman*. / Lazar R. Knežević. - Beograd, izd. Sveslovenske knjižarnice, 1940, 622.
562. Kuncewiczowa, Maria, *Jednakost*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVIII/1941, 14. II, feljton, 165-166.
563. Makuszyński, Kornel, *Šećerna bolest*. / (Đorđe Živanović). - Politika, Beograd, XXXVIII/1941, 7. III, feljton, 245.
564. Sienkiewicz, Henryk, *Krstaši. Vitezovi tevtonski. Istorijski roman u dve knjige*. / (Lazar R. Knežević). - B. m., [Beograd, Narodno delo], b. g. [1941], knj. I, 4+(1-357)+3; knj. II, 2+(361-761)+1. [Knjiga štampana u Zagrebu pred II sv. rat, doštampana u Beogradu, povezana i prodavana za vreme okupacije.]
565. Reymont, Władysław St., *Seljaci. Roman*. / (Đorđe Živanović i Vojislav Popović). - B. m., [Beograd, Narodno delo], b. g. [1941], 2+320. [Naslovna strana štampana naknadno; beleška na poleđini: "Štampano u 'Tipografiji' u Zagrebu 1940. godine za Savremenu biblioteku Narodnog dela u Beogradu." Knjiga povezana i prodavana za vreme okupacije.]

NAPOMENE

[1] "U ovome gradu ima jedan blagočestivi manastir, đe sam bio dragovoljno primljen i od onije kaluđera dobro ugošćen, bivši tu na praznik Hristova rođdestva. U ovome su se manastiru još od starog doba pogrebavali svi principi i principeše rečenije Rađivila, budući da su u ono vrijeme bili blagočestivog vostočnog ispovjedanija. Isti principi Rađivili jesu u ono vrijeme i sazidali ovaj manastir, i u crkvi ovog manastira nalaze se kivoti od bronze, to jest grobnice njiove. Ja sam vidio sva njiova tjelesa cjelokupna i netljena, no mislim da su balsamirana, a ne sveta. Poslije je ova familija Rađivila prešla k rimokatoličkoj crkvi, kako i mlogi prosti narod. No sa svijem tijekom ostao je rečeni manastir Slucki u svome blagočestiju i pod pokroviteljstvom iste familije i principa Rađivila i do danas..."

[2] Samo nekoliko dana po Koščuškovom proglasu (24. marta), u svome broju od 31. III 1794, "Slaveno-serbskija vjedomosti" donose, na primer, ovakve redove: "Govori se i to da su se Poljaci svi dogovorili, ili svoju staru slobodu potverđiti, ili umreti, i da su već i s Prajzi [s Prusima] i s Rusijani krvava sraženića imali. General Koščiško, koji je i kod Rosijan i kod Poljaka veliko ime vojni djela sebi pridobio, i u Ameriki služio, izdao je jedno okružno pismo iz svojega glavnago kvartira na sve svoje voinstveno društvo, u kojemu među proćim govori: 'Na pozivaniće vaše, dragi družici moji! gotov sam na službu vam biti, i biti vam vojvoda. Život moj hoću za vas dati. Vaša hrabrost i ljubav k otećestvu soveršenu daje mi nadeždu, da ćemo naše otećestvo spasiti...'"

[3] Kad je o činjenicama reć, Sapjehina knjiga nije uvek pouzdana, a piščeva tumaćenja, posebno etnološka i etimološka, pokadšto su izrazito naivna. Sapjeha, na primer, Slovence deli na "ruske" i "hrvatske" narode, dok je u imenu Morlaka sklon da vidi složenicu: *more* + "Lach" (od *Lech*, dakle, *Poljak*), što bi upućivalo na "Lahe" naseljene kraj *mora*... I pored svega toga, međutim, Sapjehina *Putovanja po slovenskim zemljama* obiluju vrednim podacima, od kojih naroćitu pažnju zasluđuju oni o folkloru (u knjizi je, primera radi, dat i zapis jedne "morlaćke" pesme).

[4] "Ućeni ovaj muž" - piše srpsko glasilo januara 1816. god. - "kojeg prijateljstvo nama za veliku ćest pripisujemo, zasluđuje da ga ćitatelji naši bolje poznaju. Može biti da će i koji Srblijin blagorodno namjereniće preduzeti, i za prekrasni naš dijalekt ono pokušati, što je *Linde* za poljski, takođe slavenski, gotovo nepobjedimo ućinio".

[5] Ovu kratku, ali za poljsko-srpske književne veze izuzetno znaćajnu belešku prenosimo celu, u savremenoj grafiji:

"U Moskvi je god. 1826. in 4to pećatana knjiga: *Soneti Adama Mickjevića*. Soćinitelja ćisla Poljaci k svojim najboljim poetama. On vlada s jezikom svog naroda i daje poetićeskom izraćeniju novi polet. No uprav zato što ga Genij novim sasvim putem nosi, jesu neki, na stare kalupe već naviknuvši se, njegovim soćinenijama nezadovoljni. Pre nekoliko godina izdao je on dve ćastice lirićeski stihotvorenija i balada, i so tim je pred celim svetom dokazao, kakova izredna za poeziju darovanija pritjažava. U ovima pak sonetima, ćislom 38, prelića se nežnost i živost s krepkim izraćenijem i umilnim ćuvstvom. Pred poslednji 18 soneta, koji soćerže primećanija i ćuvstvovanija Poete, po Krimu putovavšeg, stoji iz Gete pozajmljeno moto: *Wer den Dichter njill verstehen, muss in Dichter's Lande geben*; - aki bi so tim opomenuti hoteo, da samo oni ćitaju, kojima je višerećena zemlja poznata."

[6] Istoriaćar Dragoljub Stranjaković navodi autentićno svedoćanstvo Janićija Đurića, bivšeg Karađorđevog sekretara, o aktivnosti Zvjerkovskog-Lenoara u Beogradu (privatno pismo s poćetka 1843): "Sada se kod Petronijevića nalazi nekakav, koji je ućestvovao pređe u poljskoj revoluciji, vrlo naućen Poljak i veliki intrigant koji je neprestano s Petronijevićem i po vas dugi dan grade plan kako će sasvim da zbace sa Srbije rusko pokroviteljstvo [...]. Ovaj Poljak neprestano govori i savetuje, da se Srbi odreknu ruskog pokroviteljstva, jer ako Srbija to ne izradi, ona će propasti kao i Poljska i Srbi će postati ruske ćivćije i robovi. Avram i njegovi jednomišljenici jako se privolećavaju na to. Poljak uverava da se tako može ućući Rusija u rat i zavadu sa ostalim sajuznim državama, a Srbiju će napraviti kraljevinom, i da treba tek samo raditi ono, što je suprotno ruskim interesima. Govor poljskog begunca potpomogao je iz Carigrada pismima srpski agent Aleksa Simić."

[7] Zah je bio Čeh, dobrovoljac iz poljskog ustanka 1830; službu Čartoriskog napustio je da bi uzeo učešće na Slovenskom kongresu u Pragu 1848. i u borbama za oslobođenje Slovaka od Mađara (1848-1849); odmah potom svoju sudbinu je trajno vezao za Srbiju stupajući u njenu vojnu službu. Bio je jedan od prvih predavača Artiljerijske škole i njen upravnik, proizveden je u čin generala 1875, a naredne, 1876. postavljen za načelnika Glavnog đeneralštaba srpske vojske.

[8] Kao krunski argument uzima se to što se Zahovi pridevi "južno-slavenski" u *Načertanije* prenose sa "srpski", kao i činjenica da je iz kontroverznog političkog spisa Ilije Garašanina izostao Zahov IV odeljak - *Otnošenje Srbije prema Horvatskoj*.

[9] "Profesora istorije i knjižestva južno-slavenske grane" - veli Zah - "dužnost bi dakle bila, ne samo neprenebregnuti to, da pokaže savez južni slavena sa ostalima, nego da još i to *jasno* pokaže svakome Srbinu da je Srba teženje jedna važna čast celog slavenstva, *koje srbsko teženje nijedna druga grana slavenska uništiti nesme, niti izpuniti može.*"

[10] Ton ove Zmajeve pesme jasno odražavaju stihovi:

Ta nije davno - ovog leta beše,
Kad ono Poljsku muke obuzeše;
Padoše silni, al' u slavu rodu,
Padoše rado - jer je za slobodu;
Dadoše primer šta vrlina može,
Evropa plaka, ali ne pomože...

[11] Ironijom sudbine, sin dr Leonarda Lontkjevića, Branislav Lontkjević, pukovnik srpske vojske, biće tokom I svetskog rata (do 1919) srpski vojni ataše - u Rusiji.

[12] U ovom pismu - koje je Stojan Subotin objavio u dodatku knjizi *Romani Teodora Tomaša Ježa (Zigmunta Milkovskog) o Jugoslovenima* - poljski pisac između ostalog kaže: "...Ova čast za mene je podstrek na putu rada koji sam izabrao, koji, prema svojim snagama i mogućnostima, nastojim da razvijam i unapređujem. Moj rad ima za cilj uzajamno upoznavanje i zbližavanje dvaju bratskih naroda: Srba i Poljaka - upoznavanje i zbližavanje, po mome uverenju, u svakom pogledu potrebno, kako jednima, tako i drugima. Ne znam hoću li ostvariti svoj cilj: hoću li imati dovoljno snage da uklonim prepreke koje su vreme, okolnosti i zla volja nagomilali i nagomilavaju između Srbije i moje jadne Otadžbine. Ali postigao sam jednu za mene veoma važnu stvar, i to me ohrabruje. Srpsko učeno društvo priznalo je moje dobre namere..." (Prevod naš - P. B.).

[13] Papjerkovski je u Beogradu boravio najduže od svojih kolega - pune tri godine (1930-1932). Kao generalni sekretar Poljsko-jugoslovenske lige u Beogradu, Papjerkovski je učinio i dosta konkretnoga na poljsko-srpskom zbližavanju, između ostalog i kao nastavnik. Pored angažmana na Filozofskom fakultetu, on je tih godina - što je vredno naročite pažnje - poljski jezik predavao u II muškoj gimnaziji u Beogradu kao izborni predmet.

[14] Posle kose crte dajemo datume po gregorijanskom kalendaru; u slučaju Ruže Vinaver, rođene na teritoriji Ruske imperije, kao i kad je reč o Srbima pravoslavne veroispovesti, osnovni datum (pre 18/31. XII 1918) daje se po julijanskom kalendaru.

[15] U Kartoteci žitelja (Istorijski arhiv Beograda) u rubrici "odjava" stoji da je Ruža Vinaver "otputovala u Poljsku" 11. novembra 1943. godine.

[16] Podaci se izlažu prema svedočenju gđe Jelene Veličković, kćeri Jovanke Dimitrijević.

[17] Primerak Košutićevih *Primerak književnoga jezika poljskog* sa autorovom posvetom J. Lontkjevićevoj njeni naslednici čuvaju kao porodičnu relikviju od posebne vrednosti.

[18] Ovaj tekst potpisala je inicijalima "F. L." (što bi se moglo dešifrovati kao *Frajla Lontkjevićeva*), ne želeći da i dalje koristi svoje devojačko prezime.